

**Liber, continens doctrinam, administrationem
sacramentorum, Ritus Ecclesiasticos, formam Ordinationis,
Consistorij, Visitationis, & scholarum in ditone
Illustrissimorum Principum ac Dominorum, D. Iohannis
Alberti, & D. Hulderici, fratrum, Ducum Megapolensium,
Principum gentis Henetae, Comitum Suerini, Dominorum
Rostochij & Stargardiae, &c.**

<https://hdl.handle.net/1874/431513>

acts

Oct.
2

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

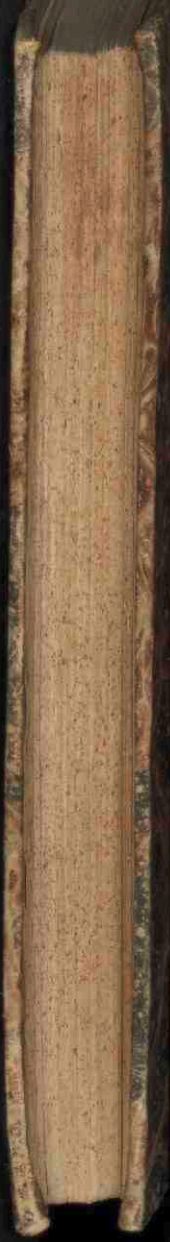
J. P.

FREDERICUS

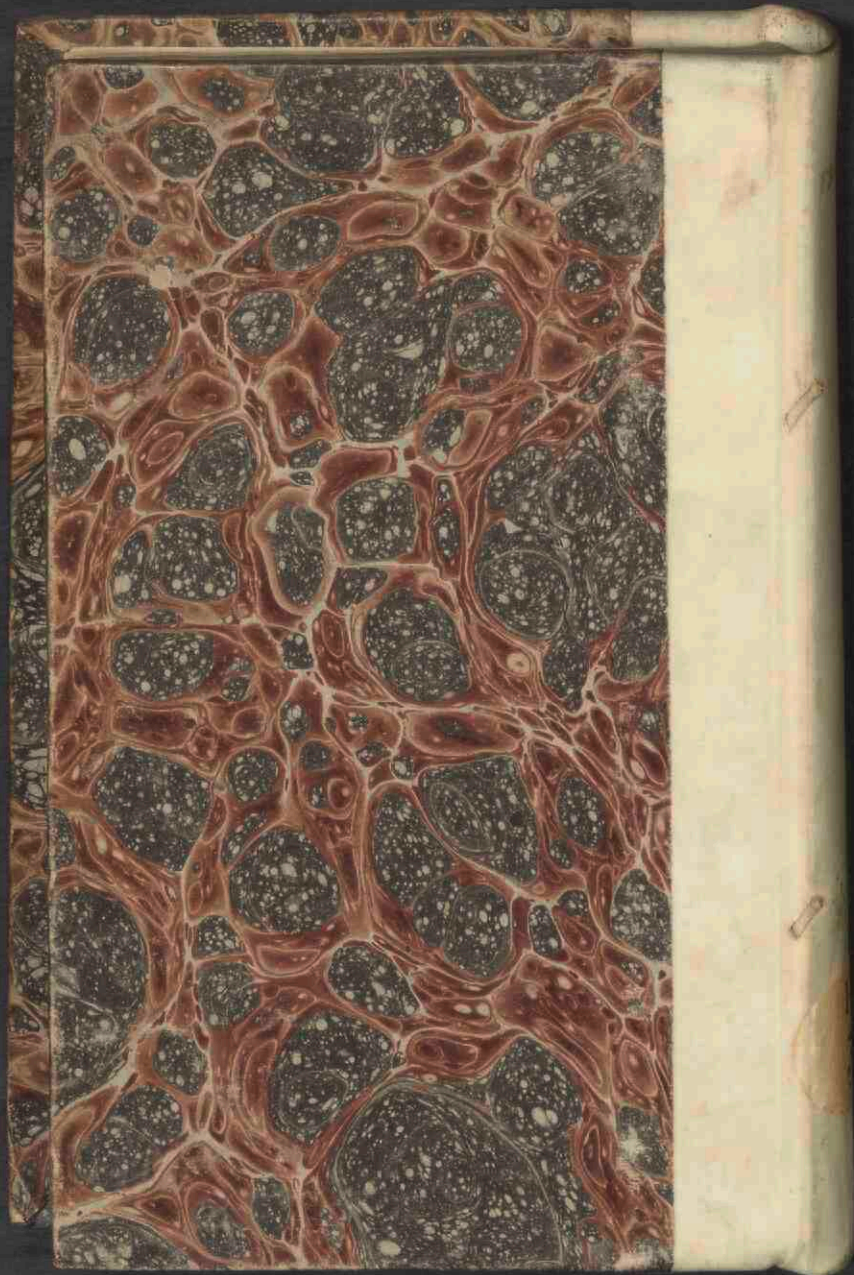
F. oct.

302

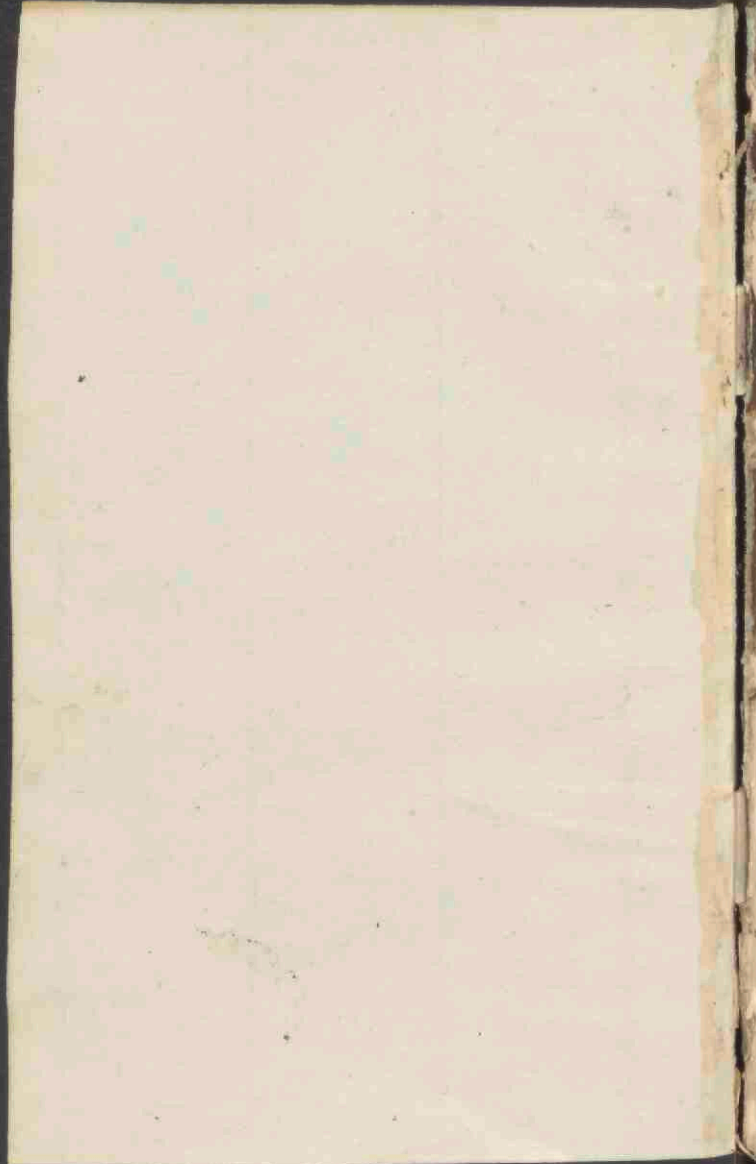

Miscellanea Theologica

Octavo n°. 302

of Lectures. To. 115

94 -

LIBER, CONTINENS
DOCTRINAM, ADMINISTRATIONEM SACRAMENTORUM,
Ritus Ecclesiasticos, formam Ordinationis,
Consistorij, Visitationis, & Scholarum
in ditione Illustrissimorum Principum ac
Dominorum, D. Iohannis Alberti, & D.
Hulderici, fratrum, Ducum Megapolensium,
Principum gentis Henetæ, Comitum
Suerini, Dominorum Rostochij &
Stargardiæ, &c. à Iohanne Frederico
in latinam linguam
conuersus.

A p[ro]p[ri]o i[n]u[en]t[ur]o h[uius] op[er]is

Ex Donatione H. Brubacchi

FRANCOFORTI, EXCVDE-
bat Petrus Brubacchius, Anno

M. D. LXII

Handwritten text in red ink, possibly a signature or title, located in the middle of the page.

Illustris. Princi

PIBUS AC DOMINIS,
DOMINO IOHANNI ALBER-
to, & D. Vlrico, Fratribus, Ducibus Megapo-
lensibus, Principibus Gentis Henetæ, Co-
mitibus Suerini, Dominis Rostochij &
Stargardiæ, Dominis suis
clementissimis.

RATIAM & Pacem à Deo
Patre per Christū. Illustris-
simi Principes, Domini Cle-
mētissimi. Verissimum est
illud Græcorum dictum,

ἐπανορθοῦν πάντος ἐσὶν, καθορθοῦν δὲ
οὐκ ἐστὶ πάντος. Multi enim, naturæ qua-
dam prauitate, nimium proclives sunt ad
facta aliorum uituperanda & carpenda, &
maximè ij sæpè, qui illis meliora efficere
uix ipsi potuissent. Non uerò id dico, quòd
hanc meam uersionem omnem reprehen-
sionem effugere aut nullam emédationem
admittere posse putem: nam ipse ingenuè
fateor, me ipsum multa desyderare, quam-
uis in nostris hallucinemur, & fœtus no-
stros etiam deformitate aliqua notabiles,
amemus, & nimium etiam uicijs nostris, a-

liquando etiam crassis, blandiamur) tantū abest ut mihi persuadeam non potuisse ab alijs uerti terfius & dexterius: Verūtamen ea etiam in spe uersor, paucorum suscepti huius à me laboris reprehensionem fore mihi pertimescendam, si causas instituti huius mei cognoscere sustinuerint.

Graues sanè causæ sunt, quam obrem cū alios Germanico sermone scriptos piorum & doctorum uirorum libros: tum uerò hanc Ecclesiarum Megapolensium Constitutionem in Latinum sermonem conuersam extare meo iudicio expediat. Primum enim apud homines exterarum nationum testimonium nobis dicet de doctrina & eutaxia Ecclesiarum nostrarum, Et ita ad omnes posteros testatū relinquetur, quæ dogmata in Vestrarum Cels. Ecclesijs tradantur, & qui ritus in ijs ac ceremoniæ seruentur. Ac eo quidem testimonio ualde nobis opus esse perspicuum est, cum hostes ueræ doctrinæ apud exteros maxime, confictis criminationibus in eam suspicionem Germanicas Ecclesias, quæ ueram doctrinam profitentur, adducere conentur, quasi omnibus ceremonijs proiectis & proculcatis, nullum nec seruent nec curent ordinem: quasi nullis coniugij uinculis, nulla disciplina cōtineantur: non uirtutem, non honestatis studium colant: belluarum

luarum in morem uitam degant, ab omni ratione ac communi sensu abhorrentem. Hanc autem criminationem falsissimam, & *Διαβολικῶς* teterrimam infringi & refelli ad harum Ecclesiarum existimationem, ut permagni interest, sic per huius libri uocē, Latinè in exteris prouincijs loquentem, ualidissimè retundi potest.

Inde porrò & hæc emanabit utilitas. Cū enim pij in exteris regnis doctrinæ puritatem, & pulcherrimum disciplinæ ac rituum in Ecclesijs ditionum Celsi. uestrarum ordinem conspicient, magno & ipsi gaudio afficientur, & Deum quoque pro hoc summo beneficio atque ornamento huius prouinciæ perpetua gratiarum actione celebrabunt. Neque fieri potest quin mirifica quadam ac sancta uoluptate perfundatur uerè pij hominis animus, tam florentem Ecclesiæ statum intuens, ubi & doctrina uerbo Dei consentanea fideliter traditur ac propagatur, ceremoniæ ordine ac ritè peraguntur, honestatq; ac salutaris disciplina uiget.

Præterea cum hoc libro in uernacula lingua publicato præclaram Confessionem fidei Celsi. uestræ ediderint, appositissimum & pulcherrimum erit, eodem Scripto Latinè diuulgato Celsi. uestras apud omnes populos, adeoq; in toto Christiano orbe ue

stram de religione & doctrina sententiam publicè profiteri: Quod quidem non tantum ad gloriam Dei per totum orbem amplificandam in primis pertinebit, uerum etiam Vestris Celsitudinibus ad ueram ac perpetuam laudem erit fructuosum cum summa Dei ipsius omniumq; angelorum & electorum comprobatione & applausu. Neq; etiam dubitari potest, quam doctrinā uernaculo sermone Cels. uestræ professæ sunt, quin eam quoq; inter omnes populos liberè ac syncerè infracta constantia sint cōfessuræ: nihilq; uestris Cels. posse accidere iucundius quàm ut hæc Confessio in omnibus gentibus atque linguis à q̄ plurimis euoluatur, ad gloriam diuini nominis celebrandam Ecclesiæq; utilitatem augendam.

Omitto quòd Latinus hic liber factus etiam ad propagandum & dilatandum latius Dei uerbum, non parum faciet, eaq; occasione gloria Dei illustrabitur, & plures uera filij Dei agnitione imbuentur. Quam quidem ad rem hoc scriptum plus momenti poterit asferre propter gratiam & auctoritatem clarissimi nominis uestri, cuius inscriptione multi in exteris gentibus inuitati, maiori studio ad hunc librum perlegendum accendentur. Cumq; Scripta quæ sub Principum nomine in lucem exeunt non ita facile interdicerè & abolere Aduersarij

sarij audeant, ut lucubrationes à Theologis emissas, sperādum est hunc librum plures prouincias peragraturum quàm multorum Theologorum uolumina. Eandem etiam ob rem non ad præsens solum tempus: sed ad omnem posteritatē multi multiplicem inde fructum percepturi sunt. Absurdum enim esset & à promissione Dei alienissimū, cū dogmata quæ hoc libro continentur, uerbo Dei sint consentanea, & firmissimis Scripturę testimonijs nitantur, lectionem eorum fore infrugiferam cogitare. Quòd si uel unus saltem hoc modo ad ueræ doctrinæ cognitionem duceretur, certè non male collocatus esset labor. Sed cum Deus certo polliceatur, uerbum suum non reuersurum ad se uacuum, indubiè multi hoc libro perlecto, agnitis erroribus, ad meliorem frugem sunt redituri, non nostra tantum ætate, sed & in posterum ad finem mundi usq;.

Ad hæc Tyronibus in Theologia quibus Latinus sermo nondum familiarissimè notus est, utilis & accommodata quoq; hæc Versio esse poterit. Nam uernaculum scriptum cum ea conferentes & res ipsas melius intelligēt & Latinum sermonem simul per occasionem addiscent. Ea quoq; de causa inter uertendum non longius à uerbis discessi, ut & quidam magni uiri cēsant in

EPISTOLA

uertendis Theologicis scriptis non temere à uerbis abeundum.

Cùm autem Illustrissimi & laudatissimi Principes, hic Liber in Megalburgica lingua à me de V. C. mandato antè sit conuersus & in eadem lingua Vestrarum Cels. nominibus editus, & uestris Ecclesijs commendatus, putauì & hunc meum laborem V. C. esse dedicandum, ut clarissimorum nominum uestrorum auspicio auspiciatus in publicum exiret, & ut testimonium ac monumentum aliquod mei officij, studij, atq; obseruantiaè erga C. V. extaret. Ac rogo C. V. ea, qua decet submissione & reuerentia, etiam atq; etiam, ut pro singulari & heroica uestra bonitate & clementia hùc meum laborem comiter, placidè & humanè accipiatis, hocq; meum studium & obseruantiaè erga V. C. pignus ac uoluntatis deditissimaè testimonium boni cõsulatis. Deum æternũ Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore oro, ut Celsit, uestram quàm diutissimè seruet incolumes, utque Ecclesiæ & reipub. eum statum, qui puritate Religionis, pace diuturna ac perpetua, honestis legibus, salutari disciplina ad totius ditionis uestræ commodum ac salutem in omnem posteritatem floreat. Amen. Christus Iesus thronum uestrum iusticia, & solium æquitate stabiliat, ani-

mosq; uestros firma, fraterna ac pia chari-
tate coniungat, Amen.

V. C.

Deditis,

Iohannes Frederus.

A 5

PRÆFATIO.

MULTIS ab initio, conspi-
 cuis & certis testimonijs o-
 mnipotens & æternus Deus
 humano generi se patefecit,
 ut eductione populi Israel
 ex Ægypto, missione filij sui Iesu Christi,
 resuscitatione mortuorum, plurimisq; in-
 signibus miraculis, Quibus testificatus est,
 miseram hanc & imbecillem naturam hu-
 manam non tantùm ad hanc fluxam & ca-
 ducam uitam esse conditã, sed ut in huma-
 no genere Ecclesiam sibi colligeret, cui su-
 am sapientiam, Iusticiam & læticiam in o-
 mni æternitate communicaret. Cum ita-
 que genus hominum in peccatum lapsum
 fit, Deus filium suum unigenitum Iesum
 Christum in terras misit, additis multis
 ijsq; luculentissimis & illustrissimis testi-
 monijs, ut pro nobis fieret uictima, & iram
 Diuinam placaret, essetq; omnibus tempo-
 ribus omnium credentium Mediator &
 Seruator. Tradidit simul & doctrinam
 suam, qua homines uocat ad æternam salu-
 tem. Ac uult omnes homines, qui per uer-
 bum Dei ad ipsum conuertuntur, ueraq;
 fiducia Christi Seruatoris peccatorum re-
 missionem accipiunt, hoc modo sanctifi-
 care, ut filius in cordibus uerbum id
uiuificum

uiuificum aut consolationem hanc dicat, quòd Deus ipsis sit propicius, Atque ita corda è morte & inferno erepta Spiritu sancto donat, ut læticia in Deo acquiescente fruantur, cumq; uerè inuocent. Vultq; hanc suam Ecclesiam clementer custodire & gubernare, & post hanc uitam ad se traducere, ac sibi consociare, ut in uita æterna ab ipsa uisibiliter & clarè conspiciatur, & ut sapientiam suam plenius discat, & ut illustretur luce, Iusticia, læticiaq; cœlesti, inq; ea in sempiternum maneat. Contrà uero omnes homines, qui doctrinam ipsius non recipiunt, in horrendos ac æternos cruciatus certissimè conijciet, ubi perpetuo eoq; summo angore, fuga, indignatione, & furore contra Deum frementes æquè ac Diaboli torquebuntur.

Vt autem hæc Dei uoluntas eiusque Filius Iesus Christus & uox diuina in genere humano innotesceret, Deus ipse ministerium uerbi instituit, uultq; esse publicos & honestos cœtus, in quibus Verbum Dei publicè proponatur, per quod Filius Dei uerè est efficax. Ideoque omnibus hominibus seridè mandauit, & ut doctrinam suam audiant, & ad conseruationem Ministerij fideliter opem ferant.

Eamq; ob causam Principes Magistratusq; politicos sæpe seuerè Deus compel-

ians, monet, ne oblatum Verbum reijciant, Vt Pſal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Præcipit etiam regibus principibusq̄, atq̄ etiam omnibus hominibus ut filium cum obſeruantia reuerenter excipiant & oſculentur. Qui uerò eum non ſuſtinent agnoſcere & colere, ij horribiliter deſtruentur, & delebuntur. In Propheta etiam Eſaia 49. capite, Reges iubet Deus eſſe Eccleſiæ nutricios. Ac ipſe Pater æternus de cælo ſua ipſius uoce omnibus hominibus filium ſuum unigenitum commendat, ubi ait, Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi beneplacitum eſt, hunc audite.

Propter ſumma hæc & ſeuera immutabiliaq̄ Maieſtatis diuinæ mandata agnoſcunt Illuſtriſſimi ac laudatiſſimi Principes Megalburgici ſe Deo hanc obedientiam ante omnia debere, ut omnem adhibeant diligentiam, quo in ditione ipſorum doctrina Euangelij purè & fideliter tradatur, & ut in filij Dei eiusq̄ beneficiorum uera agnitione Deus inuocetur & celebretur, & multi homines æternam ſalutem conſequantur, Vtq̄ Eccleſijs idonei doctores præficiantur, conſiſtoria conſtituantur, piatq̄ diſciplina & literarum ſtudia conſeruentur.

His de rebus hic liber tractat, eſtq̄ in lu
cena

gem editus, ut publicè constet, quæ doctrina, & qui ritus in huius ditionis Ecclesijs seruentur. Ac filium Dei, qui sibi æternam Ecclesiam colligit in eo cœtu, ubi uox Euangelij sacrosancta purè sonat, rogamus, ut harum regionum Ecclesias paternè regere, tueri, & conseruare dignetur. Nec hoc scripto aliud quicquam agitur, nisi ut unica, uera & æterna illa Euangelij doctrina, quam Deus singulari clementia & bonitate per filium suum Iesum Christum patefactam, monumentis Prophetarum & Apostolorum complexus est, syncerè doceatur, in eadem sententia, quæ in Symbolis, Apostolico, Nicæno, & Athanasij expressa est. Cū qua congruit Lutheri Catechismus, eaq; quam ipse edidit Confessio, & illa altera quæ Imperatoriæ Maieitati in conuentu Imperij Augustæ Anno 1530. exhibita est. Congruit & doctrina Saxonicarum Ecclesiarum, quæ nunc Lubecæ, Hamburgi, Luneburgi, & in alijs urbibus docetur. Quibus cum etiam nos ad gloriam Dei & multorum hominum salutem in uero consensu seruare concordiam cupimus. Et ut iam dictæ Ecclesiæ Pontificias Idolomanias & abusus, cæterosq; errores repugnantés Euangelio reprehendunt interdiciunt & abrogant: Sic etiam ijdem errores in Ecclesijs Megalburgicis uoce uerbi diuini refutari,

prohiberi & aboleri debent. Ac si qui ad doctrinam pertinentia inciderint, Ecclesiæ Megalburgicæ cum uicinis, quorum mentio suprâ facta est, amanter conferent, ut ad gloriam Dei & multorum hominum salutem pia concordia in multis regionibus conseruetur & alatur. Nouit enim Deus, qui omnium hominum corda introspicit & iudicat, nos seiunctionibus friuolis, & temerarijs, dissensionibusq; non necessarijs uehementissimè offendi, & ex animo cupere, ut Deus rectè inuocetur & à nobis & plurimis alijs in omnem æternitatem celebretur. Unigenitus filius Dei Iesus Christus corda nostra spiritu suo sancto flectat, regat, & confirmet, piamq; inter nos concordiam seruet. Id toto pe-
ctore oramus, Amen.

Liber

Philippus Melancthon

Liber Conti-

NENS DOCTRINAM,

administrationem Sacramentorum, ritus Ecclesiasticos, Formam Ordinationis, Confistorij, Visitationis & Scholarum in ditione Illustrissimorum Principum ac Dominorum, D. Iohannis Alberti & D. Hulderici, Fratrum, Ducum Megapolensium, Principum Gentis Henetæ, Comitum Suerini, Dominorum Rostochij & Stargardie, &c.

à Iohan. Frederico in Latinam linguam conuersus.

AD piam ac salutarem Ecclesiæ constitutionem quinque potissimum requiruntur. Primum est plantatio aut constitutio ac cognitio tum unice, ueræ, æternæ & synceræ doctrinæ Euāgelij (quam Deus immensa misericordia inde usque à primordio mundi subinde suæ Ecclesiæ patefecit & commendauit) tum ueri ac legitimi usus Sacramentorum, Sic enim filius Dei inquit Matthæi ultimo, Docete eos seruare omnia quæcunque præcepi uobis, Item: Qui me diligit, sermonem meum seruat, & Pater meus

diligit eum & ueniemus ad eum, & mansi-
onem apud eum faciemus.

Secundum est propagatio doctrinæ & conseruatio ministerij Euangelici. Deus enim hoc modo æternam Ecclesiam inexhausta & immensa misericordia propter filium suum Iesum Christum uult colligere, ut sint publici honesti congressus, in quibus certæ personæ populo doctrinam Euangelij enarrent, & Sacramenta administrent. Et quidem ipse Filius Dei primi concionatoris & senatoris officio in Paradiso functus, & post assumptam humanam Naturam ad docendi munus missus est. Et ante incarnationem Prophetas, postea Apostolos misit: quod & ipse testatur inquitens. Sicut me misit Pater ita & ego mitto uos. Id singulis temporibus de omnibus ueris doctoribus ad ministerium uerbi uocatis intelligatur, quòd Filius Dei mittat eos, ac per uocem Euangelij efficaciter operetur, & æternam sibi colligat Ecclesiã. Sic & Diuus Paulus de Ministerio ad Ephe. 4. ait, Ascendit &c. dona dans hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores & doctores. Ille omnibus temporibus æterni sacerdotis ac custodis conseruatorisq; Euangelici ministerij officium sustinet, & semper fouet ac tuetur uisibilem aliquem honestum cœtum. Ideo etiam conseruat imperia

peria, politias, & exuscitat aliquando immediate concionatores, sicut excitauit Prophetas & Apostolos. Præterea & Ecclesiæ mandauit ut Pastores aut ministros uerbi uocaret & constitueret. Quare ad ministerij conseruationem requiruntur ordinatio aut uocatio ministrorum, ut idoneis personis Ministerium committatur. Huc pertinet & uitæ anteaactæ & doctrinæ exploratio.

Deinde ad ministerium conseruandum opus est & consistorijs seu Iudicijs Ecclesiasticis, ne corruptelæ ueræ doctrinæ irrepant, & ut alia enormia notoria & manifesta delicta puniantur & offendicula è medio tollantur, & ut externa pia disciplina seruetur. Huc & Synodi & uisitatio pertinent,

Tertium est, ut honestæ & utiles quædam externæ ceremoniæ in templis seruentur, uidelicet ordo lectionum, Canticorum, Festorum, à quibus tamen remotus sit abusus, ne obscuretur Fides, & ne conscientijs laquei iniiciantur, ut ita retineantur publicæ honestæ congregationes, in quibus Deus inuocetur & celebretur.

Quarta pars est Conseruatio piarum Scholarum & studiorum. Serio enim Deus uult aliquot homines ita educari ac informari, ut monumenta Prophetica & Apostolica ipsi legere & postea alijs proponere & tradere queant. Huic rei ancillatur quasi lingua

rum & aliarum artium cognitio, ut Paulus testatur Timotheo præcipiens ut sit assiduus & attentus in lectione, doctrina & consolatione, Quod quidem sine adminiculo Scholarum bene constitutarum nullo modo fieri potest.

Quinta pars est constitutio certorum bonorum aut proventuum seu reddituum, unde ministris in Ecclesijs & præceptoribus in officinis ingeniorum aut Scholis tam publicis quàm priuatis debita suppeditentur alimenta aut salaria, cuius rei mentionem diuina quoq; præcepta faciunt. S. Paulus expressis uerbis dicit. Corinth. 9. Sic Dominus ordinauit, ut qui Euangelium annunciant, ex Euangelio uiuant.

DE PRIMA PARTE, VIDELICET DE DOCTRINA.

Omnipotens & uerus Deus citra controuersiam angelos & homines mirabili consilio condidit, ut haberet creaturas, quibus communicaret suam sapientiam & bonitatem, & à quibus uicissim agnosceretur & celebraretur. Insuper & post præuaricationem Adæ & Eux, ex immensa misericordia propter filiū suum hominem in gratiam recepit, & in genere humano æternum aliquem cœtum sibi colligit. Ideo etiam illustribus, certis Testimonij

nijs & miraculis se nobis patefecit, misit suum Filium, & certam tradidit doctrinam, unde ueram ipsius notitiam hauriremus, ipsum rectè inuocaremus, & obedientia cõleremus. Hanc doctrinam monumentis Prophetarum & Apostolorum comprehendendi uoluit, quam & testimonijs ornauit ac confirmauit, & Ecclesiam uult alligatam esse ad hanc unicam doctrinam. Nulla itaque Ecclesia, nulli hæredes æternæ beatitudinis ibi sunt, ubi hæc doctrina non est, ut Ecclesia non est apud Ethnicos, Mahometistas, Iudæos & Pontificios, doctrinæ Euangelicæ persecutores. Sic enim Paulus loquitur: Non potest poni aliud fundamentum, quàm quod positum est, quod est Christus Iesus. Item, Iohannis decimosextimo. Hæc est uita æterna, ut agnoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum.

Econtrà etiam, ubi sincera Euāgelij doctrina docetur & sonat, ibi uerè est Ecclesia Dei. Ibi. n. per Euāgelium Deus uerè in oīnū piorum cordibus est efficax. Semper etiam in hoc cœtu aliqui sunt sancti & electi, qui salutis consortes fiunt. Quemadmodum Dominus Iesus Christus dicit: Oues meæ audiunt uocē meam. Oēs etiam homines debēt esse ciues & mēbra huius ueræ Ecclesiæ. Et hæc maximā habent consolationē, q̄ nō in

alijs sectis, sed in dicta iam congregatione Deus acceptos, regeneratos & suos electos habeat, Ideo & David inquit Psal. 27. Vnum oro à Domino hoc requirã, uidelicet ut maneam in Domo Domini omnibus diebus uitæ meæ.

Illud igitur maximè necessarium est, atque primo loco spectandum, ut Christiana doctrina purè & integrè proponatur ac cõseruetur, in qua Deus essentiam & uoluntatem suam nobis reuelauit, quæ & in scriptis Prophetis & Apostolicis & in symbolis Apostolico, Nicæno, & Athanasiano continentur, Quibus consentit Catechismus & confessio à D. Luthero scripta, & altera illa confessio in conuentu Augustano Cæs. Ma. anno 1530. exhibita.

Huius doctrinæ summam & omnes partes scitu necessarias ipsi Pastores optimè teneant & auditoribus incorruptè, ordine & perspicuè explicent, & proponant, ut ordine præcipuos locos percipiant, & discriminè ueræ doctrinæ & falsarum sectarum intelligant. Operatur Deus ipse & per suum uerbum est efficax. Sicut Christus orat: Pater sanctifica eos tua ueritate, Sermo tuus ueritas. Et Paulus: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

In primis uero Catechismus, cuius paulò antè meminimus, & symbola populo proponen

proponēda, unde necessarias partes doctrinæ Christianæ ordine quodam hauriant.

Quare pro temporis ratione sæpius repetantur. Ac uidetur consultum & ex re Ecclesiæ esse maximè futurum, ut ij qui præficiuntur ministerio, de omnibus locis aut articulis sequentibus interrogentur, quo populum rectius & melius ipsi informare & docere solidius queant.

De discrimine ueræ doctrinæ & Ethnicarum religionum & aliarum sectarum &c.

De essentiæ diuinæ unitate.

De tribus personis diuinitatis.

De unione utriusque naturæ in Christo, ex uirgine nato.

De discrimine ueræ & falsæ Ethnicorum inuocationis.

De creatione omnium rerum.

De lapsu primi hominis.

De peccato, de peccato originis, & peccatis actualibus.

De diuina & æterna lege, & discrimine decem præceptorum, & cæterorum mandatorum in Mose, de Leuiticis ceremonijs, & legibus forensibus ac Civilibus.

De discrimine Legis & Euangelij.

De remissione peccatorum & modo iustificationis hominis coram Deo propter Iesum Christum, per fidem.

An uera sit hæc propositio: Sola fide iustificamur.

De discrimine doctrinæ nostrarum Ecclesiarum in hoc articulo, & falsæ doctrinæ Papisticæ.

An Papistica hæc doctrina uera sit: Hominem semper, de Remissione peccatorum, & an placeat Deo, dubitare debere.

De bonis operibus.

Quæ sint facienda bona opera.

Quomodo Deo placeant.

In Sanctis etiam peccata in hac uita manere.

Quæ peccata expellant Spiritum sanctum, ut homo incidat in iram Dei, & damnationem, nisi egerit pœnitentiam.

De Sacramentis.

De Baptismo.

An infantes sint baptizandi.

De Cœna Domini nostri Iesu Christi, quid in ea detur aut porrigatur, & quam ob causam uti ea debeamus.

De discrimine ueri usus & abusus Cœnæ Domini.

Cur Papisticę missæ quibus Christum Deo Patri offerunt, & quibus remissionem peccatorum se mereri putant, impiæ & abolendæ sint.

De Pœnitentia seu conuersione.

De Absolutione & Fide.

De præcipuis erroribus & falsis doctrinis
Papista-

De Doctrina. 23

Papistarum, in Articulo de pœnitentia.
Quid sit Christiana Ecclesia, ubi sit,
& quibus notis aut signis agnosca-
tur.

Cur Ecclesia Christi subiecta sit cruce, & de
consolatione piorum in cruce,

De Ceremonijs ab hominibus in Ecclesia
institutis.

De Libertate Christiana.

De Lege Mofi, & discrimine trium partiũ
Legis,

De Coniugio.

De Magistratu Politico.

De his necessarijs erotematis, seu de his do-
ctrinæ capitibus Ordinandi audiantur exa-
minetur & informetur, admoneanturq; ut
in cõcionibus ordine hæc doctrinæ capita
seu hos locos pro ratione tẽporis & textus,
quem tractant, populo propositos expli-
cent, ut auditores explicatam luculen-
tam ac claram, solidamq; doctrinẽ Christia-
næ cognitionem, formam & epitomen ani-
mo cõplecti & infigere queant. Quę res ne-
cessaria est ut uerè cõuertantur, ut uera fide
imbuantur, ut ritè Deum inuocent, ut fir-
mam in omnibus aduersis consolationem
habeant, & ut in ijs, quę ad salutis rationem
pertinent, probè informentur.

In Visitatione quoq; Pastores atque etiam
populus, in his doctrinæ capitibus

24 De Doctrinæ discrimine.

examinandus est, ut eo modo repetantur & ipsis inculcentur.

¶ QVOD EST DISCRIMEN INTER doctrinam & sectas alias, Ethnicam, Mahometicam, &c?

Respondeo. Ethnicæ, Mahometicæ & aliæ sectæ sunt horrendæ, abominandæ, & damnabiles Idolomania, ac habent unam tantum particulam legis de externis moribus aut civilibus officijs, sed prorsus ignorant Evangelium & doctrinam de gratuita remissione peccatorum per Filium Dei Iesum Christum. Cùm autem Filium non agnoscant, nec honore suo ipsum dignentur, ideo à Deo sunt & à Deo uero desciuerunt, & cultus idolorum alios atq; alios fingunt, nec sustinent agnoscere hunc esse uerum Deum, qui se per Mediatorem & Seruatorem patefecit.

¶ QVOMODO cognosci debet Deus? Respondeo.

Non alio potest aut debet modo cognosci quàm quo se ipse pro sua misericordia patefecit, & quo eę patefactiones in Prophetarum & Apostolorum scriptis inq; symbolis fidei Christianæ extant. Ex illis scriptis ac symbolis discimus esse unam diuinam essentiam omnipotentem, sapientem, ueracem, bonam, iustam, puram, & castam, misericordem, beneficam, liberrimam, irascentem

tem seridò omnibus peccatis & creaturis peccato obnoxijis. In hac una essentia diuina sunt tres distinctæ personæ, Æternus Pater, æternus Filius, & æternus Spiritus sanctus. Et Pater æternus unà cum Filio & Spiritu sancto condidit cœlum & terram, Angelos & homines, & reliquas creaturas omnes. Quemadmodum hic articulus copiosius in uerbo Dei & in symbolis explicatur.

QVOMODO sunt discernendæ personæ? Respondeo.

Æternus Pater est prima æterna omnipotens illa diuinitatis persona, plena immensæ sapientiæ, iusticiæ, bonitatis, ueritatis, & puritatis: non nata ab alia persona, nec procedens ab alia persona, sed quæ filium sui imaginem substantialem & integrâ ab æterno genuit, & à Patre & Filio procedit Spiritus sanctus, & hic æternus omnipotens Pater cum Filio suo æterno & æterno Spiritu sancto liberè omnes creaturas cœlum & terram, Angelos & homines condidit, & unà cum Filio & Spiritu sancto omnium creaturarum substantiâ cōseruat.

Æternus Filius est secunda persona Diuinitatis, æterna & omnipotens, plena Sapientiæ, Iusticiæ, Veritatis, Bonitatis, & puritatis, ab æterno Patre genita & essentialis atq; integrâ imago Patris sese intuentis &

26 Personarum distin.

conſyderantis. Eſtq; hæc perſona ſic nobis manifeſtata quòd hic Filius ſit uerbum æterni Patris, per quod æternus Pater dicit decretum & totum ordinem creationis & redemptionis ac reparationis hominum, & quòd ſit miſſus ab initio ad annuncian- dam gratiæ promiſſionem, & ad patefaci- endum nobis mirandum illud & abſcon- ditum Dei conſilium aut Myſterium: Et po- ſtea hæc ſola diuinitatis perſona ſcilicet Fi- lius humanam naturam in Virgine aſſum- pſit. Eſtq; ad hoc deſtinatus, ac miſſus ut pro genere humano ſit Hoſtia & eius Me- diator, reconciliator & ſaluator, Et per hūc & propter hūc æternus Pater donat remis- ſionem peccatorum, iuſticiam & uitam æ- ternam. Per hūc etiam omnibus ætatibus. perpetuo miniſterium Euangelij conſerua- tur, & æterna eccleſia colligitur, & conſola- tio in cordibus credentium per Euangeliū dicitur ad agnoſcendum æternum Patrem. Atq; ita Filius per Euangelium & conſolati- onem S. ſanctum dat & mittit in corda cre- dentium ut uitam & lætitiā habeant in Deo, eumq; uerè inuocent.

Spiritus ſanctus eſt tertia illa omnipotēs, diuina perſona, plena ſapientiæ, iuſticiæ, bo- nitatis, ueritatis, & puritatis, quæ perſona a b æterno Patre & Filio procedit, eſtq; ſubſtā- tialis amor & lætitiā in Deo & mittitur per uerbum

uerbum Dei in corda credentiū ut cōsolationem ac lætitiā acquiescentē in Deo in ipsis accendat. Estq; in credentib. agitator, aut motor, eos excitās ad inuocationē Dei, & alias uirtutes, ut Paulus testatur Gala. 4. Deus misit Sp. Filij sui in corda uestra clamantem Abba Pater. & 2. Cor. 3. Nos omnes reuelata facie gloriam Domini specularē in eandem imaginem trāsformamur à claritate in claritatem tanq̄ à Domini Spiritu, id est, in Christum tanq̄ in speculū aliquod intuemur, & in eandem imaginem conformamur per Spiritum Domini.

¶ QVARE tres Diuinitatis personæ non plures nec pauciores agnosci, coli & inuocari debent? Respon.

Quia quæ de Dei essentia & uolūrate scire nos oportet, ea uerbo suo patefecit Deus, nec aliter agnosci debet, quā sicuti se uerbo suo patefecit. Est autem patefactio ea de Patre & Filio clarè, luculenter, & irrefutabiliter expressa in 1. ca. Ioh. his uerbis. In principio erat Verbū, & Verbū erat apud Deū, & Deus erat Verbū. Estq; hæc patefactio in multis locis euidentibus repetita, & in Baptismo Christi perspicuè ob oculos posita, ubi tres diuinitatis personæ illustri discrimine monstrātur. Ad hęc Dei agnitionē & inuocationē postea nos q̄q; in nostro baptismo sumus deuincti & obligati, his uerbis,

ubi minister dicit: Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, hoc est, Ego te sanctifico hoc ritu externo, à Deo instituto, te recipi à uero Deo in Gratiam, qui Deus est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Iesus Christus Filius æterni Patris eius $\epsilon\iota\kappa\omega\nu$ καὶ λόγος (imago & uerbum) & Spiritus sanctus, & hic æternus Pater recipit te propter Filium & sanctificat te Spiritu sancto suo, & hunc uerum Deum sic agnosces & inuocabis, sicuti te Baptismus tuus docet & commonefacit, nec quicquam aliud adorabis. Postea & hæc patefactio clarè in symbolis expressa & proposita est. Hęc testimonia sæpe populo proponenda & explicanda sunt. Addenda & explicatio aliqua uocis Personę, ut populus sciat quid ecclesia uocet personam, cum dicimus tres diuinitatis personas esse. Est autem persona non commentitium quiddam, non cogitatio, aut imaginatio aliqua mortua seu inanis, nec accidens aut caducum aut mutabile quiddam, in alia aliqua re aut creatura hærens, aut ei annexum seu affixum: nec est particula aliqua, nec separabile aut confusum quiddam, sed est quiddam subsistens, uiuum, nõ in multis, sed distinctum, & singulare, indiuiduum, & intelligens, quod nec sustentatur ab alia creatura nec conseruatur ab alia substantia communicata aut unita.

unita. Exēpli gratia . Homo uiuens est persona, sed corpus aut cadauer solum non est persona, Sustentatur enim & gestatur à creatura nobiliore, uidelicet ab anima. Post discessum animæ corpus dissoluitur, & com-putrescit.

¶ QVÆ persona assumpsit humanam naturam? Respondeo.

Secunda persona, æternus Filius Dei, qui æterni Patris imago & λόγος est, humanam naturam assumpsit in uirgine Maria, & due naturæ, humana & diuina, mirando modo unite sunt sic, ut hic Saluator Iesus Christus sit una illa persona, Deus & homo: & hæ naturæ in ipso non separantur.

¶ CVR Filius Dei nominatur λόγος? Respondeo.

Primum ob id, quòd æterni Patris integra imago est, quæ nascitur cum Pater sese intuetur: deinde ob id, quòd Filius hæc est persona, per quam creatio enunciatur, per quam Pater dicit decretum & ordinem creationis, & quòd sic creaturæ per eam enunciationem aut id uerbum aut decretum cõditæ sunt. Tertio quòd diuina promissio per ipsum est prolata, atq; ita diuinitas aut diuina uoluntas & misericordia manifesta & reuelata, quæ nullius creaturæ sapientia aut acuminè conspici aut inueniri po-

tuisſent. Ideo Iohan. i. ſcribitur. Filius qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit nobis. Et hic Filius eſt perſona illa, quæ cum Patri- bus locuta eſt, & quæ Euangelium conſer- uat, & per miniſterium Euangelij efficax eſt, ut teſtatur Paulus, ubi ait: Chriſtus qui in me loquitur. Hæc perſona etiam, per externum uerbi miniſterium dicit conſo- lationem in corde tuo & effundit Spiri- tum ſanctum: iuxta illud, i. Iohannis 4. Hinc cognoſcimus quòd in ipſo mane- mus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dat nobis. Hoc experimur ubi in magnis ter- roribus conſolationem & lætitiã ſenti- mus, in Deo acquieſcentes, atque ex infe- ris eripimur. Hanc explicationem omnes pij & intelligentes, diligenter, & in timo- re Dei, atque in gratiarum actione obser- uabunt, rationibus his, cur Filius Dei nõ minetur λόγος, probè & diligenter, con- ſideratis, & mirandum hoc conſilium cur Filius Dei miſſus fit, & humanam natu- ram aſſumpſerit, expendentes, primum co- gitent, quòd Adam & Eua morte extincti fuiſſent, nec uiuere potuiſſent, niſi per hũc Dei Filium, Dei λόγον, & per promiſſio- nem è morte erepti & uiuificati fuiſſent, at- que ita totum genus humanum fuiſſet ex- tinctum & fruſtra conditum.

Deinde hæc liberatio facta non fuiſſet
niſi

nisi hoc consilium in initum & decretum fuisset, quod à Filio humana natura esset assumenda, & quod ea persona Dei iram sedare & reconciliare debuerit. Propter hanc personam natura humana est conseruata, & per eam Adam atque Eua consolatione erecti. Et cum homines peccauerint, hominem luere pœnam oportuit. Ut autem hæc pœna esset Lytron aut precium æquiualens, oportuit reconciliatorem esse Deum quoque. Nec ulla creatura pœnam tantam sustinere potuisset, Quum etiam serpentis caput conterat, peccatum & mortem aboleat, iusticiam & uitam restituat, Deum eum esse necesse est. Atque hæc omnia conficiuntur per Filium qui est æterni Patris λόγος. Per hanc enim personam promissio enarratur & profertur, & Patris uoluntas manifestatur. Et hæc persona uitam & consolationem per Euangelium in piorum cordibus accendit, estq; uerè Immanuel, id est, Deus nobiscum & efficax in nobis. Etsi autem hanc summam sapientiam aut hæc mysteria & consilia diuina nemo inuestigare, assequi, & intelligere penitus & satis potest: tamen in hac uita discenda sunt quædam nobis huius sapientiæ rudimenta atque incunabula. Atque ideò debent hæc omnia diligenter expendi.

¶ DE discrimine Christianæ inuoca-
tionis & Ethnicæ.

Duo sunt præcipua discrimina inter in-
uocationem ueræ Ecclesiæ & Ethnicam a-
liasq; impias. Altera de essentia Dei. Alte-
ra de uoluntate Dei. Quod ad essentiam at-
tinet, Ethnici, Turcæ, Iudæi & aliæ sectæ er-
ronæ, ut maximè gloriantur à se inuocari
Deum qui cælum & terram condiderit,
quemadmodum multum & strenuè clami-
tant & scribunt, se eum Deum qui cælum
& omnia condidit solum colere, eæ tamen
illorum cõgitationes & clamores nihil sunt
aliud quàm uanitates, mendacia & idolo-
manix. Non enim inuocant aut alloquun-
tur uerum Deum, sed fingunt & imaginan-
tur aliquid quod Deus non est. Neq; enim
agnoscunt hunc esse suum Deum qui se cer-
tis testimonijs in doctrina aut uerbo suo &
in Ecclesia sua patefecit, uidelicet quòd u-
na sit Essentia diuina Æternus Pater, æter-
nus Filius Patris imago & λόγος, & Spi-
ritus sanctus, & quòd æternus Pater cum Fi-
lio & Spiritu sancto, omnes creaturas con-
diderit, & quòd Filius æterni Patris λόγος
in terram missus humanã naturam assump-
serit &c. Qui uerò hũc Filium Iesum Chri-
stum contumelia afficit, is & Patrem contu-
melia afficit, Iuxta illud Iohan. 5. Qui non
honorat Filium non honorat Patrem. Atq;
ideo

ideo in quotidiana inuocatione seriò cogitandum, quid & quem alloquamur in inuocatione nostra, & quid sit Deus, & quomodo Filius & Spiritus sanctus cognoscantur: de quibus quædam antè admonuimus, & ut nostram inuocationem quàm longissimè ab Ethnica & Turcica seiungamus. Debet & cor uerum Deum fide intueri, qui se per Filium patefecit: sicuti inquit, Nemo uenit ad Patrem nisi per Filium.

Secundò prorsus ignorant Ethnici Messiam, nec sciunt aut statuere possunt, an Deus miseros homines exaudire uelit, & quomodo, & propter quid eos exaudiat cum sint peccatores. Aerem tantum feriunt clamore suo, & inanes uoces effundunt, easq; effundunt cum dubitatione & impatientia contra Deum. Hoc non est Deum inuocare, sed est Deum blasphemare. Nos uerò mediatorem Iesum Christum filium Dei intueri & firma fide statuere debemus, quòd Deus propter hunc Mediatorem uelit nobis esse propitius, & nos propter eundem exaudire & nobis adesse, & quòd nos per hunc Filium Iesum Christum ex inferno liberet, det nobis uitam, Spiritum sanctum, iusticiam & uitam æternam, ut Filius inquit, nemo oues meas rapiet è manu mea Iohã. 10. Hac fide & fiducia in mediatorem inuocatio ad uerum Deum dirigenda est.

DE CREATIONE O-
mnium Rerum.

Multas graues & magnas doctrinas com-
plectitur articulus de creatione, & quæ in
hac breui Isagoge aut compendio prolixū
esset enumerare. De his autem populus sæ-
pe commonefieri debet, quòd creatio sit o-
pus totius Trinitatis, aut quòd Trinitas o-
mnia condiderit. Pater æternus enim cum
Filio & Spiritu sancto cælum & terram, an-
gelos & homines, & omnes alias creaturas
non coactè sed liberè è nihilo condidit. Pa-
ter æternus enim dixit uerbum, & in uer-
bo omnia expressit tanquàm in imagine:
per quod uerbum omnia conduntur. Et
per Spiritum sanctum datur creaturis agi-
tatio: creaturæ eo mouentur, motantur &
agitantur. Secundò per creationem & con-
seruatio creaturarum intelligi debet, estq;
firmiter statuendum, Deum conseruare, gu-
bernare ac moderari omnia: Ea res plena
est consolationis, & ad ueram inuocatio-
nem necessaria. Deus enim nõ discessit ab
opere suo, ut discedit faber à nauì extructa,
eam relinquens alijs gubernandam, sarcin-
endam atq; resiciendam. Non sic discessit
ab opere suo Deus: nec reliquit creaturas
propriæ gubernationi: sed adest suis crea-
turis: conseruat, sustentat & gubernat cælū
& terram, Angelos & homines: & quotānis
fecundat

fecundat terram, procreat fruges, ijsq; atq; animantibus omnibus tam brutis q̄ hominibus uires ac uitam impertit, ut scriptum est Act. 17. In ipso uiuimus mouemur & sumus. Est hoc q̄q; obseruandū perdiligēter, q̄ Deus adsit creaturis suis, & conferuet ac sustentet earum substātiā atq; ordinem: non tamen coactē sed liberē, ut agens liberimum: impediēs sæpe terræ fecunditatē, permittens etiam ut mors homines tollat propter peccatorum magnitudinem, & cōtra fecundat sæpe etiam terram, dat sanitatem, confirmat naturam, largiturq; successus & omnis generis bona & cōmoda magna ad utilitatem Ecclesiæ suæ, quæ ipsum inuocat, sicuti inquit. Deut. 30. Deus est uita tua & lōgītudo dierum tuorum. Hæc in precatione meditanda & cogitanda sunt, ut statuamus nos, & uitam nostram ac creaturas esse in manu Dei, eūq; & posse & uelle nobis adesse, nos ab ipso liberari & seruari, aliquando etiam supra uulgaria media aut illos usitatos & naturales modos & captum rationis nostræ.

¶ DE LAPSV PRIMORUM Parentum.

Hoc certissimum est & utraq; manu, imò uerius toto pectore tenendum, Deum non esse causam peccati, eūque omnes

creaturas bonas cōdidisse, ut clarè testatur cap. i. Genesis. Estq; uerissimum hominem ad hoc conditum, ut sit templum Dei, aut ut Deus in eo habitet, cui Deus suam sapientiam & bonitatem impartiuit. Ideoq; ipsum ita principio condidit, ut esset præditus summis bonis & uirtutibus, quæ in Deo sunt, uidelicet sapientia, iustitia, & libero arbitrio, & q; pura Dei imago fuerit. Atque hæc quidem bona primi parentes Adã & Eua ad posteritatē suam hæreditate trãmississent, si in obedientia perstitissent: Deusq; in eis habitasset & eis delectatus fuisset: sed Adam & Eua diaboli instigatione & propria uoluntate auerterunt se à Deo eiusq; mandatum transgressi & inobedientes facti in Dei iram, peccatum & mortem inciderunt, suntq; à prædōne uulnerati & spoliati, quæ admodum Lucæ 10. uidemus. Sunt spoliati gratia, ut non potuerint amplius placere Deo. Atq; etiã amiserunt summa illa dona, pulcherrimam illam lucē in mente, & obedientiam in corde, adeoq; uitam ipsam. Sunt tam leraliter etiam uulnerati, ut intellectus seu mens scateat dubitationibus, & erroneis opinionibus, cor motibus inordinatis & uagis, fuga & terroribus exitialibus & mortiferis, in omni generis aduersis, Atq; ita homines in corporali & æterna morte mansissent, si filius Dei
non

De lapsu prim. Paren. 37

non intercessisset, & Mediator factus fuisset. Estq; necesse, ut probè inculcetur id qd est uerissimum & firma fide tenendum, Deum non esse causam peccati: eum non uelle peccatum: non operari peccata, non adiuuare peccata, sed irasci eum peccatis serio & horribiliter, sed uoluntatem hominum & Diabolorum esse causam peccatorum.

¶ QUID EST PECCATVM
Originale & actuale?

In Epistola 1. cap. 3. Iohan. extat breue dictum quod clarè & luculenter satis docet & definit quid sit peccatum si rectè & dextrè intelligatur. Peccatum (inquit) est anomia, id est, quicquid est contra legem Dei. Hoc dictum diligenter obseruandum est, ac uidendum, ut rectè intelligatur, uidelicet nō tantum de externis actionibus, sed etiam de caligine, aut cecitate aut ignorātia, & dubitationibus & ataxia & uagis atq; inordinatis motibus uitiosisq; affectibus in omnibus uiribus Diabolorū & hominum. Estq; hoc sciendum personam peccatricem propter peccata esse ream iræ Diuinæ & æternarum pœnarum. Originale peccatum est esse reum iræ diuinæ propter transgressionem primorum parentum Adę & Euę, aut propter caliginem aut ignorātiā de Deo, & interiores defectus, prauitatem, ataxian nobiscum natam, & uiciosos affectus & mo

38 De peccato orig. & Act.

rus, qui per & propter lapsum primorū parentum in nobis existunt & hærent. Et hoc peccatum originale est in omnibus hominibus è uirili semine natis, atque ideo omnes sunt rei iræ diuinæ, & æternæ damnationis, qui non per Christum Dominum remissionem peccatorum consequuntur & renascuntur. Nam ut natura Adæ & Euæ post lapsum est corrupta & deprauata, ita & posterī eorū, id est, omnes homines qui naturali & usitato modo ex uirili semine nascuntur, sunt corrupti & deprauati, nec sunt templum Dei, non habitat in illis Deus, sed sunt pleni dubitatione de Deo, & pleni malis affectibus. Et hæc caligo atq; ataxia & motus inordinati pugnant cum Deo: suntq; peccata, ut Paulus enucleatè testatur Ro. 8. ubi ait: Phronema, id est, sensus & affectus & studium carnis est inimicitia aduersus Deum. Si itaq; homo non consequitur remissionem peccatorū per Christum, manet propter peccatum reus æternæ iræ, pœnarum & damnationis.

Actualia peccata sunt omnia opera contra Dei præcepta tam interna in anima & corde, q̄ externa in omnib. membris: & is q̄ talia peccata cōmittit, propter ea pctā est reus iræ diuinæ & dāmnationis: si non ad Deū conuertitur & remissionē consequitur per Dñm Iesum Christū. Ac diligētē admonē-
 dus

dus & informādus hic est populus, q̄ p̄cna
 p̄ctōrū p̄cipua, & iusta sit horrēda & ęterna
 anxietas, terrores atq; pauores, q̄bus cōsistēta
 buntur diaboli & dānati hoīes, ut iustā & se
 uerā iram Dei sentiāt. Sunt & in hac corpo
 rali uita p̄cne, uidelicet Mors & oīs gene
 ris corporales plagę. Hę p̄cne oēs sunt ini
 tiū ęternarū p̄cnarū in ijs q̄ nō cōuertūtur.

Sunt aut̄ ob has q̄q; tres causas hę p̄cne
 hoībus impostę. Primū ut oēs ijs p̄cnis ad
 moneamur & doceamur esse discrimen in
 ter honesta & inhonesta, aut inter uirtutes
 & uicia, inter opera bona & scelerata: &
 Deum esse uerē essentiā iustā, bonā, benefi
 cam, ueracē, puram, castā, sapientem, & eum
 serio irasci oībus, q̄ huic ipsius sapiētę ad
 uersantur, & ei nō cōgruunt. Vt itaq; hoc di
 scrimē, & iustā Dei irā, & hoc iudiciū agnos
 camus & discamus: Ideo Deus corporales
 p̄cnas hoībus nō oīno leues imposuit. Se
 cūdō Deus uult per has corporales p̄cnas
 seu plagas cōseruare externā disciplinā, &
 pacē, ac eo mō blasphemos, periuros, homi
 cidas, raptōres, adulteros & alijs incestis libi
 dinib. pollutos ē medio tolli & deleri. Atq;
 ipse Deus suę huius regulę custos est, & uult
 ut externa & atrociosa maleficia ac scelera e
 tiā in hac uita corporales p̄cne comitētur,
 iuxta illud, Qui gladiū accipit gladio peri
 bit. Itē de incestu Leui. 18. Ne polluemini in

40 De peccato Orig. & Act.

oībus his quibus contaminatæ sunt gentes quas ego eijciā ante conspectū uestrum & quibus polluta est terra, cuius ego scelera uisitabo, ut euomat habitatores suos. Cauete ergo, ne & uos similiter euomat, cū paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante uos. Deus externam disciplinam uult cōseruari, atq; ideo legem dedit. At Lex sine executione esset tantum infirma uox, aut inanis tinnitus, Ob id Deus ipse custos est suæ legis, eamq; pœnis grauissimis & horrendis contra contumaces tuetur: id quod regnorum magnorum in mundo euerfiones satis testantur.

Tertia causā corporalium pœnarum hæc est, ut multi ijs pœnis admoniti ad Deum confugiant, ac suspirent, & conuertantur, Item ut sancti subinde magis & magis Dei iram cōtra peccatum considerent, utq; Dei timor, Fides & inuocatio in ipsis crescāt & accendantur, ueluti Paulus inquit I. Cor. II. Cū iudicamur à Dño corripimur, ne cū hoc mūdo dānemur. Et cū in hac deprauata natura multū dubitationum atq; inordinatorum motuum & flammularum sit, cumq; ex sanctis aliqui in externa atrocità peccata labantur, ut Aaron, Dauid, & alij grauiter lapsi sunt, ideo Deus onerat omnes homines atq; etiam sanctos corporalibus plagis & calamitatibus in hac uita, ut cognoscant se esse reos,

se reos, & Deum irasci peccatis, & ut de his & de iudicio Dei aduersus peccata admonentur, utq; ad pœnitentiã retrahantur ut maximè pœna æterna sublata fit. De qua re copiosius dicetur in quæstione, Cur Ecclesia aut sancti cruci sint subiecti.

¶ DE ÆTERNA DEI LEGE ET de discrimine inter Decalogum aut Legem moralem, & alias leges Mofi, uidelicet ceremoniales & iudiciales.

Vetus illa & usitata legum Mofi in tres partes diuifio de multis magnis rebus populum docendi ac commonefaciendi occasionem non incommodam præbet. Diuiditur autem in has tres partes. Quædam enim uocatur Lex moralis, ea est æterna Dei Lex aut iudicium cõtra peccatum in omnibus hominibus, ut paulò pòst explicabitur fufius. Quædam uocantur ceremoniales, uidelicet eæ, quibus præceptum est de cæremonijs seu ritibus ac gestibus externis in templo, de sacrificijs, de discrimine ciborum & alijs. Quædam uocantur Iudiciales, hoc est, ciuiles, de hæreditatibus, de distinctione facultatũ, ordine iudiciorum, pœnis, pace publica atq; alijs legibus, quibus politix, disciplina & pax conferuantur. Sed hæ duæ, ceremoniales & forenses seu iudiciales leges, traditæ tantum sunt ad constitutionem politix Israeliticæ, Ac solus populus Iudaicus

ad eam politia formam erat obligatus. Cū autem deleta sit ea politia Mosaica post ultimam Hierosolymorum euersionem, ideo & leges eā unā cum euersione ea extinctæ sunt: nec nos obligant, ut clarè testatur acta cap. 15. & epist. ad Gal. 5. Doctiores plura de his sciāt. Sed lex, quæ appellatione non satis rē ipsam exprimente, aut nō satis plenā, uocatur Moralis, nō est lex mutabilis aut tēporaria, nec cœpit cū Mose, sed est æterna & immota atq; immutabilis sapientia in Deo, & æterna regula iustitiæ in uoluntate diuina, quā præ ineffabili bonitate sua creaturis rationalibus impressit. Et postea oībus tēporibus in sua ecclesia inde usq; ab Adam, uocē huius legis explicauit et repetiuit in multis cōcionibus, ut sciremus, qualis ipse esset uidelicet sapiēs, bonus, uerax, iustus, castus, & q; uelit creaturam rationalē sibi esse conformem. Ideo hanc summā sapientiam ipsi cōmunicauit, Ea obligat oēs creaturas rationales. Ideo etiā Deus uerè & horribiliter offenditur peccatis, & irascitur oībus, q; huic suæ sapientiæ & iusticiæ repugnāt, eosq; destruit. Hęc lex usitata appellatione, nuncupatur decalogus seu decem præcepta. Nam in decalogo huius legis præcipua capita ordine cōprehensa sunt. Ea autē intelligi debēt iuxta enarrationes Christi & Apostolorū, sicuti Deus ipse ea est interpretatus, Et si autē
 nulla

nulla creatura hanc sapientiam exhaurire aut penitus intelligere potest, tamen in morem puerorū discēdus est nobis decalogus, subindeq; nobis inculcādus & diligēter cōsiderandus. Sciendū & hoc, legem hanc oēs rationales creaturās obligare, id est, q̄ Deus ipse obliget eas. Suntq; hęc pręcepta seuerū iudicium Dei, damnās omnes creaturas peccato obnoxias, & testimoniū, q̄ Deus uerē irascatur peccatis. Sentiunt aut hoc Dei iudicium oēs homines cū cōscientiæ terroribus & angoribus conflictātur, q̄ tanti sunt ut in corporalem & æternam mortē conijciant, nisi consolatione per agnitiōē Domini nostri Iesu Christi ex Euangelio erecti & seruati fuerint. In ijs terroribus & cōsternationibus discitur qd hęc lex sit. Extra has tentationes & terrores nō potest exprimi uerbis quid & quale sit id iudicium. Atq; ided hęc æterna lex Dei & iudiciū aduersus pctā in ecclesia Dei inde ab Adæ temporib. prędicata & inculcata est, & Christus ipse eā sepe repetiuit: & Paulus inqt per legē esse agnitiōē pcti. Ro. 3. Estq; certissimū, hęc Dei uoluntatē & mādātū hoc immutabile esse, ut hęc æterna ipsius lex in ecclesia sua prędicetur, maximē ob duashas causas, primū, ut ex ea discamus & sciamus qualis debeat esse obediētia, ad quā pręstādā Deo obligati sumus, & ut eo mō nostrā immūdi

ciē, corruptionē & prauitatem naturalē ac sordes peccatorum agnoscamus, & terrore iudicij diuini seridē expauescamus. Deinde ut conuersi & renati habeant uerbum Dei, unde certò scire & statuere queant, quæ opera sint ueri Dei cultus.

¶ DE DISCRIMINE LEGIS
& Euangelij.

Hoc discrimen est unum ex præcipuis capitibus doctrinæ Christianæ, si id discrimen obscuratur (ut in Papatu obscuratum atq; extinctum fuit): tunc necesse est horribilem cæcitatem sequi. Fingunt enim homines se iustos esse coram Deo proprijs operibus: seq; mereri posse remissionem peccatorum suis operibus, &c. Cumq; omnes homines peccatis se obnoxios sentiant, manet in dubitatione, nec possunt Deum inuocare, ac tandem ruunt in desperationem & æternum exitium, nec sciunt cur Dei filius sit missus. Ea cæcitate oppressi & obruti erant Pharisei apud Iudeos, qui ueram Messia sui cognitionem amiserat, sed Deus subinde alios atq; alios Prophetas excitatos misit, qui uerum discrimen Legis & promissionis docuerunt: ut & Christus ipse & Apostoli postea ea docuerunt. Lex est hæc æterna Dei sapientia, ut iam diximus, quam & rationalibus creaturis impressit in creatione, & quam postea per ministerium uerbi

bi

bi in Ecclesia semper conseruauit. Hęc Lex docet & testatur Deum rectè cognosci oportere, eiq; debere obedientiam, eamq; in omnibus nostris uiribus esse debere. Atque ita post lapsum est horribile iudicium, condēnans omnes homines. Neq; enim ullus homo præter filium Dei totam aut perfectam illam obedientiam præstitit aut præstare potest. Nec dat aut affert Lex peccatorum remissionem, sed arguit tantum peccata, & testatur Deum uerè irasci peccatis. Annexæ quidem sunt & Legi promissiones, sed requirit Lex perfectam obedientiam, nec nisi præstantibus eam obedientiam obtinent quæ Lex promittit. Non promittit remissionem peccatorum gratis, sine nostro merito, non dicit Deum citra nostra merita condonare & auferre peccatum.

Euangelium uerò est propriè concio illa lætitiæ & pacem ueram cordibus afferens, de gratia & misericordia in Christo Iesu filio Dei, promissa, qui mirando diuinæ Maiestatis consilio constitutus est ut sit Mediator & Redemptor noster, aut iusticia nostra, quæ nos coram Deo iustificet & saluet, ut per ipsum & propter ipsum ueram coram Deo iusticiam, peccatorum remissionem, salutem & uitam æternam obtineamus.

Hęc concio primum arguit omnia peccata, & maximè hoc longè grauissimū pec-

46 De discrimine Leg. & Euang.

catum in toto genere humano, quòd etiã
 post datam promissionem, mundus filium
 Dei non agnoscit. Ideo Dominus ipse in-
 quit Ioh. 16. Spiritus arguet mūdum de pec-
 cato, q̄ non credūt in me, Et Psal. 2. ait: oscu-
 lamini filium. Sed præter q̄ incredulitatē
 hanc & alia peccata arguit, etiã annunciat
 Euāgelij concio eternā hanc & plenam gra-
 tia consolationē, q̄ Deus certò propter filiū
 suum Iesum Christum donare ex gratia, ci-
 tra nostrū meritū, gratis remissionē pecca-
 torū & propter filiū suū iusticiā imputare
 & nos propter fidem in filiū Iesum Christū
 Dominū nostrū acceptare uelit, q̄ tunc hāc
 consolationē in cordibus nostris dicit, & in
 nobis est, & nobis sp̄m suū S. donat, nosq̄
 hæredes æternæ salutis facit: Hoc aut̄ nō fit
 aliter q̄ per fidem, hoc est, si in ueris pauori-
 bus ac doloribus propter pctā ad iram Dei
 contremiscens & perterrefactus, Euāgelio
 credis q̄ tibi ipsi propter Dñm Iesum Chri-
 stum certò peccata sint remissa, & q̄ Deus ti-
 bi sit propitius teq̄ acceptet propter Chri-
 stū, nō propter legē aut merita operum tuo-
 rū. Nec est Euāgelium concio noua quæ an-
 te Christum ex uirgine Maria natum, non
 fuerit, sed ea promissio de Christo saluato-
 re qui peccatum & mortē ablaturus & abo-
 liturus, & gratiam ac uitam eternam allatu-
 rus & daturus esset, statim post Adæ & Eug-
 transgressio-

trāsgressionem est promulgata, atq; ita illo ipso tēpore prædicatio Euāgelij cœpit. Et ipse Dei filius præco aut prædicator ille fuit, q̄ primus cum peccatum Adę & Euę longē maximum arguisset, statim eodem tempore promissionem illam gratuite reconciliationis & remissionis peccatorum enarrauit & annunciauit, quā antè nulla creatura cognouerat, quod semē mulieris esset contriturum caput serpētis. Hanc consolationem filius Dei unā cum externo uerbo ipsis proposuit, & in cordib. ipsorū dixit eam ipse, atq; ita Adamū & Euā è morte æterna liberatos uiuificauit (ut cap. i. Ioan. testatur, ubi inq̄. In ipso uita erat) & spiritu suo sancto eos erexit, ut in Deo læti acquieuerint, inq̄ Deo gauisi sint, & in eum fiduciam reposuerint, eūq; inuocare ausi sint, ipsiusq; gratiā ac præsentiam agnouerint. Et hac fide in semen uetūrum, quod illo tempore per uerbū agnouerunt, semper se erexerunt & confirmarūt, statuētes Deū propter eum Dñm sibi esse propiciū, eumq; inuocauerūt & coluerunt, ac uitā æternā se accepturos sperauerūt. Hac promissione filius Dei inde ab initio ecclesiam uisibilē cōseruauit, in qua semper electi aliquot fuerunt, nec est ullus cœtus in terris, qui sit uera Dei ecclesia, q̄ hic cœtus, in quo uera doctrina de filio Dei sonat. Suntq; hīc admonēdi ij qui mī

48 De disci. Leg. & Euang.

nisterio præficiendi sunt, atq; alij ut firmiter statuunt ac credant doctrinam aut prædicationem seu meditationem Euangelij non esse sonum aut tinnitum inanem, aut euanescentem cogitationem, aut euanidum strepitum, sed ipsum filium Dei unà cum uerbo efficacem esse & operari, ut testatur Apostolus Roman. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. 2. Corin. 3. Euangelium est ministerium spiritus, id est, per quod Spiritus sanctus datur & operatur. Galat. 3. Ut promissionem spiritus per fidem accipiamus. 1. Petri 1. Renati non ex femine corruptibili sed incorruptibili per uerbum Dei uiui & permanentis in eternum. Esa. 45. In memetipso iuravi, egredietur de ore meo iusticie uerbum & non reuertetur (id est, non erit inane & irritum) quia mihi curuabitur omne genu & iurabit omnis lingua. Ergo in Domino dicet, meę sunt iusticie & imperium (id est, uerè in Domino iusticiam & uirtutem habeo) & ad eum ueniēt tales. Qui uerò repugnāt ei, confundentur omnes. In Domino uerò iustificabitur omne semen Israel & ipsum laudabit. Hęc & similia testimonia diligenter & sepe meditanda sunt, ac firmiter statuendum, Deum per uerbum Euangelij efficacem esse.

¶ DE REMISSIONE PECCATORUM & Iustificatione hominis coram Deo propter Christum per fidem.

¶ QVOMODO CONSEQUITUR homo remissionem peccatorum?

Respondeo, per solā fidem in filium Dei Iesum Christū, ex gratia, aut gratis, non propter propria opera aut merita nostra, sed propter & per mediatorē Iesum Christum, qui pro nobis factus est uictima, quiq; nos Deo reconciliauit, accipimus certō remissionem peccatorum. Atq; ipse filius Dei hanc cōsolationem dicit in cordibus nostris per Euangelium si credimus, nos sic eripiens à terroribus ac doloribus inferni, dansq; sp̄ritum sanctum ut cor in Deo latetur & acquiescat. Et imputatur nobis Christi iusticia sic ut nos acceptet ob id quòd filius sua obedientia & Passione pro nobis satisfecit, nosq; reconciliauit, propter quem iusti & hæredes sumus salutis æternæ, si in illum credimus. Hic præcipuus doctrinæ Christiænæ Articulus in multis scripturis, luculenter & clarè est expressus. Iohan. 3. inquit fili⁹ us Dei. Sic Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret, ut qui credit in eum non pereat sed habeat uitam æternam.

Act. 10. Huic oēs Prophetæ testimonium fē-
rūt, q̄ remissionē peccatorum accepturus
sit per nomen eius quisquis credit in eum.
Rom. 3. Iustificātur gratis per illius gratiā,
per Redemptionem quæ est in Christo Ie-
su, quem proposuit Deus reconciliatorem,
ἱλαστήριον, per fidem, interueniente ipsi-
us sanguine, &c.

Hæc & alia aliquot his similia dicta scri-
pturæ præcipua omnibus pijs ediscendā
sunt, ut probè teneant hunc fidei eximium
& summi momenti articulum, quomodo
homo remissionem peccatorum accipiat,
quomodo Deo adceptus sit, quomodo hæ-
reditatem æternæ salutis fortiri, quomodo
à peccatis, morte & inferno liberari, & quo-
modo æternam uitam æternamq̄ iusticiā
recuperare & ueram consolationem habe-
re queat. Hæc enim est consolatio illa de
gratuita & immensa illa Dei erga nos gra-
tia, quæ in prima illa promissione & in Eu-
angelio præcipuè patefacta est. Suntq̄ dili-
genter hîc & probè commonefaciendi au-
ditores, hanc consolationem aut promissi-
onem gratiæ non loqui de securis, profligæ
ta impietatis & improbitatis hominibus,
qui contra conscientiam & contumaciter
peccare pergunt, sed de ijs, quorū corda ob
iram Dei cōtra peccatū uerè expauescunt.
hi ad Christū confugiant & in his dolorib.
& tē.

& terroribus credant ac confidant nec dubitent sibi propter Christum ex gratia sine meritis suis peccata condonari. Hęc fides Christi, Deum & hoïem, qui pro nobis uictima & redemptor factus est, intueri debet.

Si itaq; uocem Euangelij audis, & fide in Christum te erigis & confirmas, hanc consolationem dicit ipse in corde tuo, Deum tibi esse propicium, sicuti sæpe in Euangelio ait, Remissa sunt tibi peccata tua, & habitat in te, nec patitur inferni terroribus te absorberi aut in æternum exitium rueri, datque tibi spiritum sanctum ut acquiescas & lateris in Deo, Eoq; modo cor tuum sentit & agnoscit Dei presentiam & gratiam per filium, qui per uocem Euangelij, Dei gratiam tuo cordi ostendit, perq; spiritum sanctum operatur, ut lateris in Deo, & inuocationem & obedientiam erga Deum in te accendit & ad eam te excitat & impellit. Id docent hæc dicta primæ Iohannis 5. Qui filium habet, habet uitam, Tum autē habes filium Dei, si in eum credis, & ex Euangelio consolationem accipis. Item 1. Iohan. 5. In hoc scimus quod in eo manemus & ille in nobis, quoniam de spiritu suo dat nobis. Gal. 3. Ut promissionem spiritus accipiamus per fidem. Estq; probè notanda Athanasij regula, ubi ait. Vbicunq; dicitur in aliq; esse spiritus sanctus, est ibi per uerbum.

52 De remis. pec. & iusti. hom.

Loquitur autem hic de filio Dei qui in corde lucem accedit. Ita Dei cognitio, dilectio, & læticia in Deo per filium & spiritum sanctum in nobis excitatur, & hoc fit, ubi in ueris terroribus fide promissio Euangelij apprehenditur. Sic in nobis regeneratio fit, sicut cor redditur templum aut *κατοικητήριον* *ου* aut habitatio Dei, sicuti Ioã. 14. Christus testatur, qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum. Et ad illum uenimus & mansionem apud eum faciemus. Ephe. 1. Eum dedit caput ipsi Ecclesie quæ corpus eius est, complementum eius, qui omnia in omnibus adimplet. Ephe. 3. Ut fortitudine corroboremur per spiritum in internum hominem ut inhabitet Christus per fidem in cordibus uestris. 2. Corinthiorum 3. Retecta facie gloriam Domini speculantes ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam tanquam à Domini spiritu.

Hic tres personæ diuinitatis ordine ponuntur. Pater æternus quem uocat Dominum. Imago & gloria aut claritas eius est filius, qui in cognitionem Dei nos ducit, eamque nobis donat: & spiritus sanctus, qui corda nostra confirmat, ut in ea cognitione maneant nec inde excidant, sed subinde magis & magis Verbo conformiores fiant, quod uerbum eterno Patri cõforme &

simi

simile est, eumq; nobis manifestat & ostendit. Hoc pij in uera conuersione semper discant ac teneant, indeq; firmam consolationem hauriant.

¶ VERANE EST HÆC PROPOSITIO: Sola fide iustificamur?

Respondeo.

Hęc propositio, Sola fide iustificamur, est eadē illa, qua utitur Apostolus ubi ait, Gratis iustificamur fide, id est, non propter propriam dignitatē seu uirtutes aut opera aut merita propria accipimus remissionē peccatorū & placemus Deo sed propter Christum Dominum nostrum per fidem. Est itaq; uerissima hęc propositio & sæpe ab Apostolo Paulo per uocem gratis repetita.

CONTRA.

In uera conuersione multæ uirtutes concurrunt, quomodo igitur dici potest, Sola fide nos iustificari? certè contritio, bonum propositum, dilectio, & spes aliæq; uirtutes adsint unà oportet? Respondeo. Quāq; multæ uirtutes in conuersione concurrūt, & eas adesse necesse est, non tamen sunt merita aut causæ ob quas remissionem peccatorum homo accipit, & coram Deo iustus, id est, Deo acceptus est, sed propter Christū tantum accipimus remissionem peccatorum, sumusq; propter illum iusti, id est, Deo accepti, nec hoc aliter nisi fide appre-

hendente promissionem, percipi tenerique potest, ut ait diuus Paulus: Ideo ex fide gratis ut fit firma promissio.

CONTRA.

Diaboli credunt & tamen non sunt iusti, quomodo igitur soli fidei iustificatio hominis adscribi potest? qua ratione dici potest sola fide hominem iustificari?

Respondeo.

Diaboli historiam tantum credunt: quod autem Christus ipsorum salutis causa missus sit, utque eo seruatore fruantur, id minime credunt: quin etiam sciunt se ab ipso ad horrendos atque sempiternos cruciatibus & supplicia damnari. Quamobrem & immani Dei ac Christi flagrant odio. Nos uero statuere firma fide debemus, Christum Dominum in nostram utilitatem aut nostram causa missum, & uictimam pro nobis factum, iusticiamque & expiationem nostri esse, quemadmodum habet Symbolum, Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de caelo. Et in Esaia scriptum extat, Filius datus est nobis. Atque haec simplex admonitio, de discrimine inter fidem quae in diabolis est, & ueram fidem, diligenti explicatione illustranda est.

CONTRA.

Fieri

Fieri non potest, ut quisquam iustus existat Sola iusticia. Atqui fides notitia tantum est, Sola igitur fide iustificari nemo potest?

Respondeo.

Fides, qua homo peccatorum ueniam consequitur, & iustus est, non est tantum notitia, qualis etiam historiae cognitio in diabolis & hominibus impijs existit. Sed uera hæc fides est, omnes Symboli partes & nosse & ueras esse non dubitare, in iisque promissionem beneficiorum Christi, ad quam tanquam finem & scopum Symboli articuli referuntur. Atque ita fides est uera fiducia pendens ex filio Dei Iesu Christo, intercessore & reconciliatore, quod propter & per eum remissionem peccatorum, gratiam & salutem adipiscamur. Hæc fiducia à Sathanæ fide tantum differt, quantum cælum ab inferno & uita à morte distat.

Suntq; homines docendi ut eam partem Symboli diligenter obseruent, quæ his uerbis continetur. Credo remissionem peccatorum: quod non intelligitur, ut est eo modo sicut diaboli credunt, alijs, Petro & Dauidi, peccata condonari, sed hæc horum uerborum sententia est, Credo Remissionem peccatorum ita, ut mihi mea peccata remissa esse statuam propter

Christum absq; meo merito. Hæc fides præterquam quod complectitur omnes articulos, est & fiducia quæ innixa filio Dei ad Deum confugit, Quemadmodum Roman. 5. scriptum est: Iustificati igitur fide pacem habemus apud Deum. Item, Ephe. 3. Per Christum habemus audaciam & accessum cum fiducia quæ est ex fide in ipsum, Estq; hoc discrimen satis planum & facile intellectu. Diaboli non credunt sibi peccata remitti. Nos uerò indubitanter statuere debemus, peccata nostra nobis certissimè condonari, Deumq; nos gratis propter Mediatorem recipere in gratiam. Propterea noticia historix quæ in diabolis existit terrorem illis seu metum incutit, utq; Deum immani & acerbissimo quodam odio auersentur ac fugiant. Fides uerò & fiducia in filium Dei, affert consolationem & lætitiã in Deo, ut ad Deum confugiamus eum inuocantes.

CONTRA.

¶ FIDE, inquis, iustificamur. Fides autem opus est, Igitur sequitur nos operibus iustos esse.

Respondeo.

Huius obiectionis explicatio ualde est necessaria. Hæc oratio cùm dicitur, Fide iustificamur, in hanc sententiã accipiẽda est, quòd propter Mediatorem peccata nobis condonentur, & quòd gratuito à Deo
recepti

recepti sumus iusticia Domini Iesu Christi circumuestiti, ita ut nobis iusticia ascribatur, pro quibus iustis habeamur propter ipsum qui etiam nobis simul spiritum suum dat, ut testatur diuus Iohan. Ac fiunt hæc sola fide, qua tanquam instrumento cor promissionem apprehendit Christumque intuetur & complectitur. Neque existimandum aut sic id intelligendum est, fidem Iustos efficere propterea, quod eximia quedam & summa uirtus sit, sed correlatiuè hæc propositio intelligenda est, per filium Dei Iesum Christum habemus remissionem peccatorum & gratiam, quam fide accipimus & apprehendimus.

CONTRA.

¶ IUSTICIA est legis obediètia uel congruentia & cõformitas cum Deo, ad quam cum non sola fides sed omnes uirtutes etiam requirantur, cur ais igitur Sola fide?

Respon. Quæ hæctenus argumentã recensuimus, admonent nos, quomodo hæ appellatiões, fides & iustificari, intelligendæ sint, nempe quod fides in his propositionibus sit omnium capitum symboli, & in ijs etiam promissionis gratiæ firma cum assensione notitia, atque adeo certa fiducia in filiũ Dei Iesum Christum Deum & hominem. Iustum esse & habere remissionem pecca-

torum, & placere Deo per fidem, propter Christum propiciatorem, qui nos tegit iusticia sua, id est, obedientia sua, ne iusta ira Dei in nos effundatur, cum misera natura nostra obnoxia sit peccato: altera quæ illa iusticia, quæ in legis obedientia uersatur, destituta fit, de qua Psal. ait: Coram te non iustificabitur omnis uiuens. Et Iob. 9. Verè scio nullum hominem coram Deo iustum esse. Ac discuntur hæc maximè tum in uera conuersione, tum magis ac magis in omni inuocatione. Perterrefactus enim animus sensu iræ Dei aduersus peccata, non potest acquiescentem in Deo læticiam concipere, nisi fiducia mediatoris Iesu Christi, qui Deus est & homo, si illum Mediatorem credis delicta tua tegere, iusticiamque suam tibi imputare uelle, ut Deo placeas. Hoc modo, neque aliter in hac uita cordi aditus ad Deum patet, nisi primum certum sit de remissione peccatorum. Primum enim laborat de peccatorum remissione, Ideo Paulus Rom. 5. ait, Per hunc habemus accessum per fidem in gratiam hanc. Præterea certissimum est, in hac consolatione Christum Dominum per fidem in corde tuo uitam efficere, & in te habitare, neque pati te immergi in desperationem & inferos: spiritum etiam sanctum tibi imperari, ut fruaris læticia in Deo, ac sensu animi tui præsentiam & gratiam Dei agnos-

scas per filium, qui uoce Euangelij clemenciam Dei cordi tuo patefacit atque demonstrat, & per spiritum sanctum læticia ex sensu benignitatis Dei profecta te recreet, ac ad inuocationem & obedientiam erga Deum te excitet, adigat, & impellat. Quãquã autem in hunc modum fit regeneratio, tamẽ perpetuò præluere hæc fides debet, quæ remissionem peccatorum accipias, ac iustus, id est, Deo acceptus sis propter Christũ, qui mediatoris munere perpetuo fungitur: & conscius est arcani diuinæ Maiestatis consilij, interceditq; pro nobis, nostrosq; gemitus refert ad æternum Patrem, uti Iohann. 14. dixit. Nemo uenit ad Patrem nisi per me. Ac tametsi nonnulli aliter uocem iusticiæ interpretari atq; definire conãtur: tamen hoc apertum atq; testatum est: quòd semper ac perpetuo remissionem peccatorum per fidem accipere primò nos oporteat, Sic enim & animus consolatione sustentatur & persona Deo accepta redditur. Roma. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum. Ac in omnium Prophetarum scriptis & testimonijs tantum hæc forma precandi & ad Deum accedẽdi expressa est, Domine miserere mei secundũ magnam misericordiã tuam, Estq; ita facta mẽtio mediatoris, ut in Daniele, Non propter iusticiam nostrã exaudi nos Domine, sed per miseri-

cordiam tuam magnam propter Dominū. Ad eum modum etiā nos precationem nostrā formare debemus: nitaturq; fides mediatore Iesu Christo eiusq; merito & expiatione, Ac confidat cor te à Deo ob promissam misericordiam, in gratiam certò recipi, neq; dubitatione fluctuet. Ex his itaque perspicuum est consolationem in Christo eiusq; meritis non in innocētia nostra, aut inhærente nobis aut essentiali iusticia positam esse.

¶ QUID interest inter ueram doctrinam Ecclesiarum nostrarum de hoc dogmate, & falsam opinionē Pontificiorum? Respondeo.

Tribus rebus notari discrimen potest.

Primò. Pontificij fingunt similiter atq; Pharisæi, Ethnici & Turcæ, hominem iustum esse si uitā ex uirtute degat, hoc est, si uitam ab omni uiciorum ac criminum macula integram seruet. Imò alium errorem assuunt Papistæ, dum affirmant eiusmodi uirtutum actiones quæ illi bona opera uocant, promereri admissorum peccatorum ueniam. Itemq; mereri se remissionem peccatorum obseruatione legum suarum, ordinis Monasterij, sacrificio Missæ & reliquis generis eiusdem. Perinde ut Pharisæi somniabant sua sacrificia mereri remissionem peccatorum.

Deinde,

Deinde, cum nemo unquam certus esse possit, quando satis bonorum operum fecerit, sentiunt de remissione peccatorum & gratia Dei perpetuo esse dubitandum. Eiusmodi autem dubitatio, uerè est Ethnica cæcitas. Tertio fingunt, & falso afferunt hominem in hac uita posse perfectè satisfacere Legi diuinæ. Nec de regeneratione hominis per Euangelium & spiritum sanctum ullum uerbum faciunt.

¶ **CONTRA** uerò nostrarum Ecclesiarum uera doctrina hæc est.

Primò, quòd remissione peccatorum tantum propter Christum Dominum nullo nostro interueniente merito gratis donemur. Ac sine omni dubitatione uera idolatria est, eam fiduciam homines in proprijs factis ponere, ut ijs meritum remissionis peccatorum iustæq; ac magnæ iræ Dei placationem tribuamus.

Docent etiam hæc Ecclesiæ hominem, coram Deo non esse iustum operibus suis, etiam post cōuersionem factis, sed propter solum Christum, per fidem. Deinde docetur in Ecclesijs nostris non esse indulgendum dubitationi, sed omnes qui contra cōscientiam, peccatis se polluunt & in eis manent aut sunt sine fide in Christum, certissimos esse debere quòd ipsis nō sit propitius

Deus, sed seriò irascatur, & nisi resipuerint, post hanc uitam æternis poenis afficientur, & in hac uita, plagis corporalibus, mentis cæcitate, ignorantia & alijs eius generis calamitatibus affligentur. Qui uerò sensu iræ Dei afficiuntur & ex animo ad Deū conuerti uitamq; emendare cupiunt, ij semota omni dubitatione, planè confidere debet, ueniam Deum daturū gratis propter Christum. Nec in peccatis contra conscientiam perseuerent: Sed timore Dei & fide proficere studeant, ac firma fide conuersi statuunt se uti propitio & placato Deo, eiq; placere propter Christum, licet imbecillitatem suam sentiant,

Tertiò docetur in Ecclesijs nostris hominem in hac uita legi Dei perfectè obtemperare non posse. Etsi enim externos mores regere, externamq; disciplinam seruare uiribus rationis aliquo modo potest, tamè uerum timorem, ueram fiduciam, inuocationem & ueram dilectionem Dei in corde excitare, & inchoare sine filio Dei & sine spiritus sancti operatione nullo modo potest. Hæc inchoata obedientia regenerationem sequitur. Quamuis etiam post renouationem hæc obedientia inchoetur, tamen multa uitia, magna infirmitas in homine remanent: nostraq; etiam optima facta à Legis perfecta obedientia longissimè absunt.

EST NE VERA PONTIFICIORVM DOCTRINA, HOMINEM perpetuo dubitare debere, an sibi peccata remissa sint, & an Deo placeat?

Respondeo.

Papistarum doctrina, quod homines in perpetua dubitatione hæere debeant, ex horribili atque Ethnica cæcitate proficiscitur, eamq; ob rem sæpe eam taxare necesse est, præsertim cum Pontificij hunc tectum errorem pertinaciter tueantur. Ac in infami & impio suo Concilio, quod Tridenti celebrarunt, hoc dogma sancierunt, hominem perpetuo dubitare debere an Deo acceptus sit. Dicitur etiam Salomonis in suam opinionem uolenter transferunt, ubi inquit, Nescit homo odio an amore dignus sit, quo significat hominem ex rebus huius uitæ secundis uel aduersis non statuere debere se Deo placere uel displicere.

Summa hæc est consolatio, quæ David certus est, se non esse abiectum à Deo, etiamsi regno pulsus sit. Nec Ieroboam efferre se debet, ac fingere se in gratia apud DEVM esse, propterea quod potentia & Triumphis ornatus Regnum florentissimum

obtinuerat. Hæc est sententia Salomonis: Vult de uoluntate Dei ex uerbo iudicandum esse non ex successibus, non ex fortuna uarietate, quæ homini bona malaue accidere potest.

Quamobrem affirmo, & repeto ut paulò antè dictum est, omnes homines qui peccatis contra conscientiam indulgent, uel fide in Christum carent, certissimè statuere debere, Deum sibi serio & grauius irasci, & nisi conuersi fuerint, æternos cruciatus sibi impedere. Sic. n. ait Iohan. Qui non credit in filium, non uidebit uitam. Sed ira Dei manet super eum. Item, I. Corinth. 6. Scortatores, idolatræ, fures, iniusti, adulteri, regnum Dei non hæreditabunt. Econtrario qui agnitione peccatorum & sensu iræ Dei percussi contremiscunt, conuersi uitam & mores diligentius regunt & ex animo poenitentiam agunt, non hæreant in dubitatione, sed certissimè credant sibi peccata diuinitus remitti gratis propter Christum, nec in posterum cupiditatibus frenum laxent, non in peccatis contra conscientiam maneat: sed in timore Dei & fide crescere studeant.

Quòd autè non sit dubitandum. Primùm ipsum symbolum conuincit & demonstrat ubi dicimus: Credo remissionem peccatorum. Si uerò cor tuum obstrepès dicat, dubito an mihi peccata condonentur, patet
animum

animum tuum uerbis Symboli reclamare. Deinde promissio & iuramēta Dei sine dubio uera sunt, quibus qui fidem non habēt, Deum contumelia afficiunt, neq; laudem ueritatis ei tribuere uolunt, & laudem ueritatis ei detrahunt. At perspicuum ac manifestum est, Deum pollicitum esse nobis remissionem peccatorum per filium, insuper præcepisse ut filio credamus, quemadmodum testatur Petrus, Acto. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius quotquot credunt in eum: His uerbis promissio expressa & uniuerso humano generi oblata est, & disertè etiam ac nominatim exigitur à nobis fides. Itemq; Roman. 4. Ideo ex fide gratis ut sit firma promissio. Hoc loco etiam iusiurandum diuinæ Maiestatis considerandum est. Ezech. 33. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Quicumq; igitur in conuersione uera fiducia promissionem nō uult amplecti sed indulget dubitationi, is summum à Deo nobis expresse datum iusiurandum contemnit, eiq; fidem derogat, ad hæc ignominia afficit testamentum, quod à Deo ipso factum & sanguine Christi obsignatum est. Hæc omnia expendere utile est, ut aduersus dubitationes roboremur. Perpetuo gnim in hæc

uita, etiam in sanctis multum dubitationū, hæsitacionum & uacillationum ac pusillanimitatis remanet, Nihilominus uerò uoce Euangelij roborati, dubitationem uincamus, consolationemq; & lætitiā in Deo percipiamus. Sic conuersi hanc fiduciam semper retinere debent, quòd Deo accepti sint propter Christum, licet adhuc sint infirmi. Ro. 5. Iustificati igitur fide habemus pacem apud Deum per Iesum Christum, per quem accessum habemus in gratiam hanc in qua stamus. Quare ei qui fide in Christum non est præditus, non patet accessus ad Deum: neq; talibus Deus est propitijs. Item Rom. 1. Iustus fide sua uiuet. E. phe. 3. Per eum habemus accessum cum fiducia. Hinc etiam illud apparet, ubi fides ea non est, ibi non esse ueram inuocationē. Cor enim fugiens Deum succumbit dolori, nec sustentatur lætitiā in Deo. Hinc est quod Paulus ait Quomodo inuocabunt in quem non credūt? At uerò reclamationem etiam in sanctis animus, indignitatem suam intuens, Quī possum statuere, me Deo placere, cū sciam me sæpissimè deliquisse, & sim plenus uitiosarum cupiditatum, nec dum conspiciam aliquam singularem in me sanctimoniam?

Respondeo.

Fiduciam non oportet nisi mundicia & uirtutibus

virtutibus nostris, sed Christo Iesu, cuius causa Deus nobis est propitijs. Idcirco per uocem Euangelij fide apprehendere nos oportet. Vt Psal. ait, Expectat anima mea Dominum, sed spem pono in uerbo eius. Nec omissio uerbo alia signa querenda sunt.

Hæc omnia diligenter sunt notanda contra contumeliosum errorem Pontificiorum, & decretum Tridentinum, quod affirmat permanendum esse in dubitatione, Ac poterunt pij doctrina instructi hac de re quocumque tempore copiosius latiusque differere. Sequens etiam commonefactio ad inexercitatos instruendos adhiberi potest.

¶ **QVARE RETINENDA EST EXCLUSIUA GRATIS, aut hæc propositio, Sola fide iustificamur?** Respon.

Eam maxime ob causam, quod hæc summa & uera illa est consolatio in Euangelio proposita & reuelata, & uoce Gratis sæpe expressa. Prophetæ hanc sententiam per Negatiuum reddiderunt & expresserunt, Psalm. 143. Non iustificabitur coram te omnis uiuens. Vt etiam nostra merita excluduntur, ita necesse est Christi merita & expiationem atque obedientiam iræ diuinæ opponi. Sæpe itaque repetimus, Ob quatuor causas exclusiuam esse retinendam.

1. Prima est, ut Christo tribuatur honor ipsi debitus.

47 De bonis Operibus.

2. Secunda, ut agnoscentes peccata in ueris terroribus, firmam consolationem habeamus, qualem Deus in Euangelio patefecit.
3. Tertia, ut uera inuocatio ad Deum fieri queat, fiducia Mediatoris Christi non propriæ sanctimoniam.
4. Quarta, ut Lex & Euangelium clarè & ritè discernantur, Lex enim non dicit Gratis.

DE BONIS OPERIBVS.

¶ QVÆ Opera sunt docenda & præstanda? Respondeo. Ea quæ Deus in Decalogo docuit & præcepit. Debet autè Decalogus sic intelligi & explicari, sicuti Christus ipse & Apostoli eum in multis locis explicant.

Et ut consolationem habeamus in magna infirmitate nostra, de auxilio Dei sciri & statui hoc debet, quòd Christus, si in uera cõuersione consolationem accipimus & ipsum inuocamus, certò nobis donet spiritum suum sanctum, ut in nobis uerum Dei timorem, fiduciam, lætitiã in Deo, charitatem, castitatem & alias uirtutes accendat & excitet.

Sic fiunt bona opera auxilio diuino. Seruantur & pij miraculosè per Christum, qui ipsos

De bonis Operibus. 69

ipfos potenter defendit contra Diabolos, tueturq; miserum & pusillum gregem suum in tot periculis, persecutionibus, bellis, motibus & uastationibus magnorum regnorum, sicuti inquit, Nemo oues meas in manibus meis rapiet.

¶ **QVOMODO** placent Deo Opera nostra, cum in hac uita nemo sit sine peccatis, cumq; magna infirmitate laboremus?

Respondeo.

Opera placent Deo propter aut per fidem in Christum. Idq; clarius explicabis tribus his articulis.

Primò credes quòd Deus te miserum peccatorem propter Christum sine meritis tuis acceptarit per fidem, & quòd persona sic fit iusta, id est, Deo accepta propter Christum.

Deinde statues, confiteberis & uerè dolens agnosces & deplorabis, quòd in te adhuc herent multæ sordes peccatorum, magna ignorantia & caligo, inordinati motus ac flammæ, negligentia, securitas, quòd cor tuum non tanto quanto debebat Dei timore, fiducia & dilectione ardet. Manere autem in nobis peccata docet Ioã. i. cap. i. Si dixerimus peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & ueritas in nobis non est.

Tertiò scies, hanc tamen esse Dei æternam & immutabilem uoluntatem, ut ipsi

70 De bonis Operibus:

obedientiam præstemus, & hanc obedientiam in renatis hęc inchoari oportere, Id quod & Iuramentum Dei complectitur. Vt uo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris sed ut conuertatur & uiuat.

Manifestum autem est in illorum cordibus non esse ueram pœnitentiam aut illos non esse uerè conuersos, qui in peccatis contra conscientiam perseuerant. Estq; certissimum hanc esse immotam Dei ueritatem, quòd conuersio ad Deum in hac uita ante mortem fieri debeat, iuxta illud. 2. Corin. 6. Superindui desiderantes, si tamen induti non nudi reperiemur. Manet etiam horribilis illa sententia contra impœnitentes, 1. Corinth. 6. Ne erretis, Neque scortatores neq; idolatræ neq; adulteri, &c. regni Dei hæreditatem accipient. Omnino itaq; hoc statuendū & credendum est, conuersionem aut nouã obedientiã esse necessariã, & hãc infirmã & inchoatam obedientiã in cõuersis aut pœnitētibus Deo placere propter Christum per fidem, 1. Petri 2. Ipsi quoque ueluti uiui lapides edificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctū, ad offerendum spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.

Conuersis autem ad Deum, qui subinde in Dei timore & fide crescunt, peccata quæ in ipsis sunt, per fidem obteguntur,

iuxta

De bonis Operibus. 71

iuxta illud Psalmi trigessimisecondi. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obrecta sunt peccata.

¶ MANENT NE PECCATA in Sanctis in hac uita?

Respondeo.

Manent in Sanctis in hac uita multa peccata, uidelicet, prauus affectus, multi inordinati motus, flammæ aut incendia in corde, securitas, omissiones & ignorantia non affectata, &c. Qui uerò contra conscientiam uiolat Dei mandata, is tunc desinit esse sanctus, is contristat & pellit Spiritum sanctum, relabiturque in Dei indignationem, ac reus fit æternæ pœnæ, Sicq; nō conuerteretur, maneret in æterna Dei ira, ut Saul & multa millia hominum è gratia excidunt propria culpa ac uolentes, in quibus Diabolus postea dominatur ad uoluntatem suam illos captiuos ducens, quemadmodum docet parabola, Matthæi duodecimo, de domo scopis purgata, sed uacua, hoc est, de homine Deum non timente, nec peccati occasiones uitante. Talis domus fit è templo Dei, nidus diaboli, Deusque horribiliter ei irascitur, ut 2. Pet. 2. clare exprimitur.

De hoc peccatorū discrimine diligenter commonefaciendi sunt homines, ut discant

& sciant probè quæ peccata in Sanctis aut renatis maneant, & quæ hominem in iram Dei conijciant è gratia excidentes, & Spiritum sanctum repellant. Estq; diligenter notandum, esse ingens & immane discrimen inter peccata contra conscientiam & illos inordinatos motus aut ataxian aut prauitatem nobiscum nascentem. Quamuis autem infirmitas illa nobiscum nata, dubitatio & concupiscentia mala etiam magna sint peccata, discrimè tamen tenendum est inter peccatum regnans & non regnans. De quo necesse est ut in Ecclesia diligenter & sæpe homines edoceantur. Docendi etiã sunt rudiores quod sit discrimen inter peccatum contra consciẽtiam & peccatum in spiritum sanctum.

DE BAPTISMO.

¶ QVÆ est sententia horum uerborũ, Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti?
 Respondeo.

Ego, inquit Minister uerbi, baptizo te, & inuoco super te uerum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & filius eius æternus, & æternus spiritus sanctus, ac testificor te ab hoc uero Deo recipi, & ab eo tibi peccata tua condonari propter filium Iesum Christum, teq; hoc baptismo per illum lauari, ut significet, peccata tua sanguine

sanguine ipsius abluta esse, & quòd te spiritu sancto ad nouam & æternam iusticiam ac salutem sanctificare uelit.

Hæc omnia in baptismo ex gratia promittuntur. Atq; ita iuxta hanc promissionem hunc uerum Deum agnosces, inuocabis, glorificabis, & ab omnibus idolis segre gabis. Hæc sententia uerborum Baptismi sæpe populo inculcanda & explicanda est ut semper Baptismo suo se consolentur.

¶ SVNT NE INFANTES BAPTIZANDI? Respondeo.

Sunt baptizandi. Certissimum enim est promissionem gratiæ, spiritus sancti & salutis etiam ad infantes pertinere, id quod Christus clarè testatur ubi ait, Talium est regnum cœlorum. Item, Non est Patris uoluntas ut unus ex his pereat. Certum est autem & hoc quòd id dixerit tantum de ijs infantibus, qui Ecclesiæ sunt incorporati & ad Christum adducti. Extra Ecclesiam enim nō est salus. Inde sequitur infantes esse baptizandos ut sic ad Christum adducantur & Ecclesiæ membra fiant.

Hanc cōsolationem de Baptismo infantum probè teneamus, estq; diligenter populo inculcanda, ut sciant liberos suos baptizatos esse membra ueræ Ecclesiæ, & à Deo in gratiam receptos, & ab eo seruari & defendi, utq; ob id Deo ex animo gratias agāt.

Sed uertiginosum ac fanaticum istud genus hominum Anabaptistæ à Satana demerenti clamant, infantes nihil intelligere nec credere, atq; ideo eorum Baptismū esse uacuum & inanem ceremoniam.

His Anabaptistarum clamoribus opponens uerba hæc Christi, Sinite pueros uenire ad me, quoniam talium est regnum cœlorum. Est autem certissimum, neminem esse hæredem regni cœlorum, nisi per Christum & Sp. sanctum. Ioan. 3. Et regnum cœlorum in hoc dicto significat remissionem peccatorum, iusticiam, Sp. sanctum, & hereditatem æternæ salutis. Est itaq; certum qd Christus infantib. in baptismo det Sp. sanctū, qui operatur in illis pro ipsorū modo.

DE COENA DOMINI.

¶ QUID in Cœna Domini porrigitur & sumitur? Respondeo.

Verum corpus & uerus sanguis Domini nostri Iesu Christi, qui hanc sumptionē ideo instituit, ut testaretur, qd uerè & substantialiter apud nos & in nobis esse & in ijs qui cōuersi sunt habitare, suaq; beneficia ijs applicare & communicare, & in ijs efficax esse uelit, iuxta illud Iohan. 15. Manete in me, & ego in uobis.

¶ QVIS est fructus huius sumptionis?

Respon.

Respondeo.

Vt fides in conuersis confirmetur . *Æ-*ternus enim Dei filius omnibus temporibus Ecclesiam sibi colligit æternam per externam prædicationem aut ministerium Euangelij & per uisibilia signa , uerbo suo instituta . Per hæc certum est ipsum operari .

Et cum promissio in genere omnibus qui pœnitentiam agunt & credunt gratiam offerat , addita sunt signa uisibilia , ut sint commonefactiones de promissione , & testimonia applicationis , aut quibus sibi quisque aut singuli promissionem applicare queant per fidem in uero usu Sacramentorum . Sicq; sunt testimonia promissionũ & applicationis .

Ita Christus hanc Cœnam instituit , ut nos admoneat totius Noui Testamenti , atque ideo dicit , Hic est sanguis Noui Testamenti . Est autem Nouum Testamentum fœdus illud , sanguine Christi acquisitum , sancitum & confirmatum , quòd nobis remissio peccatorum , gratia , æterna uita , & æterna iusticia promittitur & donatur .

Omniũ horum beneficiorum commonefacit nos hæc sumptio .

Cumq; mandatum sit ut quisque Sacramentis utatur , eo ipso testatur , generalẽ aut uniuersalẽ illã promissionẽ scitò ubi q; q;

dictâ esse & ad te pertinere, teq; eius gratiæ & eorum bonorû participê esse. Sic quisq; in usu huius Sacramêti fidē suam exerceat.

Atq; ideo hanc Cœnam nullus sumere debet nisi sit ante ad Deum conuersus. Qui non egit pœnitentiam, sed in peccatis contra conscientiam perseuerat, indignè manducat, nec consolationem hanc intelligit aut percipit. Qui uerò ad Deum conuersus est & consolationem in Christo quærit, is Cœnam hanc accedat certoq; statuatur & sibi persuadeat, non tantum alijs sed sibi quoq; remissionem peccatorum & gratiam donari, nō propter merita sua aut propter opus id operatum, sed propter Christum, qui ingentem Dei contra peccatum iram sedauit, eumq; nobis reconciliauit, hacq; Cœna testatur, nos esse sua membra, & sanguine suo nos esse ablutos & mundatos.

Hanc consolationem & applicationem unâ cum sumptione sequi debet diligens gratiarum actio, & ardens inuocatio pro Ecclesia & politia.

Debet etiam populus hic admoneri abusu suum Papisticorum. Inter alios autem hic abusus est grauis & horrendus, quòd multi Cœnam accedunt ex consuetudine tantum, qui non egerunt pœnitentiâ, sed manent in peccatis contra conscientiam.

De his, inquit Apostolus, quòd edant iudicium

dicium, quòd accipiant sic, ut cumulent sibi grauia supplicia, fiantq; rei corporis & sanguinis Domini.

Peccant Papistæ & eo, quòd Cœnæ alteram partem Laicis quos uocant non ministrant. Item quòd dicunt, eo opere mereri homines remissionem peccatorum. Nec re-
ctè docent de pœnitentia & fide.

Impium est hoc quoq; quòd Sacramentum aut ceremonia transformatur in opus genere diuersum, id est, quòd alius finis cõstituitur quàm qui à Deo præscriptus est, ut quòd circumgestatur & adoratur. Neq; enim potest Sacramentum esse cum aliquid præter & extra uerbum & ordinationem Dei instituitur, & cùm alius usus & finis cõstituitur, quàm q à Deo est ordinatus. Christus non dicit, Circumferte aut circumgestate, sed accipite manducate.

¶ CVR MISSA PAPISTICA
est abroganda? Respondeo.

Papistæ dicunt sacrificulum Missam celebrantem suo sacrificio mereri sibi & alijs remissionem peccatorum, idq; ex opere operato ut loquuntur, hoc est, propter illud ipsum opus, ut max. sacrificulus in manifestis & crassis peccatis uiuat.

Dicunt etiam ad hæc, quòd mortuis pro mereantur eo opere liberationem è purgatorio, & uiuis sanitatis beneficium, & pro-

ſperitatem & liberationem è periculis &c. faciuntq; è Miſſa nundinationem multiplicem & luculentiffimam, quemadmodum Pharifæi & gentes è ſuis ſacrificijs.

Hic Miſſæ abusus & peruerſio ſcetet hor rēdis erroribus & idolomanijs. Nam quod dicunt, ſacrificulum mereri remiſſionem peccatorum, id pugnat manifeſtè contra articulum fidei noſtræ, qui docet, quòd fide propter Chriſtum, ſine noſtro merito, accipiamus remiſſionē peccatorum. Item, Hebræ. 10. Vnica oblatione Chriſtus perfectos effecit in perpetuum eos qui ſanctificātur. Non eſt itaq; alia perſona quæ ſacrificium pro peccato eſſe poſſit.

Quòd uerò docuerunt, id ſacrificium ſuum prodeſſe mortuis, item ad bona corporis impetrāda, ad felicitatem in mercatu, ad depellendum morbum, id pugnat manifeſtè cōtra institutionem Chriſti. Neq; enim inſtitutū eſt pro mortuis, nec ut bona corporalia impetrentur. Et ex his liquet clarè, multos errores & idolomanias eſt in Papiſticis Miſſis. Certum eſt autem Mundum à Deo horribiliter puniri. max. propter idolatrias, cædes & libidines &c. Hæc Dei contra idolatriā ira diligenter conſyderetur, & legitimus uſus Cœnæ diſcatur & ſeruetur, erroresq; & idolomanie Papiſticæ uitētur.

Nuper quidam Pōtifiij cœperunt nouo quodam

quodam fuce Missam istam Papisticam colorare & palliare. Dicunt, Sacrificium non esse meritum quidem, sed esse tamen applicationem. Sic nomen duntaxat mutant. Nã eo colore conantur errores illos suos ueteres confirmare. Scias itaq; non opere sacrificuli gratiam cuiq; applicari, sed quenq; propria fide remissionem & gratiam sibi applicare. Fide propria fit applicatio nõ propter opus alienum. Hoc sciant qui Cœnam sumpturi sunt, idq; illis inculcetur, q; quisq; propria fide in sumptione Cœnæ huius, peccatorum remissionem & gratiam sibi applicet.

DE DISCRIMINE PAPISTICÆ

Missæ & ueræ Cœnæ Domini, quæ in Ecclesia administratur.

Papistæ ministerium, ut dictum est, in sacrificium & meritum commutant & uertunt. Sed uera ministeria in Ecclesia, quæ Christus instituit, sunt conciones uerbi diuini & administratio Sacramentorũ, sumptio Cœnæ in fide, gratiarum actio, & uera inuocatio in publico cœtu. Vult enim Deus ut Ecclesia sua habeat publicas congregationes, quas & ipse clementer cõseruat. Ideo Psal. ait. Laus eius in congregatione Sanctorum. Vult etiam Deus ut in toto genere humano rectè agnoscatur, inuocetur & glorificetur, & ut filius eius, & Mediator, IESVS Christus, eiusq; immensa gratia om-

nibus hominibus innotescat, & ut omnes idolatriæ & peccata publicè pro concione arguantur. Ad eam rem opus est publicis & honestis congressibus aut cœtibus, Et eam ad rem dat Deus Ecclesijs tuguria & hospitia in aliquot regnis & ditionibus, eaq; defendit contra Diabolum, Turcam, & alios Tyrannos, quamuis Satan tanto Christi odio ardeat, ut nihil mallet quàm totam ecclesiam deglutire, & ad internecionem usq; ac funditus euertere ac uastare. Sciamus itaq; quæ uera sint ministeria in Ecclesia, eaq; ad gloriam Dei conseruemus, omnesq; Idolatrias remoueamus & uitemus, ut scriptum est, Fugite idola. 1. Corinth. 10.

¶ DE POENITENTIA.

Prima cōcio in Paradiso, quam ipse Dei filius habuit, accusat primò peccatum in Adamo & Eua ualde horribiliter. Mox consolationem addit, patefaciens admirandum mysterium de redemptione generis humani & remissione peccatorū per Semen uetuum quod caput Serpentis esset conculcaturū & contriturū. Et hæc concio nō fuit ociosa, aut euanida & inanis ac mortua uox, sed filius Dei simul in cordib. eorū efficax fuit.

Cū accusaret peccatum his uerbis grauissimis & seuerissimis, Cur id fecisti? ibi & Adam & Eua dolore & pauore maximo
mortis

mortis consternati sunt, quemadmodum nos quoque indicibilibus angoribus discruciamur, ubi iram Dei sentimus. Quamuis enim ad breue tempus homines in cœcitate sine aliquo dolore uiuunt, tandem tamē uenit Dei iudicium & pœna, sicuti exempla Adæ, Saulis & Dauidis aliorumque testantur.

Postea uerò cùm audissent hæc uerba, Semen Mulieris conteret caput Serpentis, ibi uitam, consolationem & læticiam senserunt & acceperunt à Deo, suntque tunc è morte & inferis liberati. Et hæc concio de Semine Mulieris semper fuit in Ecclesia Dei. Et filius Dei per eam est efficax, æternamque Ecclesiam sibi ita colligit. Hoc enim certissimum est, Deum esse iustum & irasci peccatis, eaque ab ipso non tantum in uerbo ipsius argui, sed & corporalibus supplicijs & horrendis pauoribus & consternationibus puniri. Id experimur omnes.

Non uult tamen ut in æternum maneamus ipsius inimici & in horribili illo supplicio, sed ut conuertamur & uiuamus, iuxta illud, *Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.* Hęc concio omnibus temporibus à Prophetis est repetita. Et quod filius Dei ipse in Paradiso, & postea in Prophetis concionatus est, idem concionatus est cùm uisibilis ministerium

in terris obiret, Mar. 1. Agite pœnitentiâ et credite Euangelio. Et hoc mandatum dat Apostolis, quod est præcipuum & maximum, ut prædicarent pœnitentiâ & remissionem peccatorum in nomine meo.

Ex his liquet & certum est, hanc seriam & immotam esse Dei uoluntatem, ut de pœnitentiâ rectè doceatur, utq; concionem de ira & pœnis peccatorum, deq; eorundem remissionis suscipiamus. Est & hoc certum, Deum per has conciones esse efficacem, remittere peccata, donare Spiritum sanctum, æternam uitam, iusticiam & læticiam in se.

Cum itaq; puritas doctrinæ de hoc maximo Articulo, maximè per Pontifices Romanos & Monachos delata sit, diligenter de eo explorandi sunt ij, qui ecclesijs præficiuntur, & admonendi ut rectè ea in re populum informent.

Primum. Quò uox Pœnitentiâ rectè intelligatur, sciant Prophetas uoce Pœnitentiæ aut conuersionis uti eo sensu, quo usus est Deus in iuramento illo suo, ubi ait, *Uino ego dicit Dominus, &c.* uidelicet ut pœnitentiâ uera sit, expauescere & terreri Dei ira contra peccata, nec tamen in terroribus his desperare & animo concidere, sed per fidem in Christum remissionem peccatorum, gratiam & Spiritum sanctum accipere, atq; in ea consolatione Deo obedire, &

æternas

æternæ salutis hæredem esse.

Hanc mutationem in homine Scriptura sæpe uocat pœnitentiam. Et ecclesia usa est ea uoce pro conuersione. Ideoq; & nos utraque uoce utimur. Petimus ne de ea uoce pugnemus ac logomachias seramus. Germanica uox *Busse*, obscura est. Sed pro conuersione etiam eam usurpant.

Ad rectius autem Conuersionis aut pœnitentiæ significationem intelligendam, admoneantur homines, esse tres eius partes.

Prima est Cōtritio, quæ est perterrefieri ira Dei cōtra peccatum, de qua Esa. inq; Vt Leo contriuiisti omnia ossa mea. Et hos terrores non esse ociosas cogitationes aut speculationes, id discunt tandem omnes homines experientia tali qua horribiliter cruciantur.

Secunda pars Pœnitentiæ est Fides, cūm credis tibi peccata tua condonata esse, & tibi Deum reconciliatum & propiciū esse propter Christum, gratis sine merito tuo. Vbi cor per fidem aut fiduciam in Christū consolatione ea erigitur, tunc filius Dei in corde efficax est & donat uitam, læticiam & Spiritum sanctum. Cūm enim conuerti debeamus, non potest fieri ut in terroribus & angoribus ijs atque inferno maneamus, ubi fuga & fremitus cōtra Deum est, sed ad Deum redeamus oportet, qui donare uult

nobis uitam, gratiam & iusticiam per filium suum. Hanc autem consolationem nō esse ociosam ac futilem aliquam imaginationem aut cogitationem, somnium, aut cerebri spectrum uanum, id nouerunt probè piorum corda, qui in magnis doloribus & angoribus fide sunt recreati, refocillati, erecti & confirmati, iuxta illud Pauli, Fide iustificati pacem habemus &c. Tunc & dictum Augustini intelligitur, Credens scit se credere.

De hac Fide dictum est ante, quòd Euangelium, hoc est, promissionem gratiæ intueatur. Ad id prodest atque usurpari debet & Absolutio, quæ itidem Euangelium animis anxijis, consolationem expetentibus, proponit & applicat dicens: Non alijs tantum sed & tibi uerè condonata sunt peccata, si in Christum credis. Eam absolutionē statues esse Euangelij uocem, atq; ita suscipies eam, quemadmodum Dauid Absolutionem illam suscepit & illi fidem habere, nec dubitare de ea debebat, cum Nathan diceret, Abstulit Dominus peccata tua.

Mandatum remittendi peccata extat Iohan. 20. Quorumcunq; remiseritis peccata remittuntur eis &c. Et Matth. 18. Quæcunq; solueritis in terra, erunt soluta in cœlo. Item, Quoties remittam ei &c. Vsq; ad septuagies septenas uices. Quamuis itaq; admonendus

monendus hîc populus, quòd enumeratio peccatorum qualis sub Papatu fuit, necessaria non sit, nec quisq̃ cogi queat ad eorum enumerationem, tamen priuata Absolutio retineri in Ecclesia debet, quam oës tam sani quàm ægroti petere possunt, quoties uolunt. Estq; hic Mos Absolutionis perutilis, ut quisq; ante communionem petat priuatam Absolutionem. In hoc Colloquio iuniores & rudiores possunt interrogari, quid teneant rerum earum quæ ad fidem pertinent, & edoceri atq; institui in ijs quæ ignorant. Et hunc morem explorationis & absolutionis in nostris ecclesijs seruari uolumus. Nec admittant Pastores quæquam ad Cœnam Domini, qui in manifestis delictis, quæ notoria sunt, perseverat.

Tertia pœnitentiæ pars est Obedientiã noua aut inchoata, ut post cõuersionem uitæ emêdes nec in peccatis, cõtra conscientiã perseveres. Peccatis enim contra conscientiam pellitur Spiritus sanctus, & Dei ira in nos deriuatur. Quare noua obedientia necessaria est, iuxta hanc regulam, Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam cõsciẽtiam. Item Rom. 6. Ne regnet peccatum in mortali corpore uestro, sed membra uestra sint arma iusticiæ. Dei templum & habitatio manere debemus, ut subinde magis ac magis nos illuminet, & purget, quòd inuo

catio & agnitio Christi & uera fiducia in filium Dei in nobis augeatur & confirmetur, utq; nostram immundiciem magis agnoscamus & deploremus, & peccata occasioneshq; eorum uitemus, nec ut canes reuertamur ad nostrum uomitum &c. 2. Pet. 1.

¶ QVÆ SVNT PRÆCIPVE REprehendenda ac damnanda in Papistarum doctrina de pœnitentia?

Respondeo.

Papistica doctrina de Pœnitentia est barathrum quoddam & sentina ac colluies quædam multorum crassorum errorum, estq; inter ipsos tam intricata & implicata, ut se mutuò non intelligant. Multos etiam sua illa doctrina perduxerunt in falsam fiduciam aut desperationē. Faciunt tres eius partes, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem. De Contritione habent hos duos tetros & horrendos errores, quos dānari necesse est, uidelicet, quòd dicunt, sufficientem contritionem & dolorem esse oportere. Deinde, eam contritionē sufficientem mereri remissionem peccatorum. Hęc falsissima esse sciamus. Nullus enim sufficientem Contritionem habere potest, siq; contritio & terror crescunt, nec cor consolatione erigitur fiducia Christi, tam in æter-

num

num exitium ruit homo. Nec sciunt Papi-
stæ quid loquantur.

Est & hic crassus eorum error, quòd di-
sertè & expressè scribunt & docent, Contri-
tionem mereri remissionem peccatorum.
Hæc est manifesta blasphemia in Chri-
stum. Ac Papistarum doctrina in hoc arti-
culo planè damnanda est, quòd in cœnuer-
sione aut pœnitentia prorsus nullam men-
tionem fidei faciunt qua sola animi perter-
refacti remissionem peccatorum & conso-
lationem apprehendunt & accipiunt, ut sæ-
pe dictum est. Estq; hæc Papistica doctrina,
quòd Cōtritio mereatur remissionem pec-
catorum, horrenda cæcitas, & teter error.
Nam remissionem peccatorum accipimus
fide per & propter filium Dei Iesum Chri-
stum. Ac in ueris terroribus ac uera Contri-
tione atque cōuersione intelligi potest qua-
lis sit ea fides, quæ promissionem gratiæ
apprehendens in Christum credit.

De Confessione certant etiamnum Pa-
pistæ acriter, quòd talis sit necessaria qualis
sub Papatu fuit, uidelicet, ut in ea enume-
rentur omnia peccata, Et hunc errorem
stabilierunt in Concilio Tridentino & ma-
gis eum exacuerunt quàm antè.

Disertè enim dicunt, hanc enumeratio-
nem esse necessariam ob Dei mandatum, &
ob id ut cuiq; debita Satisfactio imponatur.

Hæc sunt manifestaria mendacia . Nullum enim in Euangelio mandatum de hac peccatorum enumeratione extat , Estq; ea impossibilis, iuxta illud, Delicta q̄s intelligit?

Contra. Iudex non potest pronunciare aut quenquam absoluere nisi eum audierit, & causam probè cognouerit. Minister uerbi autem fungitur ibi, inquit, iudicis officio. Ergo cognitio illa est necessaria, ac proinde etiam peccatorum enumeratio.

Respondeo. Hoc argumentum adducunt in Concilio Tridentino. Sed hinc quoque magna ipsorum cæcitas hîc conspicitur. Pastor enim nō fungitur iudicis munere in peccatis occultis & arcanis, sed est minister Christi, cui mandatum est, ut eos absoluat, qui pœnitentiam agunt, & se peccatores esse agnoscunt, & in Christo consolationem querunt, Iohan. 20. Et hæc absolutio pronunciatu nō ratione iudicij, sed ratione ministerij. Estq; efficax ob promissionem & mandatum istud summum Domini nostri Iesu Christi, Sicut me misit Pater, sic ego mitto uos. Nā filius Dei ipse per Euangelij uocem est efficax.

Quantum attinet ad Iurisdictionem Ecclesiasticam in manifestis delictis & publicis offendiculis, quibus ecclesia contaminatur, item de excommunicatione, de ijs dicitur in sequenti libri huius parte.

Tertia

Tertia pars Pœnitentiæ uocatur à Papiſtis Satisfactio, Ex hac quoq; magna cæcitas & caligo multaq; idololatriæ conſecuta ſunt. Vocant autem Satisfactionem opera ea quæ Deus non præcepit, ſed quæ hominibus imponuntur extra & ſupra Dei mandatum per eos qui Confefſiones audiunt, ut ſunt diſcrimen ciborum aut ieiunia certa, peregrinationes, uxoré intra aliquot annos non attingere, Sãctos demortuos in uocare, Miſſas emere, aut ſacrificulos qui Miſſas celebrent conducere, &c. Hæc & ſimilia uocant Satisfactionis opera. Ex hoc errore poſtea manarunt & pullularunt Indulgentiæ, ut uocant, quæ nihil aliud fuerunt quàm remiſſiones eius Satisfactionis Canonice. Inde poſtea factæ ſunt nundinationes & cauponationes. Eſtq; in ſumma, deliramentum Papiſticum de Satisfactione, chaos quoddam & ſentina errorum & idololatriarum. Et confutatur totum euidenter hoc uno dicto: Fruſtra colunt me mandatis hominum, Matt. 15. Conſitentur enim ipſi ac ſciunt, nec inficiari poſſunt, eam Satisfactionem eſſe opera à Deo non mandata.

Ea etiam de Satisfactionibus doctrina obſcurat planè & delet Euangelium, hoc i-
pſo quòd hominem mittit & deducit ad opera quædam peculiaria, & non ad remiſ-

tionem peccatorum in Christo promissam gratis. Hæc breuiter dicta sint ut de his cōmonefiant Ordinandi. Doctiores è Scriptis Reuerendi uiri Domini Lutheri copiosius populum edocebunt de Papisticis his erroribus, & de alijs cognitu necessarijs. Nam in articulo de Pœnitentia continentur res multæ & maximi momenti. Estq; in primis necesse ut uera & luculenta eius cognitio in Ecclesia extet.

DE ECCLESIA, QUID SIT, ET VBI SIT, ET QUÆ SINT eius signa propria unde cognosci queat.

Ecclēsia Catholica est in hac uita cœtus uisibilis omnium hominum incorruptam Euangelij doctrinam amplectentium, & Sacramentis rectè utentium, in quo cœtu Christus per ministerium est efficax, multosq; ad uitam æternâ regenerat & sanctificat: sunt tamē in eo cœtu multi non sancti, sed tamen in doctrina consentientes

Hic nota nos non loqui de Ecclesia, ut de Idæa Platonica, quam nemo scit ubi inuenire eam debeat, sed, ut suprâ dictum est, Deus uult omnibus temporibus cœtum aliquē colligere, à quo ipse & Saluator Christus agnoscat & inuocetur, Atque ob id
uult

uult doctrinam suam propagari & publicè prædicari iuxta illud, In omnè terram exiuit sonus eorum. Quoties itaq; hunc articulum in Symbolo recitamus, Credo ecclesiã sanctam catholicam, hoc est, cœtum aliquè, qui doctrinam Euangelij incorruptam amplectitur, in quo multi sunt ad uitam æternam electi, consolari & confirmare nos debemus diuinis promissionibus, quæ testantur Dei filium omnibus tēporibus usq; ad resurrectionem mortuorum æternam Ecclesiam in genere humano sibi colligere.

Circumspiciendum est etiã nobis ubi ea ecclesia sit. Est aut̃ ibi ubi hæc signa inueniuntur, quæ latere & obscura esse nequeunt, sed aurib. & oculis notari & cognosci possunt, uidelicet, incorrupta euāgelij doctrina, legitimus usus Sacramentorū, & obediētia ministerio debita erga mādāta diuina. Certū est itaq; extra ecclesiã esse & ea excludi oēs, q̃ hæc signa nō habēt, ut sunt Ethnici, Mahometiste, horū tēporum Iudei, Hæretici, Ebionite, Manichei, Ariani, Pelagiani, &c. atq; oēs qui purā Euāgelij doctrinā persequuntur, ut sunt Pōtiffices, Episcopi & eorum assclæ ac complices, qui scientes adiuuant tyrannidem & crudelitatem quæ contra pios ad delendam ueram doctrinam exercetur.

Hoc scire oēs homines necesse est, quo uera Ecclesiæ membra à falsis discernere

queant. Eam ob rem Regula illa omnibus hominib. est proposita Galat. 1. Si quis prædicauerit aliud Euangelium, anathema fit. Cum itaq; sciamus ubi & quæ sit uera Ecclesia Dei, prorsus necesse est singulos saluandos coniunctos esse cum uera ecclesia eiusque ciues & membra fieri, & unà cum illis Deum inuocare & confiteri, Sacramentis uti, ueram doctrinam propagare & plantare, huncq; cœtum conseruare, & ut exedificetur, non destruat, operam nauare, iuxta illud Psalmi 26. Odi Ecclesiam malignatium & cum impijs non sedebo. Altari tuo Domine adhæreo, &c. Et Psalm. 27. Vnum petij à Domino, hoc requiram, ut inhabitè in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ. Psal. 84. Beati qui habitant in domo tua Domine. Et Psalm. 92. Plantati in domo Domini in atrijs domus Dei nostri florebunt. Psal. 122. Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & bene habeant qui diligunt eam. Matth. 12. Qui non est mecum, est contra me. Rom. 8. Quos uocauit, hos & elegit.

Hæc omnia sunt consyderanda & expendenda, quando recitamus hunc articulum fidei nostræ, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Coniungamusq; nos ueræ ecclesie, nec polluamus nos societate eorum qui illam persequuntur. Nec debemus esse Neutrales, nec uagari & oberrare nunc in hoc
nunc

nunc in alijs locis, propriasq; opiniones fingere, omniaq; ministeria & Ecclesias reformare, carpere, suggillare, flagellare, & damnare, ut facit Stenckfeldius.

Si autem ueræ ecclesiæ membra sumus, & ad Deum cōuerſi sumus, tunc habemus in corde hoc quoq; testimonium, & statuere apud nos possumus quòd Dei filij simus, ac consolationē ueram in Deo sentimus, Rom. 8. Accepistis Spiritum adoptionis per quem clamamus Abba Pater.

¶ CVR ECCLESIA SIT
subiecta Cruci.

Ratio non leuiter offenditur quòd ij qui uocantur Dei populus tam affliguntur & omnis generis aduersis & difficultatibus exercentur quàm Ethnici & alij qui doctrinam Euangelij palàm derident, ut Turcæ & similes. Cum primis itaq; necesse est, ut probè homines hîc instituantur, ob quas causas ecclesia sit cruci subiecta, & in mundo dispersa tam miserè prematur sub uarijs populis & sæculari Magistratu. Etsi autè aliquando Deus ei dat hospitia tranquilla sub Principibus nonnullis, qui Deum & Christū rectè cognoscunt & inuocant, non tamen ecclesia ob id est Regnum quoddā, quod habeat propriam aliquam potētiam, præsidium & defensionem, quale regnum

94 Cur Eccl. sit subiecta Cruci.

mundanum Pontifices Romani sibi pepererunt & stabiliunt.

Estq; mirandū hoc Dei consilium, quòd Ecclesiam suam omnibus tēporibus in terris conseruat, & tamen exerceri eam cruce uult. Cū Abel esset per fratrem è medio sublatus, & Cain à Deo descuiisset, tunc ecclesia erat minor quàm antè, Adam etiam atq; Eua summis doloribus discruciabatur, sed manebant tamen ecclesia, suntq; à Deo confirmati in fide, & in uita conseruati, deditq; postea illis filium, qui ad Deum cōuersus est & in uera Dei cognitione perseverauit. Sic Deus cōseruat omnibus temporibus cœtum aliquē ut maximè aliquot membra occidantur aut affligantur.

Hic discamus causas earum calamitatū quibus ecclesia premitur, & quomodo consolari nos debeamus, ne Ethnicis istis cogitationibus indulgeamus ac locum demus, quasi Deo non magis sit curæ ecclesia aut ij qui uocantur Dei populus quàm alij populi, cum omnes populi uarijs calamitatibus confligentur, cumq; omnibus hominibus mors immineat. Contra has ethnicas cogitationes populus diligenter firmis Scripturæ testimonijs informādus & confirmādus.

Prima causā calamitatum est peccatum Originale. Nam certum est quòd genus humanum, tam gentes quàm filij Dei mortī obnoxij

Cur Eccl. sit subiecta Cruci. 95

obnoxij sint propter peccatum istud Originis. Punit etiam Deus non tantum Ethnicorum, sed & Electorum externa peccata multis corporalibus plagis, fame aut annonæ caritate, morbis, bellis, uastationibus & excidijs regnorum & urbium. Dauid pellitur regno ob admissum adulterium & homicidium, ut alij Ethnici Reges, Thyestes, Tarquinius Superbus, &c. Hierosolyma etiam crudelissimè & miserandum in modum uastantur, ut Troia & Thebæ. Hæ pœnæ uagantur in mundo inter gentes & Dei populum. Hanc enim Regulam suam seruat Deus, externa delicta punit etiam corporalibus pœnis, ut commonefaciat, omnes homines se esse sapientem & iustum, & uerè ac seriò uehementerq; irasci peccatis.

Sed ut discrimen est inter duos illos latrones in cruce cum Christo pendentes, sic est discrimen inter Sanctos & impios in his corporalibus ærumnis & calamitatibus ac pœnis, Moritur tam Latro conuersus quàm alter Christo illudens, Sed impius ruit in æternum exitium. Alter accipit æternam salutem, læticiamq; in Deo, & gustum æternæ fœlicitatis in corde sentit.

Sic Abel & infantes in Ægypto & Bethle
em quis crudeliter necatur, nō tñ pereunt,

96 Cur Eccle. sit subiecta Cruci.

sed æternæ salutis consortes fiunt. Populus uerò Sodomiticus post corporale supplicium ruit in æternam & grauius supplicium. Sæpe temporalis pœna etiam mitigatur ijs qui conuersi sunt, iuxta illud, Inuoca me in die tribulationis & eripiam te, &c.

Est itaq; prima causa mortis & calamitatum corporalium quibus premitur ecclesia, quòd hæc nostra natura adhuc peccato est obnoxia, & quòd Deus peccatricem illam naturã uult frangere & destruere. Atq; ideo manet corporalis mors. Id ita constitutum & prædictum est in Gene. cap. 3. ubi Adam & Eua in gratiam sunt recepti quidẽ, sed tamen morti corporali subiecti. Et Sancti cadũt sæpe in externa delicta, ut Dauid. Ita accedunt & alia corporalia supplicia.

Secunda causa est, ut Sanctorum calamitates in hac uita sint testimonium ipsorum naturã esse peccatis obnoxiam, non ardere Dei timore, imbecilli fide præditam, multis dubitationibus & uagis motibus atque inordinatis flammis inquietari.

Hæc uicia & peccata & hos defectus contemnit Mundus. Sed Deus uult ut membra ecclesiæ discant uoluntatẽ suam, nec superbiant aut sibi placeant, ac blandiantur falsasq; de sua sapientia, iusticia, mundicia & uiribus persuasiones concipiant: nec fiducia sapientiæ nostræ, nouas doctrinas fingamus,

aut

aut prudentia nostra in gubernatione politica nitamur, sicuti Samofatenus, Arius & alij complures falsa persuasione elati fecerunt, Et hoc tempore quoq; uidemus multos fastuosos & tumidos Reformatores.

Agnoscamus itaq; subinde magis ac magis nascentem nobiscum infirmitatem, stultitiam, & immundiciam internam, eaq; deploremus nec leuia uicia ac morbos ducamus, sed sciamus Deum uerè irasci peccatis, quamuis personam propter Christum ex misericordia receperit in gratiam. Non uult iudicium suum cōtemni. Vult etiam peccatum destrui. Id fit magnis illis calamitatibus, quibus sancti premūtur, ut Adam, Eua, Abrahā, Isaac, Iacob, Iob, Ieremias &c.

Hæc exempla omnia ad hanc regulam pertinent, quæ est Psal. 119. Bonum mihi q̄ humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas. Non aliter statuere debemus, quàm q̄ Deus eos, quos magnis donis cumulauit, uelit & probè humiliare. Neq; enim ferre potest, ut peccata nostra & iudicia eius iudicemus leuia, Et unumquenq; aliquando eò redigi oportet, ut ex corde dicat, Vermis sum & non homo, opprobrium hominum & despectio plebis.

Ea regula quæ est Lucae 16. maneat oportet. Quod altum est coram hominibus, abominabile est coram Deo. Hæc uerba res lon

98 Cur Eccl. sit subiecta Cruci.

gè grauissimas & maximas in se continent, ut nulla creatura eam penitus peruidere & intelligere queat, Oculi tamen in Christum nobis sunt conijciendi. Hic est absolutum exemplum humilitatis: Supplex est Deo Patri pro nobis, Et sentit inenarrabilem Dei iram contra peccatum meum & tuum, ac si ea ipse fecisset, cernitq; plenè & perfectè æterni Patris sui sapientiam & uoluntatem, seq; subijcit ipsi.

Has res longè maximas nemo potest uerbis assequi. Hoc tamen hęc discamus, ut parui pueri, Dei uoluntatem ueram & seriam hanc esse, ut nos ipsi subijciamus ex animo, utq; Christo Domino nostro in afflictionibus conformemur, aut eum ita sequamur patienter Crucem ferendo, iuxta mensuram nostram, aut pro modulo nostro, & ut post hęc uitam in omnem æternitatem, propter ipsam diuinæ sapientiæ, iusticiæ & gaudij consortes & participes fiamus.

Tertia causa est furor Diabolorum, qui rabiosius sæuiunt contra pios quàm impios. Sunt enim hostes Dei & Christi, & in hoc toti sunt, ut Deum contumelia & ignominia afficiant, utque quamplurimos à Deo auulsos præcipitent in exitium. Hęc est singularis pugna & conflictus. Consolari tamen nos debet (ut etiam non potest non consolari pios) quod Christus ait, *Nemo*

mo oues meas rapiet è manibus meis.

Cum Diaboli sint hostilissimis in nos animis, idèò maxime, ut Deum & Christum ac Spiritum sanctum contumelia afficiant & deformat, certò scire & statuere debemus, quòd Deus nobis miseris adesse uelit propter gloriam suam. Diaboli enim idèò maxime nos persequuntur & oderunt ac male nobis cupiunt, ut Deum contumelia afficiant. Hoc sæpe cogitandum & inculcandum. Et consolari nos hinc debemus hoc dicto, Filius Dei apparuit ut dissolueret opera Diaboli.

Quarta causa, Exèplum illud singulare, quo nõ omnes sancti premuntur & onerantur, uidelicet, q̄ summa capita in ecclesia, ut Christus, Abel, Esaias, Ieremias, Petrus, Paulus, &c. est manifestum testimonium aliam uitam & iudicium post hanc uitam secuturum. Cùm. n. Deus ipsis testimonium perhibuerit, multis manifestis & certis miraculis editis, resuscitatiõe mortuorum & alijs, q̄ uerè Deus sit, & q̄ Deo placeat, q̄ ipsorũ doctrina sit uera, cumq̄ ab hostibus Euangelij ex hac uita tollantur, necesse est restare aliud iudiciũ, in quo Deus manifestabit hos suæ doctrinæ professores fuisse ueros & pios doctores, & nunc esse iustos, ac Deo placere, q̄bus antè perhibuit testimonia, & hostes eorũ esse iniustos & pœnas luituros.

100 Cur Eccle. sit subiecta Crucis

Quinta causa. Deus uult ut multorum Sanctorum afflictiones & persecutiones, quas patiuntur, & mors qua afficiuntur propter confessionem ueritatis, sint testimonium, quod doctrinam iudicauerint fuisse ueram & piam, nec dubitauerint, Deum suae ueritati testimonium in aeternum esse daturum. Cum enim uidemus quod propter doctrinam, tantas miseras & mortem patiantur, inde satis conspici potest, quod doctrinam certo statuatur esse ueram. Nam qui ultrò mortem adit, is aliam & meliorem uitam se consecuturum sperat.

In summa hoc Dei est consilium & uoluntas, ut ecclesia sit subiecta cruci, Et hoc diuina sapientia & Iusticia ita decreuit. Id statuamus, etiam si non possimus omnes causas scire & indagare. Causa praecipua tamen manifesta est, uidelicet, Deum uelle, ut peccatrix natura destruat. De hac causa loquitur Apostolus Roma. 8. Corpus mortuum est, id est, morti subiectum est, propter peccatum.

Haec omnia dicta sunt de afflictionibus quas nos patimur. Passio autem Christi, & tota ipsius obedientia, habet aliam causam, uidelicet, ut Lytron sit seu compensatio pro nostris peccatis, ut dependeret pro nobis. De discrimine hoc, quod est inter crucem aut afflictiones piorum, & passionem Christi

sti, populus diligenter ab omnibus concionatoribus est edocendus.

Cum autem dictum sit iam nobis, ecclesiam cruci subiectam esse, sciendum est etiam, quæ sit præcipua & efficacissima consolatio. Nam & Ethnici coguntur multa pati. Latro iste impius (ut & antè dictum) tam pendet in cruce quam pius, sed impij non habent consolationem quæ uitam & læticiam in Deo pariat. Est autem certa uoluntas Dei, ne conuersi in doloribus desperent & concidant, nec in æternum exitium ruant. Vbi ratio humana apud Ethnicos consolationes quærat, hic dicere prolixum esset, sed hæc tria capita seu articulos ordine obseruemus.

Principium consolationis hoc est, si statuimus & credimus afflictiones non citra Dei consilium nobis immitti, nec casu nobis accidere aduersa, ut cæca ratio gentilium fingit. Estq; Dei serua uoluntas, ut in afflictionibus illis, cum nos sic exercet, ipsi præstemus obedientiam, non ei irascamur, sed cordibus nostris id persuadeamus & imperemus, ne ea onera adiuti Dei auxilio ferre recusent. Sic Petrus inquit, Humiliemini sub potenti manu Dei. Per potentiam manus Dei intellige utrumq; uidelicet, qd potenter punire queat, & contra, qd potenter etiam liberare eos possit, qui conuertuntur.

102 *Cur Eccl. sit subiecta Cruci.*

tur & ad ipsum confugiunt, eumq; inuocant, ut uidere est in pœnis & liberatione Dauidis. Talia exempla sunt probè inspicienda.

Secundo loco est considerandus finis ob quem supplicia & aduersa nobis patiatur immitti, uidelicet, non ut in æternum nos reiciat, sed ut ad pœnitentiã nos uocet, & cogat, ut in afflictionibus de respiscētia cogitemus, & remissionem peccatorum propter Christũ petamus, & uera fide eam cõplectamur, sicuti ea in hoc Iuramento est promissa: *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris sed ut cõuertatur & uiuat. Quemadmodum Manasse & Nebucadnezar per supplicia grauiã sunt ad pœnitentiã & æternã salutẽ uocati. Et hæc est uia usitata ducens ad pœnitentiã. Hinc Paulus ait. I. Cor. II. Cũ iudicamur à Domino corripimur ne cũ mundo condemnemur. Et tota Ecclesia cũ Michea ait, cap. 7. Iram Domini portabo, q̃a peccaui ei, donec causam meam iudicet & faciat iudiciũ meũ, Educet me in lucem &c. id est, in pœna consolationem ab eo expectabo & sperabo.*

Tertiò. Cũ iam remissionem peccatorum accepimus, tunc Fides subinde crescere debet, & certò statuere, quòd Deus te exaudire uelit, adsit tibi, & confirmet te. Debet & hæc spes præluere, quòd Deus
afflictiones

Cur Eccl. sit subiecta Cruci. 103

afflictiones etiam in hac uita mitigaturus sit aut prorsus inde liberaturus, Sicq; in hac uita inde non fueris liberatus, te tamen æternæ salutis hæreditatem accepturum.

Qui ita in Cruce Dei præsentiam & ope[m], liberationem & æternam salutem uidet, is uidet summum bonum. Potest itaq; cor erigi & læticia affici. Et sic à Deo è morte eripitur, sentitq; uitam & mitigationem in afflictionibus. Huius consolationis profusus expertes & ignari sunt Gentes & impij. Nos uerò promissionem diuinam intueri, & fidem ac spem ea excitare & confirmare debemus. Psalm. 33. Propè est Dominus his qui tribulato sunt corde. Esa. etiam 57. testatur Deum habitare in cordibus tribulatis ut ea uiuificet. Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis & eripiam te & honorificabis me. Nahum. 1. Bonus Dominus & confortans in die tribulationis & sciens sperantes in se.

Hæc & similia Scripturæ dicta probè infigamus, & sæpè meditemur, & ut ueras illas Dei promissiones fide apprehendamus, nec eas inanes uoces iudicemus, nec suscipere deq; habeamus.

Intueamur & exempla tot piorum, quibus adfuit præsentia & ope sua Deus, ut Adæ, Eux, Dauidi, Manassæ, Nebucadnezaro, Cananæ, &c. Ut illis adfuit,

104 Cur Eccl. sit subiecta Cruci.

fic adesse uult omnibus ipsum inuocantibus, ut max. non eodem modo in corpora libus difficultatibus nos iuuet, nec eo quo nos uellemus modo. Nam & hoc discrimē probè obseruandum est.

Vltima illa & uera liberatio ad eternam salutem semper sine hæsitacione ulla est nobis speranda, etiam si Deus in hac uita è calamitatibus corporalibus omnino nos nō eripuerit. Ionathas, Judas Machabeus, & multi alij, quamuis ab hostibus sint trucidari, tamen Deo placent, & sunt æternæ salutis heredes, sentiuntq; consolationem in cordibus suis, Sic ait Job. 13. Etiam si occiderit me sperabo in eum.

Corporalis liberatio in hac uita non est uniusmodi, Deus enim singulari consilio uult ut ecclesia in hac uita sit subiecta cruci. Vult & fidem ita in nobis exercere. Non itaq; modus aut tempus liberationis in corporalibus difficultatibus ipsi à nobis debet præscribi. Vult in pœnis etiam suam iusticiam declarare & exerere. Sed mitigat tamen iram misericordia. Psal. 77. Non accendit omnē iram suam. Oseæ II. Conuersum est in me cor meum, misericordia mea est accensa in me. Nō effundam omnem iram meam. Ioel. 2. Conuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ & præstabilis

præstabilis super malitia, id est, pœnitentia ducitur super malo, scilicet, quod infligit. Abacuc. In ira memor es misericordiæ.

Ut max. itaq; in corporalibus afflictionibus non semper eodem modo iuuat, nec semper adest Deus, ita ut uelles, fides tamen tua, & inuocatio ac spes non frustrantur te, sed consequeris certò mitigationem calamitatum & pœnarum. Aliquando etiam planè inde liberaberis & uoti poteris, ut Dauid & Manasses regno potiti sunt.

Porro in omnibus his consolationum locis fides in Christum semper intueatur. Is est summum exemplum humilitatis & patientiæ, Is cum æterno Patri suo in cruce illa longè horrendissima obediens fuerit, certè & nos meritò iuxta modulum nostrum, ei obedire in cruce debemus.

Deinde sciamus & hoc, quòd eam pœnã quæ nobis luenda fuisset, eam maximè ob causam in se suscepit & dependerit, ne nos in ea pœna absorberemur & in æternū exitium præcipitaremur, sed ut propter illius Mediatoris merita & opera tantum fide remissionem peccatorum & gratiã consequeremur.

Tertiò, de Auxilio. Hic tenendum est, quòd filius Dei eam ipsam ob causam assumpserit humanam naturam, ut ei adesse auxilio, & eam conseruare uelit in afflictio

106 Cur Eccl. sit subiecta Cruci.

nibus huius uitæ & in morte ipsa. Ut enim corpus humanum aut cadauer computrescit & dissoluitur, ubi Anima discessit, Sic tota humana natura periisset in omnem æternitatē, nisi Dei filius eam apprehensam induisset, ut uitam & iusticiam ei donaret. Est itaque apud nos, & Immanuel noster. Estq; eximia, solida & maxima hæc consolatio in omnibus afflictionibus, quod scimus nostram naturam à Christo Dei filio Domino nostro assumptam, si id diligenter perpenderit, q; q; is non tantum pœnam pro nobis dependerit, sed & ipse conseruator sit infirmæ huius naturæ, & sustentor huius massæ, cum eam assumpserit non solum inseparabiliter, sed etiã ita, ut sit unum Hyphistamenon λόγος sustentans hæc massam & ipsa in massa naturæ humanæ.

DE PRECATIONE, SEU Inuocatione seu adoratione.

Quid est inuocatio seu adoratio? Est petere aliquid à Deo & gratias ei agere. Vtrūque enim opus aut uterq; hic cultus coniungi, & simul præstari & exerceri debet. Et hæc opera sunt præcipui & summi cultus Dei. In his enim cogitatur quis sit Deus, quomodo se patefecerit, & agnoscitur quod sit omnipotēs, misericors, propicius, propen-

propetus ad beneficiendum & iuuandum, &c.

Petere aut preari est remissionem peccatorum, gratiam, auxilium in spiritualibus & corporalibus necessitatibus, & bonam tam spiritualia quam corporalia à Deo fide in bona conscientia propter Intercessorem & Mediatorem Christum expetere aut rogare, nec dubitare, quin Deo placeant preces nostræ & sint efficaces, & exaudiantur,

Vt autem rectius informentur ea de re homines, hic teneatur ordo, ac doceantur quinque in precatone esse consideranda & ad eam necessaria.

Primum, ut cogites ante omnia, quem al loqui aut inuocare uelis, quis sit Deus, & quomodo se patefecerit, ut tuam inuocationem longissimè & in infinitum discernas ab inuocatione Ethnicorum, Turcarum & aliarum sectarum omnium. Sic enim scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Quapropter cor tuum alloquatur & inuocet hunc uerum Deum qui se per Christum Iesum patefecit, & testimonia de se perhibuit per miracula, resuscitationem mortuorum & alia.

Considerandum hoc quoque est cum oras, quid sit Deus, aut qualis sit, uidelicet esse essentiam omnipotentem, æternam, aliam à creaturis oibus, plenam sapientiæ, bonitatis, iusticiæ, misericordiæ, ueracis, puræ, castam,

liberrimam : & in hac æterna essentia tres esse personas, æternum Patrem, & filium Iesum Christum, & Spiritum sanctum, easq; personas tres omnia condidisse, & hanc ueram diuinam essentiã uelle hominum misereri, sensu calamitatum eorum affici, eos exaudire & saluare propter Christum.

Hæc in omni inuocatione primum omnium sunt consyderanda. Utq; diligentius considerentur, baptismum Christi fide intueri, ac si illo ipso tempore, quo baptizatus est, prope Iordanem stetisses apud Iohannem & alios pios, cum trium illarum personarum discrimẽ est distinctè manifestatũ.

Secundo loco consyderari debent præcepta Dei de inuocatione, quod serid præcipit, ut ipsum inuocemus, & quare Deus tale mandatum dederit, aut tam serid id præceperit, & id tanti faciat. Deus ipse cogit te huc, ut ipsum inuoces. Vult enim nos iuuare, & opem nobis ferre, & in periculis adesse nosq; liberare. Vultq; eo ipso agnosci q; & qualis sit, uidelicet, omnipotens, sapiens, beneficus, misericors &c. Hoc præcipue discitur in inuocatione Dei, atq; ided cultum hunc magnificat, & in primis requirit. Tribuitur siquidem Deo sic summus honor, eoq; discernitur ab omnibus creaturis. Ut exceteris autem ad ardentio rem inuocationem, aliquot scripturæ dicta quibus se inuocari

uocari Deus præcipit, in mentem subinde reuocanda sunt. Matth. 7. Petite & accipietis. Lu. 18. Parabolam recitat Christus huc spectantē quòd oporteat semper orare nec defatigari. Psal. 50. Inuoca me in die tribulationis & eripiam te.

Tertia consideratio est utriusq; promissionis, uidelicet gratiæ & auxiliij in periculis & difficultatibus corporalibus.

De remissione peccatorum loquuntur hæc dicta. Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut dederit unigenitum filium suum, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Item, Acto. 10. & Roman. 3.

De auxilio in corporalibus periculis loquuntur hæc promissiones. Matth. 6. Quærite primum regnum Dei & iusticiam eius, & omnia adijciētur uobis. 1. Timoth. 4. Pietas habet promissiones præsentis & futurę uitæ. Psal. 37. In tēpore famis saturabuntur.

Quarta consideratio est de Fide & fiducia, qua utraq; promissio apprehenditur. Promissiones enim nihil prosunt illis qui eas fide non apprehendunt. Estq; probe & diligenter hic notandum, quòd fides hæc, quæ remissionem peccatorum & gratiam accipit propter Christum, semper præluere debeat. Nam ea corda quæ non habent peccatorum remissionem, fugiunt Deum,

no Deprecat. & inuocat.

Qui etiam contra conscientiam peccat, & in mala conscientia & malo proposito per seuerat, non potest Deum inuocare. Sed in omni inuocatione necesse est ut sit conuersio ad Deum, & hæc fides in promissionē gratiæ. Ideo Dominus ait, Iohan. 16. Amen Amen dico uobis. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. In nomine meo, id est, in fide & fiducia Christi Mediatoris, &c.

Hinc sequuntur preces de bonis necessarijs in hac uita & in corporalibus periculis. Fides in genere statuit, inuocationem non esse irritam, nec Deo præscribit tempus aut modum, quando aut quomodo iuuare debeat. Scimus enim utrumq; & quòd Deus certò ecclesiam in hac uita conseruaturus sit, & quòd eam uelit esse cruci subiectam.

Fides, de gratia aut remissionē peccatorū & spe æternæ liberationis firma maneat oportet, nec uacillare debet etiã si Deus corporale plagā nobis immiserit, & nos hinc punierit, ut corporali supplicio affectus est Lathro in cruce & multi malefici, qui quamuis conuertuntur, tamen pœnam illam corporalem ferre coguntur ob diuinam ordinationem. Hic regula quæ est in Iob, maneat oportet. Etiam si occiderit me sperabo in eum.

Quinta consideratio est rerum petenda

rum tam spiritualium quàm corporalium. Neq; enim petenda sunt quæ Deus prohibuit, ut si quis peteret opem diuinã in causa iniusta. Sed omnia quæ nobis sunt salutaria iuxta Dei mandata, peti à nobis possunt & debent, Vt sunt remissio peccatorum, gratia, intelligentia rerum ad salutem & cognitionem Dei necessariarum, confirmatio in fide & omnibus uirtutibus per filium Dei & Spiritum sanctum, uita æterna, consolatio in aduersis, defensio contra Diabolos, &c. Deinde omnia ad hanc uitam necessaria, ut sunt sanitas, uitæ sustentatio, sana & salutaria consilia, & in genere salutaris Ecclesiarum gubernatio, pax politica, annonæ laxitas, aut benignus frugum prouentus, felix regnorum & rerum publicarum administratio, familiæ sanitas & prosperitas &c.

Hæc omnia uult apud se quæri Deus, ut discamus ipsum esse sapientem & beneficentem, eumq; idèd hæc bona donare, ut id agnoscamus. Itè q; ipse solus uerè genus humanum cõseruet, & q; ecclesiæ max. curam agat, eamq; conseruaturus sit propter filium suum, eiq; affuturus auxilio, & eam defensusurus per filium suum contra totum Diabolorum agmen. Summa, seria inuocatio est summa sapientia. Multa discit homo in tali consideratione. Ideoque conciona-

torum est, diligenter & saepe populum ad arduas preces cohortari, eamq; formam quam Christus ipse præscripsit, fideliter explicare, ut sciam quoq; necessitatem aut que ipsis. sint opus discant ea complecti.

Ad precationem pertinet & gratiarum actio sicuti Apostolus docet 1. Theff. 5. Indefinenter orate, in omnibus gratias agite. Et Psal. 50. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te & honorificabis me.

Est ualde iniquū multa petere, nec uelle gratias agere. Excitare igitur nos ad arduam gratiarum actionem debemus, ac scire, quod Deus requirat ut grati simus aut gratias agamus. Suntq; duæ uirtutes eximie ex quibus gratitudo est composita, uidelicet, ueritas & iustitia. Veritas profitetur unde fit profectum beneficium. Iustitia obligat se ad mutua officia.

In primis autem hanc ueritatem Deus à nobis requirit, ut confiteamur & agnoscamus quod ipse sit is qui iuuare & liberare solus queat, ut ita eum discamus cognoscere, & sciamus eum esse sapientem & beneficū &c. utq; statuamus quod propter Christum & per illum opem nobis ferat nosq; liberet.

Et ut populus se assuefaciat ad considerationem eius qui inuocandus est, & ad considerationem personarum, hæc forma pre-
cationis

ationis aut similis potest illis proponi.

Omnipotens uere Deus, æterne & unice Pater Domini nostri Iesu Christi, unà cum filio tuo unigenito & Spiritu sancto, Creator cœli & terræ, angelorum, hominum & omnium creaturarum, qui es sapiens, bonus, iustus, uerax, purus, misericors & liberimus, confiteor & agnosco me miserum esse peccatorem. Ac doleo ex animo, quòd te offendi, sed te rogo, ut misertus mei condones mihi delicta mea & me iustifices propter dilectum filium tuum Iesum Christum, & per illum qui propter peccata nostra uictima est factus, & in cruce pro nobis crucifixus & mortuus & è mortuis resurrexit, & in æternum uiuit, quiq; inenarrabili sapientia & misericordia datus est nobis & ad hoc constitutus ut sit Mediator, Reconciliator, & Intercessor pro nobis, nosterq; Saluator, propter & per illum quæso me spiritu sancto omnibus temporibus sanctifices ad uitam æternam, meq; regas, ut te uerum Deum rectè agnoscam, & in uera fide inuocè, utq; tibi uera obedientia seruiam, nec in errores aut peccata ruam. Rogo ut & omnibus temporibus tibi in his regionibus colligas ueram & sanctam Ecclesiam, eamq; clementer conserues, utq; gubernationem salutarè & scelicè, atq; ea quibus ad sustentandam hanc uitam opus est dones, nostraq; &

114 Deprecat. seu inuocat.

liberorum nostrorum corpora & animas custodias & tuearis. Hæc omnia pro tua misericordia infinita præsta propter dilectum filium tuum, quem certissimū est exaudire nostra uota & suspiria, & pro nobis intercedere. Et nos credimus, nostrā inuocationē propter illum tibi placere nec irritam & in anem esse. Credo Domine, sed opem fer in becillitati meæ, Amen.

Domine Iesu Christe, omnipotentis Dei fili & æterni Patris imago, Deus & homo, q̄ pro nobis cruci affigi & mori uoluisti, & è morte rediuiuus resurrexisti, quiq̄ uiuis & regnas in omnem æternitatem, qui missus & constitutus es, ut Mediator & Propitiatorium nostrum sis, quiq̄ dixisti. Venite ad me Omnes qui laboratis & onerati estis, ego refocillabo uos. Quæso ut clementer peccatis meis ignoscas, utq̄ pro me misero peccatore intercedas, & Spiritu sancto tuo ad uitam æternam sanctifices & regas, utq̄ omnibus temporibus in his Regionibus tibi Ecclesiam colligas. & Magistratui adesse, ut bene & foeliciter gubernet & suo munere rectè & piè fungantur, nosq̄ tueri & seruare, ne Diaboli insidijs circumuenti labamur, ut dictum est, Semen mulieris contriturum caput Serpentis. Et tu Domine Iesu Christe dixisti, Nemo oues meas rapiet è manu meâ. Amen.

O æternæ

O æterne omnipotens Spiritus sancte, uerax, benefice, & caste, qui ab æterno Patre, & æterno filio procedis, qui que in corda credentium mitteris, ut in eis læticiam in Deo acquiescentem, ueram inuocationem, castitatē, omnesq; uirtutes accendas & exuscites atq; opereris, sicuti Deus inq̄t, Effundā super habitatores Ierusalē Sp̄m̄ gratiæ & precū, oro te, ut in corde meo habites, meumq; cor exuscitare ad uerā conuersionem, ad uerū Dei timorē, ad ueram doctrinā ac fidē, dilectionemq; Dei, atq; in hoc cor meum confirmare, ut uerum Deū, Patrē Domini nostri Iesu Christi, & filium Iesum Christum Mediatorem, & te Sp̄. sanctū uerē cognoscā, uerē colam, & uerē inuocē, & in Christo consolationem & spem te id operante habeā. Oro ut & in corde meo ueram obedientiam erga Deum, patientiam, castitatem, omnesq; uirtutes excites & opereris, meq; confirmes & serues contra omnes diabolos, contra omnia mendacia, & contra omnes tentationes & instigationes malas, ne in errores & peccata ruam.

Oro te q̄q; sancte æterni Patris & æterni Filij Sp̄s, ut habites in ecclesia Dei, in cordibus ministrorum uerbi, eosq; ad Dei dilectionem, ad ueritatis unitatisq; studium excites, perq; eorum ministerium efficaciter hominum corda ad Deum conuertas.

Oro ut & in cordibus politicorum Gubernatorum habites, in eisq; Dei dilectionem, iusticiæ, uirtutum, & pacis ac tranquillitatis amorem atq; studium accendas, salutaria in gubernatione consilia, foelicemq; successum largiaris & in ijs uirtutibus eos confirmes. Hæc pro bonitate & misericordia operari dignare propter Mediatorem nostrum & Dominum Iesum Christum, Amen.

Gratiarum actio.

Omnipotens & uere Deus æterne & unice Pater Domini nostri Iesu Christi unâ cū filio tuo unigenito & spiritu sancto tuo, cōditor cœli & terræ, Angelorum & hominū & omnium creaturarum, Sapiens, bone, iuste, uerax, caste, Misericors & liberrime: gratias ago tibi toto pectore pro omnibus beneficijs tuis quæ tot & tanta sunt ut à nullo enarrari & nunquam considerari queant. Primum autem gratias ago tibi, quòd inenarrabili clementia patefecisti te hominibus & filium tuum unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum Mediatorem & Saluatorem esse uoluisti, ut per eum salutem æternam consequeremur, & quod dedisti nobis uocem Euangelij, per quod tibi colligis æternam Ecclesiam & eam sanctificas spiritu sancto tuo ad salutem æternam, & ꝑ me miserum peccatorem & indignum

gnum ad hanc tantam gratiam tuam uocasti, & peccata mea mihi ex misericordia cōdonas propter filium tuum, & cor meum in fide per spiritum sanctum ad te flectis & das uitam, sanitatem, & omnia bona corpori necessaria: das etiam salutarem gubernationem, doctrinæ puritatem & conseruas miseros nostros liberos & familiam & domicilia. Pro his & innumerabilibus alijs beneficijs quæ miser uix animo comprehendere possum, toto pectore tibi gratias ago & summis gemitibus à te peto, ut misericordiæ tuæ recorderis propter filium tuum, ne sicut hostis & blasphemus perpetuò reijciar, sed tecum æterna læticia frui & in omnem æternitatem te prædicare & laudare possim.

DE INVOCATIONE SANCTORUM MORTUORUM.

Licet ne inuocare sanctos uita functos? Recte ne faciunt qui eos inuocant? Respondeo. De mortuos istos Sanctos inuocare est manifesta, eaq; Ethnica idololatria, & peccatum horribile, estq; ueræ inuocationis obscuratio. Sic enim scriptum est Matt. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. His uerbis disertè & clarè Deus mandat, Deum solum esse adorandum. Et

hinc sequitur, id esse extra omnem contro-
uersiam uerum Deum, quod Maiestas diui-
na præcipit adorari. Præcipit autem Deus
in uerbo suo Dominum Iesum Christum
adorari. Ergo uerum Deum esse cum extra
omnem controuersiam est.

Utq; rectius edoceatur hac de re popu-
lus, hæc ratio addi potest. Cùm res inuisibi-
lis inuocatur, omnipotens ea esse creditur,
aut omnipotentia ei tribuitur, uidelicet
quòd omnium hominum corda cognita
habeat & introspiciat, quodq; hypocriti-
cam inuocationem discernat à uera cordis
inuocatione. Certum est autem quòd solus
Deus sit παντοκράτωρ omnipotens, quod-
que solus sit Cardiognostes, id est, cordium
cognitor & iudex ac cogitationum atq; in-
tentionum discretor. Certum itaq; & hoc
est, quòd solus Deus sit inuocandus.

Secunda ratio est, quòd unus est Media-
tor Dei & hominum, homo Iesus Christus,
sicuti scriptum est primæ ad Timotheum
secundo.

Duo autem sunt officia quæ ad Media-
toris honorem pertinent, ut sit Põtifex aut
sacerdos summus, qui in sanctuarium aut
Sãcta ingreditur, hoc est, qui Dei arcanum
consilium & uoluntatem uidet, omniumq;
hominum corda, uota, ac gemitus nouit &
audit. Ergo & Deus est.

Alterum

De inuocat. Sancti. Mort. 119

Alterum eius officium est, ut iuxta æternum Dei consilium sit, nostrum *λύτρον*, nostrum *ἰλαστικόν*, noster reconciliator, propiciator, intercessor, aduocatus & interpellator pro nobis, ut Maiestas Diuina propter hunc Reconciliatorem, nostri miseretur, nobis sit propicia, nostrę exaudiat. Idę uerbo Dei nobis est manifestatum.

Quapropter in omnibus precibus nostris hunc unicum Mediatorem nostrum Dominum nostrum Iesum Christum inueneri, & in eum fidere, eiusę fiducia precari, nec dubitare debemus, Deum nobis esse propiciam, & nostras preces exaudire uelle propter Mediatorem hunc, qui in Sancta ingreditur, Deique consilium & uoluntatem semper introspicit & nouit. Videt corda etiam nostra, auditę gemitus ac uota nostra, estę reconciliator, uidelicet Dominus noster Iesus Christus æterni Patris Filius.

Hinc liquido patet, horrendam esse idolomaniam, alios Mediatores, uidelicet, demortuos sanctos fingere & constituisse, & per alios ad Deum accedere, Diuinęque Maiestati alium Ordinem præformare uelle.

Tertia causa est, quod nullus cultus, nullaque inuocandi ratio in Ecclesiam inue-

henda & introducenda est sine uerbo Dei. Est autem manifestum, de mortuorum Sanctorum inuocatione nullum Dei uerbum aut exemplum in Scripturis sacris extare.

Quarta ratio est, q̄ in inuocatione fidem esse oportet, quæ uerbum Dei habeat, coq̄ nitatur, & unde certò statuere queat, cum cultum Deo placere: Ea fides in inuocatione mortuorum Sanctorum etiam esse nequit.

Ex his omnibus manifestè patet, omnino necesse esse ut inuocatio mortuorum Sanctorum taxetur, & ut ad Christum auditores ducantur. Et quamuis nunc uaria pharmaca, Sophismata ac præstigiæ fingantur & quarantur, quibus hanc idolatricam atq; Ethnicam consuetudinem stabiliant & pallient, manifestum tamen est, officium Christi per eam obscurari.

Item, si quis Sanctos illos uita functos inuocat, ut sint sibi auxilio & subueniant (: id quod fit in multis Papisticis cantionibus) is facit è sanctis ipsissima idola, sicuti Ethnici omnis generis idola seu deos multos finxerunt.

Quomodo autem de Sanctis populus rectè sit instituendus, id eruditi Pastores nō ignorant. Alij autem edoceantur, q̄ historix eorum hominum, quibus se Deus patefecit & uerbum suum dedit, initiò discenda & cognoscenda sint. Cognoscendum
etiam

etiam quam doctrinam singulis temporibus Sancti sint professi & tutati, quo illorum testimonijs confirmemur. Item quomodo Ecclesia omnibus temporibus fuerit cruci subiecta, & tamé Dei potentia, manu & prouidentia conseruata.

Et Pastores illi qui solidius docti sunt, obseruent, doceant, & admoneant alios rudiores, ne in concionibus erronei aliquid de Sanctorum inuocatione admisceant.

DE CEREMONIIS AVT TRADITIONIBUS HUMANIS IN
Ecclesia.

Potest ne probari quòd Papæ finxerunt & fecerunt ciborum discrimen, q̄ certis diebus mandauerunt ieiunari nec carnibus uesci, quòd cõiugium interdixerunt, quòd Monachismum instituerunt &c? Respondeo. Nullo modo probari id potest.

Est enim idolatricum quòd homines extra & citra Dei uerbum doctrinas de Dei essentia & uoluntate aut cultus fingunt & excogitant. Est siquidem uerissima & notissima illa Regula Matth. 15. Frustra me colunt docetes doctrinas præcepta hominũ.

Deus ita uult agnosci, inuocari & coli, si cuti sese pro sua immensa misericordia in uerbo suo patefecit. Sed ut Satan Euam in

Paradiso à uerbo Dei abductam, & proprijs cogitationibus & speculationibus inhaerentem circumuenit & præcipitauit. Sic gētes quoque postea relicto & posthabito Dei uerbo indulserunt suis de Deo speculationibus, finxeruntq; pudenda & horrenda, multosq; Deos seu Idola atque opera seu cultus ipsi sibi elegerunt & fecerunt, ac tandem homines etiam necarunt, ut essent uictimæ.

Sic & hæretici atq; Mahomet à Satana impulsī, postposito Dei uerbo alios Deos, aliosque cultus Dei finxerunt. Et ita semper idolatria irrepit in mundum, ubi à uerbo Dei disceditur, & proprijs phantasijs, speculationibus, cogitationibus aut somnijs indulgetur.

Sic Papæ & Monachi seposito & posthabito Dei uerbo proprios & peculiare Dei cultus instituerunt, discrimen ciborum, uotum castitatis, Sanctorū inuocationem, enumerationem omnium peccatorum in Cōfessione auriculari, Satisfactiones canonicas aut opera illa indebita, Missam Papisticam, Monachatum & alia.

Et his suis fictitijs operibus hanc blasphemiam annexerunt, q̄ ea opera mererētur remissionem peccatorū. Qua doctrina Christū suo honore palā spoliauerūt & exuerūt.

**Hic error taxāduſ est & abijciendus, hęc
Regulæ**

Regulæ tenēdæ & aut hæc Axiomata seruāda sunt. Qui aliud Euangeliū prædicauerit anathema sit. Itē. Deo magis obedire oportet q̄ hominibus. Debet & Confessio sequi, sicuti nec Israelitæ sustinebant Babylonix adorare statuā idolatricam Regis, sicuti & semper uerè pij confessionem ingenuā ediderunt, ubi impius Magistratus eos cogere uoluit, ut idolatriā aut falsam doctrinā reciperent. Sic & nos hoc tēpore cōfiteri debemus, nec errores Papisticos, Interim, Anabaptistarum deliria & alias fanaticas opiniones amplecti, sed eas abominari, & purā Euangelij doctrinā constanter tueri, eiq̄ indiuulse adherere. Ac fides actionesq̄ nostræ uerbo Dei regantur, sicuti Propheta inquit, Lucerna pedibus meis uerbum tuū. Breuiter, Quicquid mandatur & instituitur contra Dei uerbum, omnes leges & traditiones uerbo Dei repugnantes, non potest non Deum offendere cū impia sint.

Atq̄ ideo omnes, qui donū castitatis nō habent, & ad coniugium idonei sunt, cōiugium amplecti, & in castitate coniugali uitam exigere, & castitatem coniugalem seruare debent. Quippe grauiter offenditur Deus libidinibus uagis & commixtionibus extra Coniugium, quas uetuit. Ipse purus est & castus, uultque nos sibi esse conformes & suo ordini, uult tenere

ac seruare nos discrimen inter pudicitiam & impudicitiam, castitatem & immundici-
am, seque agnosci sic, quòd sit Deus purus, ca-
stitatis amans, Et contrà uult hoc quoque
nos scire, quòd Diaboli sint immūdi & im-
puri spiritus, q̄ impellāt homines immani
& horrenda procacitate, petulantia & ua-
rijs modis in omnis generis libidines ac
incestus, ut contumelia Deum afficiant, &
miseros homines perdant. Sciunt enim lō-
gè grauissimas pœnas & corporales & æter-
nas comitari ac manere libidinibus uagis
indulgentes, sicuti testantur pœnæ Sodo-
morum & Cananæorum.

Estq̄ deplorandum miserandum in mo-
dum quòd Satā miseram illam humanam
naturam tam multipliciter ad horrendas
propudiosissimasq̄ libidines & turpitudi-
nes impellit. Et magis etiam deplorādum,
hæc peccata & flagicia confirmari, augeri,
cumulari & crescere hoc ipso, quòd Ponti-
fices & Monachi coniugium prohibuerūt,
eosq̄ qui coniugium non amplecterentur,
prædicauerunt singulare sanctimonix̄ exi-
mix̄ opus facere, cū tamen aliud testetur
apertum Dei uerbum.

Debet itaq̄ concedi, ut ij qui sub Papatu
sacrificuli aut in Monasterijs fuerunt, con-
iugium si uolunt iuxta Ecclesiæ ordinatio-
nem, amplectantur.

De alijs etiam humanis mandatis aut traditionibus rectè edocendus pro concione est populus, ut sciant, ea opera tantum esse Dei cultus, quæ Deus mandauit, & tunc, ubi fiunt ex fide in Christum. Inutiles & ociosæ istæ ceremoniæ prorsus omitti & abijci possunt. Sed festa Dominicalia & quædam alia, & ordinem Historiarum iuxta temporis rationem legendo, canendo, concionando, ut de Christi natiuitate, Passione, Resurrectione, Ascensione in cælos, missione Spiritus sancti, &c. seruamus, ut maneat & sint publici & honesti cōgressus ac cœtus ad cōseruandum publicum uerbi ministerium. Nam, ut supra sepiculè iam dictum est, uult Deus Euangelium publicè doceri. Et ipse conseruat clementer eos cœtus ideo, in quibus Euangelij doctrina est. Tempora autem seu horas idoneas ad eam rem permittit ordinari & constitui pro ratione locorum & hominum à Pastoribus & Ecclesia. Et hæc Ordinatio rectè intelligi debet, ne conscientijs laqueus iniiciatur, & ut tamen ministerium uerbi, & ministratio Sacramentorum, preces publicæ & gratiarum actiones honestè *εὐσχημόνως* seruentur, utque populus libèter & frequens tum adsit.

DE LIBERTATE CHR-
STIANA,

¶ QUID EST CHRISTI-
 stiana Libertas?

Respondeo. Christiana libertas primum est summa illa & immensa atque ineffabilis gratia ac misericordia, quod citra ullum meritum nostrum propter Christum, remissionem peccatorum consequimur & iustificamur seu iusti sumus, hoc est, Deo accepti per fidem, quamuis in misera hac uita multæ adhuc imbecillitates, ac sordes, peccati reliquix nobis adhærescant & multum negocij nobis faceffant.

Et hæc libertas hoc quoque complectitur quod Christus ipse nos ex inferis eductos, consolationem & uitam in nobis operatur, sanctumq; Spiritum suum nobis donat, & contra Diabolos nos tuetur, ac potenter mirabiliterq; nos seruat, & tandem æternæ salutis consortes nos facit, ubi ab omnibus peccatis, à morte, ab insidijs & tyrannide diaboli & omnibus miseris calamitatibus atque ærumnis immunes & liberi æternam uitam & æternam iusticiam habemus. De his omnibus loquitur Dominus Iohannis octauo, ubi ait. Si uos filius liberauerit, uerè liberi eritis.

Huic libertatis gradui accedit hancq; commitatur & consequitur, quod credentes in Christum non onerari debent Legibus ceremonialibus nec forensibus Mosis, nec debent

De trib. part. Leg. Mosaicæ. 127

bent captiuari aut premi ceremonijs aut traditionibus humanis, aut ab hominibus constitutis. Sed sciant eas ceremonias ab hominibus inuentas & excogitatas non esse cultus Dei, nec peccari ubi non seruantur, sicuti Paulus ait ad Colos. 2. Nemo uos iudicet in cibo aut potu aut in parte diei festi, &c.

DE TRIBVS PARTIBVS
Legis Mosaicæ.

Operæ precium & ualde utile ac necessarium est, ut omnes pij, qui intelligentia aliqua præditi sunt, mediocrem aliquam hac de re cognitionem habeant, quomodo, & quas ob causas Deus Politiam Israeliticam politicis suis Legibus & singulari quodam regimine ac gubernatione ad certum locum & certum ac constitutum tempus alligarit & ordinarit. Est autem hæc præcipua causa.

Hæc est Dei uoluntas pro infinita sua erga nos propensione & clementia, ut Filium suum Iesum Christum agnoscamus. Et propterea omnibus temporibus sibi in genere humano Ecclesiam colligit. Vt autem certò constaret, in quo loco CHRISTVS debebat nasci, docere, pati, resurgere è morte ad uitam,

128 De trib. part. Leg. Mosaicæ.

miracula edere ad confirmationem & testificationem doctrinæ, ideo Deus populum Israeliticum ab omnibus alijs gentibus segregauit, eiq; propriam ac singularem quãdam politiæ ac regiminis formam constituit, & certam in ea tribum aut profapiam nominatim designauit, è qua Saluator ille Messias nasci debebat. Et eam partem seu Plagam aut Regionem in terris inhabitandam dedit, quæ notissima erat, sita nimirum inter famigeratissima & maxima Regna Assyriacum, Chaldaicum, Ægyptiacum, ferè in meditullio aut umbilico terræ.

Edidit & insignia Deus semper in eo populo miracula, ut & inde certò statui posset, hanc solam doctrinam esse ueram, quæ in eo populo per Prophetas est prædicata, & quòd in eo populo filius Dei se exhibiturus esset conspiciedum, suaq; miracula stupenda patraturus. Eam ob causam Deus hunc populum singulari quadam regiminis aut politiæ externæ forma ab alijs gentibus separauit. Et hæc politia ab egressu ex Ægypto usq; ad Passionem & Resurrectionem Christi stetit & durauit annos 1543. Et fuit singulare & eximium Dei beneficium, quòd ita certam Scholam aut Academiam erexit, & certam sedem Ecclesiæ dedit, totq; annos ibi conseruauit, de qua certò sciri potuit, & notum fuit, esse in eo
populo

populo ueritatem diuinam, & aliquot pios ueritatis doctores omnibus temporibus ibi extitisse & inuentos esse.

Vbi autem Politia sunt, ibi necesse est etiam esse leges Ciuiles de iudicijs & poenis atrocium delictorum, de hæreditatum distributione, de emptionibus & uenditionibus, &c.

Et ut hic populus ab alijs populis & gentibus manifesto & illustri aliquo discrimine separaretur, & distinctus esset, instituit & mādauit seruari in eo populo multas ceremonias de discrimine ciborum, de festis & sacrificijs, &c.

Et cū Messias in hoc populo nasci & se exhibere conspiciendum debuerit, uoluit easdem Ceremonias esse & figuras typos ac umbras & cōmonefactiones de Messia, qua lis figura & agnus Paschalis fuit. Breuiter, Politia fuit pulcherrima, & optimè constituta, cuius similis in nullo Regno conspecta est.

Sed præter has Leges ceremoniales & iudiciales, habuit hic populus multò utiliora, & magis necessaria præcepta Dei, quæ non sunt ordinationes aut constitutiones euanidæ aut mutabiles, sed æterna Dei sapientia, quæ appellationem habet infirmitusculam & non satis plenam, nec res quas continet plene exprimētē. Vocatur enim

130 De trib. part. Leg. Mosaicæ.

Lex moralis. Et sunt decem illa, quæ uocât, præcepta aut Decalogus. Sunt auté ea præcepta sic intelligéda, uicuti ea Deus ipse per Christum & Prophetas atq; Apostolos est interpretatus.

Huic etiam Politix & populo Iſrahelitico, ut multa dona dedit, utq; eum beneficijs amplissimis cumulauit, ita etiam grauibus eum calamitatibus ob ingratitudinem afflixit. Et quamuis pars non contemnenda eius populi intercidit & sublata est, Tribus tamen Iuda ad id usq; tempus durauit, donec filius Dei & Saluator nasceretur & conspiceretur, inq; hoc populo palàm doceret, & testimonio stupendorum miraculorum doctrinam suam confirmaret, ac uictima fieret, & è mortè rediuius resurgeret, & spiritum sanctum mitteret, &c.

Cùm hæc essent impleta, Deus hanc Politiam non conseruauit. Et horrendum exemplum atque commonefactionem in eo populo proposuit alijs, quomodo incredulitatem & alia peccata punire uelit, hoc ipso, quòd Hierosolyma & aliæ ciuitates Iudaicæ per Romanos tanta crudelitate sunt uastatæ & euersæ. Atque ita unà cum euerſione & uastatione illa conciderunt & abolitæ etiam unà sunt leges illæ Ceremoniales & iudiciales, quæ etiam non alio animo datæ erant, quàm ut tatum ad id usq; tempus

pus durarent. Nec uult Deus ullo modo, ut
 ea leges restaurentur, sicuti quidam indo-
 cti & seditiosi homines aliquoties conati
 sunt uisitas Iuris Cæsarei leges abolere, &
 agrorum ac fundorum culturas atq; pos-
 sessiones iuxta Leges Mosaicæ distribuere.
 Ut Monetarius & Struthius falso præte-
 xtu & specie Iubilæi clamabant agros debe-
 re esse liberos &c.

Et Papa etiam instar Simiæ Leuiticas ce-
 remonias imitatus est. Se fecit Aaronem,
 Discrimen ciborum mandauit. Dixit Mo-
 nachos esse Nazaræos. Ut hic, & similes
 alij errores uitentur, hic uerus & necessari-
 us intellectus, aut hæc doctrina in Ecclesia
 retinenda est, Leuiticas Ceremonias & Le-
 ges iudiciales in Mose, quæ non sunt omni-
 um hominum animis natura insitæ, abo-
 litas esse unà cum deuastatione Hierosoly-
 morum, & quoddam alligati ad eas non simus.
 Id Prophetæ longè antè prædixerunt. Et A-
 postoli simul Actorum decimoquinto, se-
 uerum ea de re decretum statuerunt. Et Pau-
 lus ad Gala. & in alijs locis satis suam sen-
 tentiam disertè expressit.

Queris igitur, cum Lex Moysi sublata sit,
 cum nunc non peccent edentes carnera
 suillam, cur peccata sint ea opera quibus
 uiolatur decalogus, ut cædes, adulterium,
 furtum, periuria, &c.

Hic sciendum est, hanc doctrinam, quæ uocatur Lex Moralis, aut Decalogus, non esse mutabilem Legem (si rectè intelligatur): nec simul cum Mose cœpisse, sed est æterna & immota atq; immutabilis sapientia in Deo ipso, & æterna regula iusticiæ in uoluntate ipsius, quam pro inenarrabili & immensa sua bonitate creaturæ rationali impressit & inseuit, & subinde eam in sua Ecclesia à temporibus Adæ per prædicationē suā declarauit, exposuit & repetiuit, ut sciremus qualis ipse esset, uidelicet, sapiēs, beneficus, uerax, iustus, castus, &c. & q̄ uelit ac postulet ut creatura rationalis sit ipsi conformis. Ideò hanc summam sapiētiam cum creatura rationali communicauit. Et irascitur horribiliter omnibus, qui huic suæ immutabili sapientiæ repugnant, & destruit eos. Et ob id est hæc sapientia & regula in Deo omnibus temporibus uerum & horrendum illud iudicium Dei contra peccata, hoc est, contra omnia illa quæ huic ordini in Deo aut sapiētiae diuinæ repugnāt.

Cum itaque hæc Sapientia & Regula in Deo æterna sit, sequitur peccatum Deo semper & in æternum displicere, omniaq; quæ huic sapientiæ & regulæ repugnant, ut sunt idolatriæ, cædes, adulteria, furta, periuria, & similia, &c.

Et ut humanum genus hoc iudicium cōtra

tra peccatum sciret, & non contemneret, sed magnificeret, ideo Deus hanc suam Sapientiam & Regulam tot & tam stupendis miraculis in educatione ex Ægypto hominibus proposuit, testificans & docens se ipsum esse talē, & uelle se destruere & punire quæ huic suæ sapientiæ & uoluntati aduersantur.

Et uti artifex insignis, summam eorum decem capitibus est complexus, quæ uocamus Decalogum aut decem præcepta, quæ tamē intelligantur iuxta enarrationes Christi. Et quoties utimur uoce Decem præceptorum decalogi, aut legis moralis, loquimur de hac æterna & immutabili lege.

Quicquid igitur contra hanc æternam Dei sapientiam committitur, eo peccatur, idq; manet peccatum in omnem æternitatem, nec unquam potest Deo probari aut placere. Quòd tamen Deus miseros nos homines in gratiam recipit, inde non sequitur quòd peccata probet, sed iustam & ingentem suam contra peccata iram ideo in filium suum Iesum Christum deriuauit & effudit, & eius Passionem cum innocens fuerit, Lytron & expiationem peccatorum esse, eaq; suæ iusticiæ satisfieri uoluit.

Hoc arcanum & admirandum consiliū quamuis in altera uita illa æterna apud Deum clarius, apertius & plenius ac luculen-

tius cognoscemus: Tamen in hac quoque uita ueluti pueri puerorum in morem incipiamus hanc diuinam doctrinam discere & consyderare, quod probè hoc nobis infigamus & semper cogitemus, peccatum esse horrendam & terribilem destructionem: & econtrà esse immensam & infinitam misericordiam, quod tamen Deus nos peccatis obnoxios in gratiam recipit, & acceptat, sic tamen, ut iusta & magna eius ira in innocentem & dilectissimum suum filium effundatur. De qua re loquitur Apostolus ubi ait, Gratia exuberat supra delictum.

Sic liberi reddimur per filium Dei ab æterna ira, quam hæc Lex diuina, hoc est, Dei sapientia & iusticia in nos effuderat, nisi Christus Dominus noster mediator & reconciliator factus fuisset.

Vbi itaque Paulus ait, nos à lege liberatos, id intelligatur de æterna pœna, ubi fide in Christum remissionem peccatorum & gratiâ consequimur, & ipsius iusticia induimur.

Et manet tamen nihilofecius æterna Dei sapientia & iusticia, cui postea obediendum nobis est. Et filius Dei ipse operatur in nobis uitam, datque spiritum suum sanctum, ut obediëntia inchoetur. Ac destruit Deus hoc corpus peccatis obnoxium, eo testificans sibi peccatum displicere, sed id certò abolere & punire.

Urgent

Urgeant itaq; & inculcent ministri uerbi diligenter pro concionibus Decalogum, eumq; iuxta enarrationes Scripturæ explicent, ut è testimonijs diuinis cognoscatur & discatur quæ coram Deo sint peccata & quæ è contra sint opera Deo placenta. Sed simul etiam remissio peccatorum, redemptio, gratia & salus per Christum parta, populo itidem sedulo & fideliter proponantur.

DE CONIVGIO.

Coniugiū est legitima & indissolubilis copulatio duarum personarum maris & unius sceminæ, instituta diuinitus, singulari cōsilio & expresso uerbo, quibus personis Deus commixtionem aut coniugalem beneuolentiam permittit & indulget ad propagationē generis humani & ad uitandas illicitas ac uagas libidines.

Institutum est autem hoc uitæ genus in Paradiso his uerbis, Erunt duo in carnem unam, uel una caro, hoc est, sic erunt copulati ut separari nequeāt, au. erunt inseparabiliter iuncti. Sic initio statim mundi in Paradiso his uerbis omnes aliæ commixtiones aut libidines extra Coniugium uetitæ sunt. Et Christus ipse hæc uerba Matthæi 19. repetiuit, coniugiumq; in primum

suum ordinem & canonem aut regulam restituit & reduxit.

Omnes itaq; commixtiones extra Coniugium seu uagæ libidines sunt peccata contra Deum, quæ Deus citra dubium puniet in hac uita aut in omnem æternitatem in ijs qui non conuertuntur, sicuti expressè testatur hæc dicta Heb. 13. Scortatores & adulteros Deus iudicabit, & 1. Cor. 6. Scortatores & Adulteri regnum Dei non hæreditabunt.

Hæc omnia Conciónatores seridè & diligenter populo inculcent, & omnes libidines uagas acriter taxent indeq; deterreant tam minis uerbi diuini quàm citatione exemplorum, ut Dauidis, Tribus Beniamiticæ, Sodomorum ac similium.

Debet & potestas politica seueritate magna cõcubinatus, seu duarum personarum nõ coniugatarum cohabitatione, adulteria & alias libidines uagas punire, quò pauciores talibus libidinibus indulgeant. Certissimum enim est ob talia peccata totas regiones puniri, ut testantur exempla Beniamitarum & Dauidis & alia omnium temporum. Qui itaq; donum castitatis non habet & extra coniugium castè uiuere & continere nequit, is hanc obedientiam Deo debet, ut in Coniugio castè uiuat.

Estq; hic id imprimis probè notandum, quòd certæ leges de Coniugio non nisi in
uera

uera Ecclesia semper fuerint, ubi Coniugiū singulari Dei dono, in suo ordine conseruatum est. Apud gentes quidē nomen Coniugij mansit, horrendæ tamen libidines palam sunt concessæ. Turcæ uendunt his temporibus uxores suas quando & quibus uoluerint.

Diaboli in tetras, fœdas, & detestandas libidines præcipitauerunt hæreticos & erroneous doctrinis dementatos. Quidam etiam ut specie magnæ sanctimonix sese uenditarent, Coniugium dixerunt esse damnatum uitæ genus, & peccari ab ijs q̄ id amplecterentur, Ac prohibuerūt id omnibus qui sanctos se profiterentur aut esse sancti cuperent, ut Martion, Tatianus, Hierax & alij.

Martion Diacono cuidam uxorem suam abduxit, quæ post aliquot annos cum ad maritū suum redijisset, horrenda de Hæreticorum istorum libidinibus & impuritate narrauit.

Econtrà alij Hæretici, ut Carpocrates, ac similes docuerunt, uxores suorum discipulorum debere esse communes. Quamuis autem hæ turpitudines tam fœdæ & crassæ sint, ut uideri possint odio & inuidia esse conficte, ab hominibus tamen tam æxiōsis, ut Clemente Alexandrino, sunt conscriptæ tam diligēter & accuratè, ut dubitandum de eius fide non sit, Et inter Anabapti

itas tetriciora etiam libidinum genera patrata sunt. Hæc omnia ideo sunt notanda, ut diabolorum immensam nequiciam & maliciam consideremus, utq; simus prudentiores & circumspectiores, utq; hoc signo cognoscamus, eas sectas quæ Coniugium contumelia afficiunt, habere cauterium diaboli, sicuti clarè scribit Paulus I. Timoth. 4. easq; & alijs erroribus scaterere.

Ex his liquet Papam cum suis Episcopis, Canonicis, Sacrificulis ac Monachis, alijsq; eius ordinis, qui interdicut Coniugium contra apertum Dei uerbum peccare, & libidines confirmare, augere & cumulare, ac proinde esse Dei & Ecclesiæ hostes, aliosq; plures errores & idolomanias inter ipsos esse. Libidines enim plerumque puniuntur cæcitate & dementia, sicuti Roman. I. scribitur.

Nec ulla creatura potest satis expendere & comprehendere calamitatem istam maximam & horrendam & damnum grauissimum, quod attulit Coniugij prohibitio, unde tot uagæ libidines subsecutæ, uera Dei inuocatio impedita, Dei cognitio extincta, & corda cæcitate percussa, & furore atq; insania dementata, & multæ animarum myriades in æternum exitium ruerunt, & Dei ira totæ Regiones deletæ: est enim **seruissimum**, horrendas & atroces **istas**

ftas plagas, bella, uastationes, generales & uulgatas istas exceccationes aut animorum dementationes, ac tenebras seu obscurationes doctrinæ, clades ac calamitates liberorum & posteritatis in orbe uagari maximè ob idolatriam, cædes, & libidines.

Atque ratio officij concionatorum hoc postulat, ut & ueram de Coniugio & de ira Dei contra libidines uagas doctrinam proponant & inculcent, atque etiam ipsi orent & populum hortentur ad preces, ut nos Deus, qui amans est castitatis & puritatis, clementer pro sua misericordia regat, ac seruet, ne libidinibus prohibitis polluamur, quòd eum bona conscientia inuocare possimus, & ne mentis cæcitate atque furore dementemur, alijsque corporalibus pœnis grauibus afficiamur. Sic enim in libro Sapientiæ capite octauo scriptum est: Et hoc ipsum est sapientiæ, scire continentiam esse Dei donum, atque eam à Deo petiui.

In Cōiugio piè uiuere est etiam castitas. Sunt & sæpe cōmonefaciendi auditores ut diligenter cogitent, cur Deus hanc uirtutem tantopere & tanta seueritate præceperit, uidelicet, ut eam uirtutē intelligamus & agnoscamus esse magnā & Deo gratissimā, atq; ita luculentū discrimē inter Deū & diabolos faciamus. Nā cū Deū oculis corpora-

libus non contueri, nec manibus nostris contrectare possimus, oculis fidei nobis est intuendus, & cogitandum quomodo se nobis patefecerit, & quomodo se in uerbo suo agnoscendū proposuerit, & se ab omnibus alijs rebus aut creaturis & maximè à diabolo discernat. Est autem hoc discrimen illustre & ualde clarum, quòd diaboli delectantur libidinibus, & ad libidines uagas multa hominum millia incitant & impellunt, idq; faciunt odio Dei, ut Deum offendant, & ut miseros homines in exitium præcipitent. Contrà uerò Deus est mens & essentia pura, munda, & casta, uultq; nos sibi conformes esse. Vult & donū castitatis largiri nobis ipse, alijsq; donis castitatem ornare, id quod in Ioseph docuit.

Hoc discrimen in nostris precationibus cogitemus & expendamus, quòd uerū Deum illum alloquamur, qui purus est & castitatem amat: cumq; discernamus ab omnibus immundicijs. Et nostram etiam immundiciem tum simul agnoscamus ac deploremus. Et in hoc Consilio de creatione maris & sceminae & de institutione conjugij multum arcanae & summæ sapientia diuinæ continetur. Nam potuisset Deus alium modum inuenire, quo homines nascerentur, Sed uult in genere humano esse ecclesiam. Atq; ideo duas personas primum creauit,

ereavit, uidelicet, marem & foemīnam, ut ardens & legitimus ueri amoris affectus inter eos esset. Ac mas figura est æterni filij Dei, Foemina uerò figura est humanæ naturæ, quam Dei filius assumpsit. Et ardens ille amoris affectus quo maritus complectitur uxorem, significat ardentissimum illū amoris affectum quo filius Dei humanam naturam & nos complectitur.

Atq; hæc ideo cogitemus ut maiori honore Coniugium afficiamus, idq; uitæ genus statuamus esse singulare & eximium Dei opus, summo Dei consilio constitutū, utq; Dei sapientiam prædicemus. Ac tum etiam id genus uitæ honore afficitur, ubi coniuges castitatem ac fidem beneuolentiamq; conjugalem seruant, mutuoq; amore sese complectuntur, & ubi ipsi Dei Ecclesia aut pij sunt, quales fuerunt Adam & Eua, Zacharias & Elizabeth, &c.

Quæ præterea de Coniugio tenenda sunt, ea ex parte aliqua postea in loco de Iurisdictione Ecclesiastica indicantur.

DE MAGISTRATV POLITICO.

Anabaptistæ dicunt, Magistratum politicum, iudicia forensia, & legitima supplicia esse nihil aliud quàm peccata, aut sine

peccato ea administrari & fieri non posse, & pium non posse bona conscientia Magistratum gerere, Rectè ne sentiunt?

Respondeo. Hanc doctrinam Anabaptistarum certissimum est esse Diabolicum commentum & mēdacium & blasphemiam contra Dei sapientiam & donum beneficiumq; eximium, seditionumq; cediū & uastationum materiam & flammam. Diligenter itaq; edocendus est populus de utroque ministerio tam uerbi quàm gubernationis politicæ, eorumq; discrimine.

QVOD IGITUR EST DIS-
crimen inter ministerium uerbi &
Magistratum politicum?

Ministerium uerbi est mandatū expresso uerbo Dei datum, ut saluarem sacrosancti Euangelij doctrinam annuncient, sacramenta ministrent, peccata remittant, uerbi ministros unà cum ecclesia ordinent, delicta, uicia scelera ac flagicia omnia taxent & arguant, sed uerbo Dei duntaxat nō ui corporali. Estq; Deus per hoc ministerium efficax, dans remissionem peccatorum, spiritū sanctum, uitam, consolationem & salutem æternam.

De hoc mandato loquitur Christus Ioā. 20. Sicut misit me Pater, sic mitto uos. His uerbis clarè exprimitur, primū q; ipsa Maiestas diuina ministeriū uerbi instituerit, &
ad

ad id filium suum primum inaugurauerit & consecrauerit, qui Patribus & Prophetis uerbum suū manifestauit, & postea uisibilis in forma humana docuit, & Apostolos misit, mandauitq; ut omnibus temporibus ministri uerbi uocarentur. Ac semper filius Dei manet Pontifex aut summus sacerdos atq; Archiepiscopus, conseruans ministerium & per id efficax est. Ephe. 4. Sedet ad dextram Dei, ut dona det hominibus, Prophetas, Apostolos, Pastores & doctores.

Secundò in uerbis Ioan. 20. iam citatis, docetur & hoc, quòd diuina Maiestas efficax per ministerium Apostolorum & omnium qui ad id uocati sunt, esse uelit, sicuti per ministerium aut conciones Christi efficax fuit.

Tertiò, est his uerbis & hoc indicatum, qd ministerium uerbi non sit potestas secularis aut politica, aut corporalis coactio & uiolentia aut uis.

Quartò, qd docere debeant qui in eo ministerio sunt, uidelicet, ea quæ Christus ipse docuit. Hæc omnia complectitur breue id dictum, Sicut misit me Pater, ita mitto uos.

Potestas politica aut Magistratus est ministerium aut munus à Deo in toto genere humano ordinatum, quod & ipse conseruat, sed alio tempore firmiter alio imbecillius, in magnis aut paruis turbationibus,

144 De Magistratu Politico.

conuulsionibus & distractionibus, ad conseruationem externæ disciplinæ iuxta omnia Dei mandata, & ad coercendos atq; puniendos contumaces supplicijs corpora libus & gladio, per quæ Deus duo hæc præstat & efficit. Primum admonet omnes homines his pœnis, se esse sapientem & iustû, & se sanguinarios aut homicidas tollere, & punire, per quos diaboli conatur totam humanam uitam conturbare.

Et duo sunt hîc obseruanda. Primum, Et si sunt multæ & miserabiles atque horrendæ ataxiæ, turbæ, dissidia, distractiones & diuulsiones in toto genere humano, ite fastus, arrogantia, libidines uagæ, rapinæ, cædes, bella illegitima seu latrocinia: Natura enim hominum peccato infecta petulans, ferox, contumax & profligatæ maliciæ est, Hinc instigant & incitant multos homines diaboli, ut omnia uastent, faciunt ex ijs tyrannos, seditiosos, homicidas &c. Hæc tamen mala & uicia, scelera ac flagicia non sunt à Deo, sed à diabolo, & humana illa corrupta & peccatis obnoxia natura, qui contra Dei ordinationem pugnant aut Dei institutioni aduersantur, ut cum multi lupi irruunt in oues, ac Pastor unà cum canibus impedit, quantum potest, ne omnes uorèt, seruatq; & liberat aliquot ouiculas.

Sic quamuis ea uicia & calamitates gra-
uor

ues sint, tamen bonæ leges, sunt ipsa Dei sapientia. Et iudicia atq; pœnæ Magistratus ac conseruatio & defensio generis humani qđ non deletur est Dei opus. Is est Pastor. Et aliquot fideles gubernatores sunt ipsius serui, quibus lupos arcet, ut per David arcebatur & inhibebantur Goliath, Edomitz, Syrij, &c.

Et hoc opus Dei agnoscamus, ac sciamus, quod nostrum corpus, uxor, liberi, domicilium, œconomia, alimenta, ciuitas, Ecclesia, Politia salua sunt, ea beneficia, eã defensionem & conseruationem esse uerissimum & certissimũ Dei opus, pro quo gratias ipsi agere, eum prædicare & celebrare, eiq; obedire debeas. Et eã maximè ob causam maiori fide obedientia ordini Politico præstanda est, cum Deus id testatus sit, leges bonas esse suam sapientiam, & iudicia ac supplicia esse sua opera, eamq; esse suam uoluntatem, ut eo modo regatur & gubernentur homines, utq; ea eutaxia aut ordinatio ea sit inter rationalem creaturam, uidelicet ut sint Magistratus & Subditi, & qđ nolit nos ἀτάκτους esse ac dissolutos ac uagos instar luporum citra ordinem uagantium.

Atq; hic obseruare necesse est discrimen inter Dei ordinem & personas, sicuti & in multis alijs rebus.

Aurum & argentum sunt bonæ Dei creaturæ, ut maxime multi auro & argento abutantur. Coniugium esse Dei ordinationem certissimum est, quamuis multi eo uitæ genere ad comparandas opes tanquam aucupio diuitiarum abutantur, &c. Sic bonæ leges, iudicia, & pœnæ legitime sunt Dei ordinatio, quamuis multi sint mali, Magistratu fungentes sua ea potestate & uitæ genere abutantur.

Nero & Caligula alijq; Tyranni sunt uerrissimæ Diaboli spelûcæ & domicilia quantum ad ipsos attinet, sed Dei tamen opus est, quod illo tempore hoc orbis terrarum imperium constitutum fuit. Et leges bonæ, iudicia, & pœnæ legitimæ in Imperijs illis erant Dei opera. Et fuerunt aliquot gubernatores non mali, &c.

Quod uerò Nero Paulum & Timotheum, & alios pios è medio tollit, & multis horrendis ac tetræ uicijs ac flagicijs madet, ea sunt opera personæ ipsius & Diabolorum in ipso: nec debent tribui ordinariæ aut legitimæ gubernationi, quæ manfit, cum iam se ipsum Nero confodisset.

Hoc discrimen personarum & diuinæ ordinationis necesse est ut hic obseruetur, quod utrumq; sciatur, tam causâ magnarum perturbationum atque uastationum, quæ
in

in hac uita accidunt, quàm causa defensionis ac conseruationis generis humani in tantis miserijs atque calamitatibus. Et hæc conseruatio est singularis & summa sapientia, quæ in doctrina cœlesti patefacta est. Hæc sic inter se pugnantia longè supra sapientiæ humanæ captum sunt posita, quomodo diabolis & seditiosis hominibus horribiliter imperia tanto furore & indefesso molimine conuellere & euertere studentibus, nihilo secius tamen genus humanum conseruetur.

Cùm autem Ratio humana tot & tam multiplicia uicia, uastationes, bella, & conuulsiones uidet, non potest non dubitare, ubi uerbo Dei caret, aut eo non informatur & confirmatur, cogitatur id quod saluum manet, citra Dei præfidiũ & auxilium ita manere. Nos uerò teneamus aliquot Scripturæ dicta, quæ contrarium nos docent, credamusque firmiter, Deum esse conseruatorem, Pastorem, & Tutorem, ac propugnatorem esse, ubi residui manent homines in uita ciuili, habentes iustas Leges, iudicia, & pœnas legitimas, disciplinam, Ecclesiam: & hæc dona, quantum eorum reliquum est, esse uerè Dei operã & dona, ut maxime iuxta externam speciem, eutaxiæ, aut bonæ illæ ordinationes multò uideantur minores, quàm illæ conuulsiones & uastationes.

148 De Magistratu Politico.

Sed nos Dei præsentiam è uerbo ipsius cognoscamus.

Et hic articulus præcipuè multis tractatus & declaratus est per Apostolum Paulū Roman. 13. Vbi testatur bonas leges, iudicia & pœnas legitimas esse Dei sapientiam & opera. Quia eo in loco munus Magistratus Politici expressè uocat Dei Ordinationem, & ipsam gubernationem uocat Dei ministram, docetq; ipsum ministerium, quàm diu durat, esse à Deo ordinatum. 2. Paral. 20. Non hominis exercetis iudicium, sed Domini. Daniel. 2. Deus transfert regna & constituit. Psal. 127. Nisi Dominus custodierit Ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Prouerb. 16. Libra & pondus iudicia, id est, ordinationes Dei bonæ sunt.

His ac similibus dictis fidem confirmemus, ut sciamus Deum esse conseruatorem bene constitutarum Politiarum, utq; ab eo gubernationem foelicem & salutarem petamus, utq; in omnibus functionibus, ipsaque obedientia eò demissiores, diligentiores, atq; uigilantiores simus.

Ex his omnibus clarè liquet, Politicam gubernationem aut regimen istud Magistratus esse opus Dei bonum. Est enim à Deo ordinatum & mandatū. Possunt itaq; pij conscientia id munus obire. Imò onera
&

& labores quos coguntur suscipere graues in ea functione, sicut eximij Dei cultus, si cor fide est prædicitum, sicut gloriam Dei in eo munere quaerit, & huc dirigit suum ministerium, ut Deus celebretur, uti fecerunt Dauid, Ezechias, Iosias, &c.

¶ QVÆ OPERA SVNT PRÆcipua Magistratus opera à Deo ipsi mandata? Respondeo.

Quamuis politicus Magistratus ipse habeat leges & rationem, quomodo munus suum administrare debeat, in genere tamē indicandum est, quæ opera præcipuè ipsi Deus mandauerit.

Primum opus eius est, ut sit custos totius aeternæ legis Dei, quæ moralis uocatur aut Decalogus ad conseruationem disciplinæ externæ. Et ipse Magistratus huic legi diuinæ se subijciat oportet, & præ omnibus alijs operibus ad hoc est institutus, ut eam Dei sapientiam atq; iusticiam hominibus proponat, ac eam cognoscere cogat. Esa. 3. Deus ad iudiciū suum adducet Principes.

Secundum opus est ut exequatur & corporalibus pœnis afficiat omnes qui externis operibus eam legem uiolât Rom. 13. Ad hoc gladium gestat. Sciunt autē & gentes qd pacis causa necesse sit, iniustos, homicidas, fures, prædones, ac similes punire, & extant

leges Ethnicorum quibus constituitur quibus pœnis afficiendi sint, quæ non ignotæ sunt, sed ea particula tantummodo aliqua eius functionis est. Nam politicus Magistratus hunc cultum Deo debet, ut totius legis diuinæ sit custos, hoc est, ut primum omnium externas & notas idolatrias, incantationes, periuria, blasphemias, manifestas hæreses uetent, aboleant & puniant, & contra ueram de Deo doctrinam populo proponi curent eamq; cōseruare studeant. Deutero. 27. Aras eorum subuerte & confringite statuas lucosq; succidite & sculptilia. Leuit. 24. Qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur.

Atq; ideo Magistratui mandatum est, ut ueram Dei cognitionem & ueram inuocationem discat. Psalm. 2. Ec nunc reges intelligite, & erudimini qui iudicatis terram. Osculamini filium, &c.

Hinc & pœna contumaces & uiolutores diuinorum præceptorum comitari debet. Breuiter, Magistratus officium requirit, ut utramque tabulam Decalogi ad gloriam Dei & ad conseruationem externæ disciplinæ tueatur seuera executione. Et ut exequi ac punire contumaces possit, dedit Deus Magistratui potentiam, opes & arma, mandatq; subditis obedientiam, quò disciplina & pax conseruetur. Et Deus ipse est hic au-

tocratoy

De Magistratu Politico. 151

torator aut Imperator summus, aut Dux supremus, ac defensor potentissimus, sed utitur opera fidelium gubernatorum tanquam instrumento. Sic enim decreuit non sine Medijs genus humanum regere, & hominum hic opera uti, ut ipsum agnoscere discamus, cumq; colamus.

Tertium opus est, quod superior Magistratus potest in corporalibus aut mundanis negocijs & causis positivas leges condere, modo non repugnent Legibus diuinis, sed ad id profint ut Leges diuinæ conseruentur. Exempli causa. Deus uetuit furari. Hic Magistratus & potest & debet ex rationis iudicio & prudentia constitutere & sancire quæ fundorum ratio esse, quæq; in his iure dominij aut proprij possideri, quæque ut feuda, ut uocant, teneri debeant.

In hunc usum habent Magistratus suas scriptas leges aut Iuris sui libros. Sic Romanum Imperium habet ius Ciuile aut Cæsareum ut uocant.

Ac uerum est Magistratū posse leges congruentes legi naturali, idoneas & utiles gubernationi ac tranquillitati condere. Sed nec idola erigendi (ut fecit Nebucadnezar) nec proprium aut singulare aliquod nouum doctrinæ genus aut Interim, aut cultus peculiare extra & citra Dei uerbum fingendi atq; instituendi potestatem ullam habet.

152 De Magistratu Politico.

Nam ubi id faciunt, falcem suam in messem alienam mittunt, & sui muneris limites longissimè excedunt.

Quartum opus est ut bona fide exequantur etiam illas suas leges de civilibus negocijs quas decalogo aut legibus naturæ addiderunt. Leges enim sine executione, sine iudicijs, sine seueritate, sine pœnis contra contumaces deridiculo sunt, & pro delectamèto habentur. Vult Deus Magistratum zelo quodam & ira accensum esse contra contumaciam, petulantiam aliisque uicia ac flagitia. Et uerissimum est dictum illud uetus, Nulla est utilitas ciuitatis quæ non habet neruoscõtra iniusta faciètes: Æschines. *ὄνδερ ἐστὶ ὄφελος, ἥτις μὴ νεύρα ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας ἔχει.*

Vitam etiam sic instituat & exigat Magistratus, ut sit cõformis præceptis Dei & legibus alijs, quæ ordinaria autoritate, disciplinæ, honestatis & pacis causa sunt conditæ, & decalogo additæ, ut sint determinationes certarum circumstantiarum.

Cùm autem dictum est de officio & operibus Magistratus civilis, tunc est populo & hæc regula Pauli proponenda & inculcanda, quòd Subditi potestati suæ obedientiã debeant, sic, ut inobedientia peccent contra Deum & conscientias polluant.

Hoc uinculo Deus politicam gubernationem

tionem & Magistratus munit & confirmat ac seruat. Hinc omnes Dei timentes homines ultro Magistratui obedientiam præstare ob Dei mādatum. Ac minatur impijs quòd contumaces sit puniturus, euersurus & deleturus. Nā ubi Spiritus sanctus dicit, quòd Inobedientia aut contumacia polluat conscientiam, ibi hoc uult intelligi, quòd uerè irascatur & offendatur ea inobedientia, quodq; æternis pœnis fit contumaces affecturus si non conuertuntur.

Et Christus ipse hanc Regulam tradidit de pœna corporali tam contra Tyrannos quam contra seditiosos, ubi dixit: Qui gladium acceperit, gladio peribit, hoc est, qui ipse gladium sumit, aut eo utitur extra Dei mandatum aut institutionem, ut faciunt Tyranni, qui innocentes contra leges diuinas è mediò tollunt, aut ut faciunt seditiosi, qui debitam obedientiam non præstare sustinent. Hi in hac quoq; uita temporali puniuntur & delentur.

Hæc Isagoge seu compendiosa doctrinæ capitum præcipuorum explicatio, ideo addita hic est, ut Ordinandi atque alij sciant in quibus examinandi sint, aut quæ tenere debeant, & de quibus præcipuè in Examine sit futura exploratio, utq; uerbi ministri & se & auditores assuefaciant, doctrinam pietatis in summam aut certa capita

154 De Magistratu Politico.

contrahere eaq; capita sæpè & diligenter apud se expendere & meditari.

Doctrina enim Religionis nostræ summa est sapientia, quam nulla creatura exhaurire potest. Eaq; nobis in altera uita in æterna illa diuinæ Maiestatis contemplatione discenda est. Vult sic tamen Deus sibi colligere ecclesiam nec aliter, ut in hac uita misera, imbecilli, caduca & fluxa initium huius sapientiæ in nobis per Dei gratiam luceat.

Ad eam rem in primis & maximè necesse est, ut uerbum Dei diligenter audiamus, legamus & meditemur. Hæc unica est methodus & uia sola ad Deum ritè cognoscendum, probè & rectè uerbum Dei discere ac tenere.

Nec unquam aliam doctrinam recipimus aut proponemus, quam solam & unicam illam æternam, quam Deus suæ Ecclesie per filium suum unigenitum reuelauit, quæ in Prophetis & Apostolicis scriptis continetur, & in eo sensu atq; intellectu, qui in tribus illis Symbolis Apostolico, Nicæno & Athanasij exprimitur: Quibus astipulantur & assentiuntur Lutheri Catechesis, & Confessio Cæsari Augustæ Anno 1530 exhibita: ut & hæc eadem doctrina per Dei gratiam concorditer & unanimiter in Ecclesijs Saxonis, Lubecæ, Hamburgi, Lunenburgi

De Magistratu Politico. 155

burgi & alijs docetur, cum quibus ad gloriam Dei & multorum hominum salutem consensum, unitatem, & concordiam seruare ac tueri cupimus. Ac precamur Dominum nostrum Iesum Christum, ut clementer nos gubernet, quod unum simus in ipso, ad Dei gloriam, & æternam nostram salutem, sicuti ipse in Agone suo pro nobis precatus est.

A M E N.

DEO LAUS ET GLORIA
in secula.

Secunda pars,
DE CONSERVATIO-
NE MINISTERII EV-
ANGELICI.

A est generis humani miseria, & corruptio, & ob deprauationem eam in mente caligo ac stupiditas, ut altum & summū diuinæ Maiestatis consilium nequeamus assequi, quo modo hominem Deus condiderit, suaq̄ luce, sapientia ac iusticia eum tam copiose auerit & ornarit, & deinde post lapsum propter filium suum nostri misertus in gratiam nos receperit, filiumq̄ Mediatorem pro nobis constituerit, perq̄ eum filium suum nobis suam sapientiam, iusticiam, & æternam uitam donet.

Quamuis autem lōgè hæc sint supra ingenij & intelligentiæ humanæ captum, corde tamen & fide diuinas patefactiones intueamur, quibus Deus seipsum omnibus temporibus

temporibus manifestauit generi humano, ut eum cognoscamus, & ut sciamus, quòd sibi æternam Ecclesiam in genere humano colligat, utq; uera animi submissione atq; humilitate gratias ipsi agamus pro omnibus patefactionibus, ut quòd statim post lapsum in gratiam recepit Adamum & E-uam, & quòd postea Noe, Abrahæ, Mofi, Iosua & alijs Prophetis testimonia perhibuit & sic eorum doctrinam confirmauit, & q; filium suum Iesum Christum misit, q; mortuos in uitam reuocauit, &c. & quòd postea per Apostolos in orbem terrarum ablegatos miracula stupenda edidit & Euangelij doctrinam spargi & propagari uoluit.

Hæc omnia ordine consideranda sunt & fides ijs testimonijs confirmanda est, De usq; orandus, ut menti nostræ illucescat, ut cognitio Dei subinde in nobis crescat & au-geatur, ut Legē & Euāgelium rectius & plenius intelligamus, ardentiusq; eum inuocemus & glorificemus.

Equidem non inficior quòd Deus hominem etiam sine medijs ad se conuertere, & statim in uitam æternā uisibiliter restituere, & alios homines creare potuisset, Sed æterno suo consilio decreuit eo modo æternam Ecclesiam sibi colligere per uerbum q; operari & efficax esse uult. Vult homines ad æternam salutem electos ex hac misera,

grummosa & imbecilli natura nasci, uult in hac uita temporali ad Dei cognitionem uocari & conuerti. Hæc omnia ita Deus decreuit & ita manifestauit. Idem pia consideratione in animum reuocandum & credendum est.

Cum itaque Ecclesiam suam Deus uerbo colligere uelit, ideo & personas ad eam reidoneas dedit & ordinauit, qui ministerio uerbi fungantur. Primus autem Concionator fuit filius Dei in Paradiso, per quem Adam & Eua è morte liberati & in gratiam Dei recepti sunt. Hic primum admiranda promissio ex arcano Dei consilio est reuelata, quod Semen Mulieris esset contriturum caput Serpentis, qua promissione Ecclesia omnibus temporibus exedificata est. De hoc primo Euangelij doctore ac præcone sic ait Iohannes: Filius qui est in sinu Patris ipse enarrauit nobis.

Et hic Dei filius omnibus temporibus ministerium conseruat potenter contra Diabolos, tyrános & hereticos. Et ut maxime infirmum & arctum angustumque aliquando fiat, tamen id restaurat & restituit. Sic omnibus temporibus misit Prophetas. Ipse deinde homo factus in terris uisibiliter obambulans docuit, & testimonium perhibuit, mortuos excitauit, & ipse è morte resurrexit sibi ipsi uitam restituens, multosque homines

homines alios in uitam secum reuocauit, Apostolos in orbem terrarum ablegauit, addito disertè mandato: Sicut misit me Pater, ita & ego mitto uos.

Et Apostoli deinde eo modo mandata dederunt, ut uerbi diuini doctores aut Pastores Ecclesiarum, unà cum Ecclesia alijs idoneis personis ministeriũ uerbi committerent, sicut Paulus præcipit Timotheo, 2. ca. 2. inquit. Fortis esto in gratia quæ est per Christum Iesum & in his quæ audisti à me per multos testes. Hæc commenda fidelibus hominibus qui erunt idonei ut alios quoq; doceant. Et ad Titum scribit quòd & huius rei gratia ipsum reliquerit in Creta, ut constitueret oppidatim presbyteros, sicut ordinarat.

Sic immensa & inexhausta Dei misericordia ob & iuxta diuinam hanc ordinationem ac potentiam, manet ministerium uerbi omnibus sæculis, sicuti Deus ipse ait, Esa. 51. Pono uerba mea in ore tuo, & umbra manus meæ protego te, ut plantes mihi cœlos, id est, ut mihi æternam Ecclesiam colligas, qua cœlum repleatur instar amœnissimi horti suauissimis plantulis ornati ac fragrantis.

Et Christus ipse est omnib. sæculis huius ministerij conseruator efficacissimè eo operans, ut multi ex genere humano ad Deum

conuertantur & illuminentur, utq; in ipsis æterna uita & iusticia inchoetur, sicuti clarè testatur Apostolus Ephe. 4. ubi ait: Qui descendit, idem ille est, qui etiam ascendit supra omnes cœlos ut impleret omnia. Et idem dedit Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores ac doctores ad instaurationem Sanctorum in opus administrationis, &c.

Certissimum itaq; est, conseruationem & efficaciam ministerij Euangelici non esse humanarum uirium aut opus humanum, sed opus Christi Domini nostri. Sed utitur ad eam rem opera certarum personarum aut hominum in hac uita, Et quosdam ipse uocat immediatè, ut Prophetas & Apostolos, ut & Paulum immediatè uocauit, quosdã uerò uocat mediatè per membra Ecclesie. Et uult ut hic nos quoq; obedientiam præstemus, & ut omnibus temporibus Ecclesia idoneas personas quærat & eligat, quibus exploratis ministerium per precationem commendetur. Est & efficax Christus per ministerium uerbi & Sacramenta, etiam si persona non immediatè sed per Ecclesie membra uocetur.

Estq; diligenter & sepe admonendus populus, ut hanc Dei ordinationem seu institutionem ac donum pro dignitate & magnitudine sua discant æstimare & magnificare, utq; Deo & Christo Domino gratias agant.

agant quòd ita ministerium uerbi conseruat, & per id efficax est, quòd inter & apud nos & in nobis habitat, nos iuuat, nobis ad est, nos exaudit, & nos æternæ salutis hæredes facit. Debemus amare etiam ac uenerari ministerium & fideles uerbi ministros. Orandum etiam est ardentè, ne patiatur Ecclesiam turbari, labefactari ac uastari à Diabolis, Turcis, Tyrannis, Pötificibus, falsis doctoribus: & ut idoneas personas donet, illos q̄ & nos spiritu suo sancto regat & gubernet. Salutaris enim Ecclesiæ gubernatio profectò non est opus humanæ sapientiæ aut potentiæ, (ut multi insulsi ac fatui Reformatores opinantur) sed est Christi Domini opus, sicuti ipse testatur inquit Joan. 15. Sine me nihil potestis facere. Sed hæc nobis hîc obedientia præstanda est, ut fideles & idoneas ad id ministerium personas inquiramus & eligamus.

Principio itaq; uolumus ac mandamus feriò, ne in ministerium irrumpant homines non uocati & nondum explorati. Nec hîc potest nobis obijci, nos traditionibus aut mandatis humanis Ecclesiam onerare. Est enim certissimum, Vocationem, item Examen seu Explorationem, & Testificationem seu renunciationem publicam in Ecclesia, ac precationem, esse Dei ordinationes. Estq; consolatoriũ quòd scimus Chri-

Vide Euseb. lib. 10. ca. 6. de Synodo Nicæna, in qua statutum est, ut Episcopus electioni adhibeatur. Et statim ab Apostolorum temporibus is mos seruatus est. Sic enim Concilium Nicænum, ut Ecclesia canonizet, & ut Episcopus electioni adhibeatur.

4. sic habet: Et hæc doctrina pertinet ad Articulum symboli, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, id est, Credo Christum uerè esse efficacem ubi Euangelium purè docetur & si deprehenditur, & ubi legitimus est Sacramentorum usus. Dicitur hoc loco de Ecclesia omnium temporum, quæ uerbi ministros habet, iuxta mandatum Apostolorum per Ecclesie membra uocatos & Ministerio præfectos. Non nisi unum est Euangelium aut una & eadem uerbi & promissionis diuinæ doctrina, si rectè docetur, siue eam doceat Esaias, siue Iohannes, siue Polycarpus, qui post Iohannem ad ministerium per Ecclesiam uocatus est. Qui hæc Vocatione & electionem reijcit, is pugnat contra hunc Symboli articulum, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam.

Nulli quidem ius uocandi, aut ius Patronatus, ut uocant, si quod à Maioribus suis ad ipsum deuenit, creptum cupimus, nulli suum hinc priuilegium imminuere & labefactare studemus, sed hoc tamen etiam atque etiam monemus omnes, ut ad summum hoc

hoc & sacrosanctum Ministerium (propter quod filius Dei sanguinem suum profudit) idoneos, quantum fieri potest, quarant & præsentent, uidelicet uiros Dei timentes, qui publicis offendiculis Ecclesiam non polluunt, quiq; mediocriter doctrinam Ecclesiæ tenent, & qui puram Euangelij doctrinam profitentur, nec falsa dogmata, cum Confessione doctrinæ nostræ pugnantia, admiscant, Ecclesias nostras turbant, ac schismata excitant.

Tertio. Qui ad ministerium uocatus est, Superintendenti, ubi Ordinatio in uicinis ciuitatibus fieri solita est, præsentatur & offeratur. Præsentatus autem non temere admittatur, nisi exhibeat testimonia idonea de uocatione sui, & de moribus & uita quomodo eam rexit. Nam Papistica illa consuetudo, quod Episcopi personas non ad ministerium uerbi, sed ad Missas istas suas idolatricas celebrandas inaugurant & inungunt, causa est multorum grauissimorum errorum & idolomaniarum.

Quarto. Qui testimonia fide digna de uocatione & moribus suis affert, à Superintendente eius ciuitatis & alijs aliquot Concionatoribus simul adiunctis, ordine & modestè ac sedatè examinatur in præcipuis doctrinæ Christianæ articulis,

Sicq; Examinatores deprehendunt ipsum mediocriter doctrinam Christianam tenere, nec falso aliquo dogmate infectum esse, ad Ordinationem admittatur. Si uerò audiunt eum esse parum idoneum, aut in doctrina reprehensibilem & non ἀνεγκλήστον, nullo modo ordinetur, sed suam sententiam ac iudicium ipsi prout res postulat, aperiant, ac deliberent an possit adhuc doceri & informari, aut an protinus & planè sit reiiciendus.

Quintò. Qui dignus iudicatus fuerit, is diligenter admoneatur, ut præcipuè hæc duo probè consideret, uidelicet, primum quòd hoc munus sit Ministerium, in quo Christus ipse efficax sit, & quo æternam Ecclesiam sibi colligat. Deinde quòd ad eam rem sapientia & uires humanæ non sufficiant, sed, uti Paulus ait 2. Corinth. 3. quòd ἐκ ανόητος nostra, si ad aliquid idonei sumus, id ex Deo sit. Sed postulat tamen Deus nihil secius ut fideles ministri simus, sicuti & idem Apostolus ait, Hoc requiritur ut fideles simus. Fidelitas autem aut fides hoc loco complectitur, primum, ut probè ueram doctrinam discamus. Nam qui se Medicum profitetur, nō tenens tamen medicandi artem, fidelis non est, sed impostor. Alterum quod fides requirit est, ut constanter ueram doctrinam profiteamur. Tertiū est,

est, ut diligenter & sedulo obeamus ministerij nostri munia &c. & ut honestam atq; inculpatam uitam exigamus.

Vbi de his admonitus est, petatur ab Ordinando pia hæc promissio, ut recipiat, q; sacrosanctum id ministerium cum timore Dei, in fide & inuocatione Dei obire, inculpate uiuere, & bona fide ac diligenter docere uelit. Deinde quòd in synceritate & puritate sanæ eius doctrinæ, quam in Examine est professus, & quæ Dei beneficio in his ecclesijs uno cõsensu prædicatur, per Dei gratiam constanter perseuerare & in ministerio demandato fidem & diligentiam præstare uelit.

Hæc promittat Ordinandus ac dicat, se per Dei gratiam ea, bona fide facturum & seruaturum.

Et ut Ordinandi sciant quando examini sese subijcere & Ordinationem acceptare debeant, uolumus, quoties Ordinandi ad sunt Ordinationem petentes, ut in eadem Hebdomade qua ueniunt aut sequente examinentur, si id expetunt, & ut die Dominica à concione, si idonei sunt, publice ordinentur, nec sumptibus magnis Ordinationis procrastinatione grauentur.

Si uerò nonnullos infirmiores, qui non probè tenent quæ scire debebant, plenior institutione informandos duxerint, disse-

ratur ordinatio in unam atq; alteram septimanam aut tres ac plures si opus iudicauerint. Hoc Patroni perpendentes miseris illis quos præsentant, sumptus largiores suppeditent. Sacrosanctum enim hoc Ministerium certè nõ temerè capessendum, nec cuiuis, & ijs qui nõ satis explorati sunt aut parum idonei imponendum, sed modesta hinc seueritate ac grauitate statim initio utendum est.

Ordinandus autem paret se ad Precationem & Sumptionem Cœnæ Domini. Forma Ordinationis ea seruari debet, quam Reuerendus Vir sanctæ memoriæ D. Martinus Lutherus præscripsit, quæ constat lectione, precatione, manuum impositione, & Ministerij commendatione. Præter has nullæ Ceremoniæ aut obligationes addantur. Siquidem ordinatio hæc publica est testificatio coram ecclesia, hanc personam esse uocatam, & quòd mandatum habeat docendi Euangelium & Sacramenta ministrandi. Omninò etiam decet initio huius maximi Operis & sacrosancti Muneris in tota ecclesia aut congregatione Deum inuocare, & ei personam illam precibus commendare & ardentè petere ut ministerium conseruet & Ecclesiæ curam agat eamq; tueatur. Hunc morem seruauerunt & Apostoli. Nec dubium, quin eo usi sint & Patres
 uetustio-

uetustiores. Pontificij Romani nouas easque parum probandas ceremonias atque obligationes adiecerunt, & annexerunt, quas in Ecclesijs nostris planè abolitas uolumus.

FORMA ORDINATIONIS A
Reuerendo Viro D. Mart. Lu-
thero præscripta.

Primò canatur, Veni Sancte Spiritus. Hinc legatur Collecta, quam sic uocant. Mox legat Superintendens uerba ex Epistola priore ad Timotheum, cap. 3.

Certus sermo est, si quis Episcopi munus desiderat, bonum opus desiderat. Oportet igitur Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris uirum, sobrium, modestum, bene moratum, hospitem, idoneum ad docendum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed æquum, non pugnacem, non auarum, suæ domui bene præsentem, filios habentem subditos cum omni grauitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei curam habebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat Diaboli. Oportet autem & illud testimonium habere bonum, ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat & in laqueum Diaboli.

Et Actorum 20.

Cauete uobis & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit Sanguine suo. Ego scio, quòd post discessionem meam lupi rapaces in uos irruent, non parcetes gregi. Et ex uobis ipsis surgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se. Propter quod uigilate, memoria retinentes, quòd per triënum nocte & die non cessauì cum lachrymis monere unum quèq; uestrũ. Postea dicat Superintendens.

Hic auditis, nobis Episcopis, hoc est, uerbi ministris & Pastoribus non cõmitti anserum aut uaccarum curam, sed Ecclesiæ, quam Deus proprio suo sanguine acquisiuit, ut eam pascamus salutaribus ac puris uerbi diuini pascuis, & ut uigilemus attendamusq; ne lupi aut Sectarij hæretici & fanatici ouibus mixti, eas lædant, rapiant, & perdant. Atq; ideo uocatur opus præclarũ aut bonum.

Audimus etiam hinc quomodo mores regere, quòd castè & inculpate uiuere, familiam nostram, uxorè, liberos, famulicium ad pietatis studium assuefacere & in eo continere ac gubernare debeamus.

Hinc Ordinandum his uerbis affetur.

Si bona fide hæc quæ muneris Ecclesiastici sunt, præstare uis? dic, Ita.

Vbi

Vbi ea uoce uisus est, ibi Superintendens & alij uerbi Ministri qui adsunt, imponent manus capiti Ordinandi. Deinde dicat Superintendens.

Oremus. Pater noster qui es in coelis, &c. Orationi Dominicæ adijciat & sequentem precationem.

Misericors Deus, Pater cœlestis, q per os dilecti filij tui Dñi nostri Iesu Christi dixisti, Messis est copiosa sed operarij pauci, Rogate Dominū Messis ut operarios mittat in messem suam. Iuxta tuū hoc mandatum & diuina promissione fisci, toto pectore rogamus, ut huic tuo Ministro & nobis, alijsq; omnibus, qui ad docendi munus uocati sunt, Spiritum sanctum tuum copiosè dones, ut multa uirtute tui Euāgelistæ simus, ut fideles & cōstantes maneamus cōtra Diabolum, Mundum & carnem, quò nomē tuum sanctificetur, regnum tuum adueniat, & uoluntas tua fiat. Rogamus etiam ut horrendum Bdelygma aut detestandas abominations atq; idolomanias Papæ & Turcæ aliasq; sectas & hæreses, quibus nomen tuum contumelia afficitur, & regnum tuum uastatur, & tuæ uoluntati repugnant, tandem compescas & aboleas. Hanc nostram precationem digneris clementer exaudire, & cū nos iusseris & docueris orare ac promiseris te exauditurum, non dubita-

mus, sed credimus & confidimus te nostras preces audire per & propter dilectum filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum & cum Spiritu sancto uiuit & regnat in sæcula, Amen.

Absoluta hac precatione dicat ad Ordinatōs . Ite nunc & pascite gregem Christi qui uobis est commendatus curam illius agentes, non coacte sed uolentes, non turpiter lucrum affectantes, sed propenso animo, neq̄ ceu Dominium exercentes aduersus clericos, id est, hæreditatem seu populum Dei, sed sic ut sitis exemplaria gregis. Et cū apparuerit ille Pastorum Princeps reportabitis immarcessibilem glorię coronam. Benedicat uobis Dominus, ut faciatis fructū multum. Ordinati mensam Domini post ordinationem accedant.

Sunt & danda ordinatis testimonia uel scripta uel typis excusa cum subscriptione Superintendentis & aliquot aliorum uirorum, qui affuerunt, ut ijs probent se ad docendum admissos nec falsos doctores esse.

DE IURISDICTIONE Ecclesiastica.

Vtrumque tenendum est, & quod magnum sit atque ingens discrimen inter iurisdictionem ac pœnas ciuilibus Magistratus,
iuris.

iurisdictionemq; ac pœnas Ecclesiasticas, & quòd nihilofecius Ecclesia habeat suas pœnas & disciplinam, aut quòd in Ecclesia opus fit disciplina aliqua, sicuti Christus ipse Matth. 18. talem iurisdictionem aut disciplinam ipse constituit. Nec dubium est quin antè in Ecclesia Patrum fuerit eiusmodi aliqua iurisdictione ac disciplina.

Præcipuè autem ad Iurisdictionè Ecclesiasticam pertinent duplicis generis causæ aut casus, primùm ut dissidia aut controuersiæ de doctrina componantur, deinde ut pronuncietur aut statuatur, quomodo sint coercendi ij qui manifestis delictis & offendiculis ecclesiam polluunt, nec admoniti respiscunt. De tali Iurisdictione loquitur Apostolus in Corinthijs.

Postea & Episcopi quosdam casus matrimoniales huic Iurisdictioni admiscuerunt. Gentes. n. ad manifestas libidines aut scortationes, ac diuortia temeraria atq; improbanda conuiebant eaq; permittebant. Ut ea peccata punirentur & cauerentur, coacta est Ecclesia & earum causarum dijudicationem suscipere. Quâuis postea Canones aliquot facti sint, qui probari nequeunt, sicuti in hac uita mortali facile errores & malæ consuetudines irrepunt, ubi proprijs cogitationibus indulgetur, nec uerbi diuini normam homines solam sequuntur.

Res autem ipsa docet (id quod dolendū est) in hac misera uita multas cōtrouersias ac difficultates in sponsalibus & coniugijs incidere, & postea multa repudia & diuortia pro libidine ac desertiones temerarias & sceleratas fieri. Et horum casuum tanta est uarietas & multitudo, ut ad eos dijudicandos opus sit singulari Consistorio, in quo sedeant uiri singulari pietate, doctrina ac prudentia præstantes. Iudicamus igitur has quotq; causas aut controuersias matrimoniales ad Iurisdictionem Ecclesiasticā pertinere ac referri debere.

Est itaque decretum, ut Consistorium, (in quo qui ad Iurisdictionem Ecclesiasticam pertinent casus ac controuersie tractentur) Rostochij certò instituat, cum ibi in Academia idoneæ ad eam rem personæ haberi queant. Ac personis illis quæ Consistorio adhibebuntur aut præficientur, è duabus facultatibus, Theologica & Iuridica, præscribetur Instructio seu Formula de toto Consistorij ordine, de personis, de salario, de casibus aut controuersijs, quæ solæ in Consistorio agi & componi debent, de processu item seu ordine iudicij, & de forma executionis.

Si quid igitur dissidij in doctrina exortum fuerit, id Superintendens eius loci Consistorio Rostochiensi significabit. Consistorium

rium partes inter se dissidentes primo quoque tempore accersitas citabit, & iuxta præscriptum Instructionis aut Formulæ datæ pro ratione legitimi ac pij processus aut ordinis Iudicialis rem omnem penitus cognitam dijudicabit.

Si ipsum etiam Consistorium de eo diffidio ante inaudiret aut cognosceret aliquid certi, etiam non ab alijs admoniti aut provocati, etiam ubi non extiterit certus accusator, anteq̃ ab accusatore aliquo res deferatur, primo quoq; tēpore Partes ex officio citet, ut errores & schismata aut dissidia in ecclesia tollātur. Quod si controuersie sunt graues & magni momenti, Principibus eam rem significet, ut ij deliberent ea de re, & in medium consulant, siq; rei amplitudo & grauitas postulauerit, Synodos cogant, ac per doctos idoneosq; ad eas controuersias dijudicandas uiros ex alijs Ecclesijs uocatos, dissidia componi curent & petāt.

DE CRIMINIBVS ET

flagicijs, Adulterio aut alijs libidinum generibus, item, de contemptoribus piæ doctrinæ & Sacramentorum.

Si quis in manifestis peccatis uitam extingens offendiculo publico Ecclesiam contra

174 De Criminibus & flagitiis.

minat, Pastor eius loci primùm admoneat eum, ut ad meliorem uitæ frugem resipiscat & ad Deum se conuertat. Si ea admonitione non mouetur, Superintendenti Pastor omnem rem aperiat, ut Superintendens ea de re ad Consistorium perscribat, Consistorium uerò reum citet, qui si contumax non comparuerit, aut comparens & admonitus non desinit Ecclesiam polluere offendiculo, excōmunicetur iuxta tenorem Instructionis seu formulæ præscriptæ.

Si uerò excōmunicatus id quod contumaciter cōtemnens non resipiscit, significetur id Præfecto eius loci aut ciuili Magistratui, ut pœna de eo sumatur ac corpore luat. Magistratus enim ciuilis officium est, & quidem ex Dei mandato, ut manifesta flagitia ac delicta puniat.

Quod ad Coniugium attinet, Pastores pro concione diligenter & piè populum de eo edoceant, ac moneant & subinde inculcent, omnes commixtiones extra Coniugium esse peccata mortalia, Deumque suam iram contra hæc peccata & in hac & in altera uita in omnem æternitatem effundere, si non agant pœnitentiam.

Nec ferant Concubinatus, hoc est, ut cohabitent qui copulati non sunt. Nec ad ea peccata conuieant. Debet & Coniugium aut copulationem præcedere publica Desponsatio

sponsatio & precatio. Eamq; desponsationem fieri uolumus presentibus aliquot honestis hominibus, qui testes sint.

Ante nuptialia conuiuia ternæ antè fieri debent renunciaciones earum personarum, quæ matrimonium contracturi sunt. Si quis impediri id posse, nec legitimum futurum esse Cōiugium existimat, is in tēpore eam rem aperiat & id Pastori significet.

Si quis autem impedire copulationem earum personarum uoluerit, aut coniungi eas non posse significauerit, Pastor remittat eas personas ad Consistorium, nec copulet nisi re dijudicata, easq; iubeat dijudicationem expectare, uetetq; ne conjugalem consuetudinem ante litē decisam habeant.

Si & personæ coniugatæ secesserunt, alijsq; coniungi matrimonio uellent, nec eas admittat Pastor, sed itidem ad Consistorium remittat, ut dijudicationem inde petant & expectent. Interdicat etiam ne ante dijudicationem sponsalia faciant.

Pastores in Oppidis & Pagis nō ipsi in his casibus sese constituent iudices. Neq; enim nouerūt seruare processum ordinariū, aut ea quæ ad ordinem iudiciarium in ijs controuersijs pertinent. Nec quis de talibus dextrè & rectè iudicare potest. Sed mox ubi iusserunt controuersiam ad Consistorium referri, annotent ipsorum no-

176 De Criminibus & flagit.

mina, & deinde casum illum Præfecto eius loci aut Consuli exponant. Ibi Præfecti aut Consules statim citra moram eas personas citent, ac iubeant eas primo quoque tempore causam suam ad Consistorium referre, nec ullo modo permittant, ut ante dijudicationem & ante solennitatem coniuuij nuptialis cohabitent aut mutuam consuetudinem habeant.

Si quis uerò siue Pastor, siue Præfectus, siue Consul, siue personæ illæ ad quas casus is pertinet, contra pium hoc nostrum mandatum tentare aliquid ausus fuerit, aut id contumaciter uiolauerit, seuerè in eos animaduertetur. Persualissimum. n. nobis est, scimusque certò, omnes Principes ac Magistratus hanc obedientiam Deo debere, eorumque officij esse, ut omnes commixtiones extra *ὀφειλομένην εὐνοίαν* aut cõiugalem consuetudinem seridò prohibeant & impediant, & è contra, ut omnes *εὐλαξίας* quæ ad conseruationem Coniugij faciunt, factas rectas atque illibatas conseruent, tueantur, & stabiliant.

Porro ad Consistorium referri debet etiam controuersia & dissidia quæ inter Pastores, Diaconos & alios Ecclesiarum ministros & ædituos oriuntur. Item, si quis habet in quo eos accuset. Item, si quid bonorum aut reddituum ecclesijs est subtractum.

Item,

Item, Si non numerantur stipendia Pasto-
ribus aut Diaconis, ut ædituis. Ibi Consisto-
rium scribat præfecto aut Senatui, aut tan-
dem ipsis Principibus, ut Ecclesijs & Eccle-
siarum ministris cōsulatur & succurratur.

Aliæ causæ quæ ad Ecclesiam, aut Eccle-
siæ ministros non pertinent: (ut debita ple-
beiorum aut Laicorum, ut uocant) nullo
modo ad Consistoria referendæ sunt, sicuti
sub Papatu factitatum est, ubi maximus
abusus Iurisdictionis Episcoporum & ex-
communicationis fuit.

Quæ præterea ad Consistorium necessa-
riò requiruntur, id Instructioni aut For-
mulæ illi inseretur.

DE VISITATIONE.

Maiores dixerunt, fertilissimum in a-
gro oculum Domini esse. Et quidã interro-
gatus, Quod esset optimum stercus? respon-
dit, Domini uestigia. Significarunt autem
ijs dictis, in oïbus Regiminibus aut admi-
nistrationũ generib. opus esse, ut Personæ,
quibus administrationis cura præcipua de-
mandata est, diligenter attendant & obser-
uent, quomodo quæq; administrantur &
gerantur, an operæ aut ministri faciant di-
ligenter officium. Sic in primis necesse est
ut fideles Ecclesiarum inspectores aliquan-
do Ecclesias uisitent, & cognoscãt, quid do-

Aristote. in
Oeconom.

ὁ μὲν γὰρ
πέρσος ἔρω-
τηθεὶς, τί
μάλιστα ἵπ-
πον ποιεί-
νει; ὁ τοῦ δὲ
ἀπότον ὄφ-
θαλμὸς ἐ-
φη. &c.

ceant & quomodo uitā ac mores regāt Mīnistri ecclesiarū, & qd populus discat ac proficiat, an manifestis flagicijs adulterijs & alijs libidini bus atq; offendiculis Ecclesiæ poluantur, an sint qui purā Euāgelij doctrinā & Sacramenta cōtemnant, quomodo item inter Pastores & populum cōueniat, an Pastores & alij Ecclesię ministri in difficultatibus & periculis à Magistratu defendantur, an habeant unde se sustentent ac alant, an facta tecta conferuentur & edificia: cognoscat etiam quæ sit ratio reddituum Ecclesiæ, aut quæ ibi sint bona Ecclesiastica unde Pastores, Diaconi, Scholæ, Prochodochia seu Nosocomia & ad egestatem extremam redacti (quibus subuenire Ecclesia debet) sustententur.

Non potest autem singulis annis plenā, integrā & generalis Visitatio fieri. Cōstituimus itaq; uolente Deo ut singulis annis in aliquot ditionis nostræ partibus uisitetur. Ea de re commonefaciet Consistorium, Apud quod reponentur etiam rationes accēpti & expēsi, aut libelli rationum, seu Registra ut usitatē uocant.

Principio autem generalem Visitationē per totam nostram ditionem, uolente Deo, instituemus, In ea Visitatione adiungentur Theologis, Nobiles, & Consiliarij aliquot prouinciales. Sumptus autem fient de bonis

nis Monasteriorum, ut & in particularibus Visitationibus, quò subditi & rustici, quantum fieri potest, ijs sumptibus leuètur, nec miseri ijs grauentur.

Adhibebitur huic Visitationi & Notarius Consistorij qui conficiet expeditos rationum libellos seu Registorum catalogos de omnibus Ecclesijs, deq; casibus precipuis quæ incidunt. Hi rationum libelli asseruabuntur à Consistorio. Visitatores autem ipsi considerent & deliberèt ubi aspicienda sit Visitatio, & in quas præfecturas Pagi uicinarum ciuitatum per Præfectos sint uocandi.

Porro in ijs locis in quæ ueniunt, primum habeat concionem unus è Theologis, in qua populo exponatur, eam Visitationem institutam esse ad conseruationem ueræ doctrinæ & ecclesiasticæ disciplinæ, ad salutem ipsorum & posteritatis, eamq; ob causam admoneantur, ut ad Dei gloriam & propriæ salutis atq; utilitatis causa non grauatim sed obedienter compareant, suaque opera & quocūque possint studio adiuuent, quò Visitatio ea sit fructuosa & amplam ecclesiæ utilitatem atq; ædificationem cedat.

Hinc Pastores earum Ecclesiarum quæ uisitantur, & Diaconi eorum primum examinentur in omnibus doctrinæ

Christianæ articulis præcipuis.

Deinde Pastores & Diaconi interrogentur de articulis illis qui sequuntur. De quibus interrogari debent & personæ illæ quæ è populo sunt uocatæ.

Primò, quid Pastor & Synergus seu collega ipsius doceant & num diligenter faciant officium suum, an etiam statutis temporibus concionentur, an Sacramenta ministrent & egrotantes inuisant si uocentur: An etiam pueros & rudiores in Catechismo examinent certis horis. Item an priuatam etiam Absolutionem seruent auditis singulis antequàm ad Cœnam Domini admittantur.

Secundò. An concordia etiam sit inter eos qui in Ecclesia ministerijs funguntur.

Tertiò de moribus aut uita Pastoris & Collegarum ipsius.

Quartò, de populo, num qui in ciuitate aut pago in manifestis peccatis iacentes publico offendiculo Ecclesiam lædant, uidelicet adulterio, concubinato, aut alijs libidinum generibus.

Quintò, num sint incantatores, aut incantatrices, magi aut ueneficæ.

Sextò, Num peregrinationes à quibusdam ad certa loca fiant alixue idolatrię publicæ in ijs locis exercentur.

Septimò. An sint ibi homines blasphemii,

mi, Deum aut nomen Dei aut puram Evangelij doctrinam contumelijs afficientes.

Octauò. Num ibi sint qui Cœnam Domini non sumant.

Nono. An q sint contaminati falsis doctrinis & sectis, ut Anabaptistarū aut alijs quæ nostrarum Ecclesiarum doctrinam deformant & schismata faciunt.

Decimò. An sint inter eos qui usuras exerceant.

Vndecimò. Num ibi sint homines tam petulantes & propudiosi, ut Pastori aut collegæ eius audeant minari, aut qui eos conuicijs, & alijs iniurijs afficiant.

Duodecimò. An qui Coniuges suas deseruerint.

Tredecimo. An inter quos coniuges sint dissidia perpetua.

Decimoquartò. An qui liberi parentibus inuentur, aut eos durius tractent & uerberent.

Decimoquintò. Quæratu etiam quæ in illis locis sit sepulturæ ratio.

Decimoquintò. Quomodo Schola sit cõstituta, & an gubernatores scholæ habeant salaria unde sustentare se queant.

Decimoseptimò. Quæ ite sint stipendia Pastoris, & Diaconi & editui.

Decimooctauo. Num quis subduxerit aliquid Ecclesiasticorum bonorum, agros,

fundos, prata, saltus aut alia bona seu reditus. Et num sint qui ministris Ecclesiæ nõ soluunt quæ debent.

Decimonono. Item de ædificijs Templi, Pastoris, Sacellani, ludi literarij & æditui.

Vigesimo. De Ptochodocheis aut Nosocomijs seu ualetudinarijs, quæ Hospitalia uulgo uocant, & de alijs egestate pressis qui Ecclesiæ elemosynis alendi sunt.

De his articulis omnibus interrogandi sunt Pastores, Diaconi & ij qui è Ciuitatibus aut Pagis uocati sunt.

Et post hoc examen aut explorationem hanc Visitatores cogitent de pia emendatione eorum quæ desyderantur & medicatiõne opus habent, Mandent & Visitatores Præfectis & Consulibus nomine Principũ, ne ad flagicia & offendicula publica conueant, sed puniant & tollant, utq; piam disciplinam conseruent.

Ethæ propositiones seu quæstiones Pastores bis annis singulis populo prælegant, uidelicet, Dominica post Paschæ & in die Michaelis, eiq; significant addita diligenti admonitione, ut se ad Visitationem parent & instruant. Omnes enim homines, quisque pro ratione sui status & officij, tenentur facere & opem ferre, quantum in ipsis est, ut conseruetur pia doctrina & disciplina.

Hinc Visitatores ipsi iubeant aliquot
tam

tam ex ijs qui iam prouectioris sunt ætatis quàm iuuenes in Pagis Catechesin recitare, ut cognoscant an doctrinam pietatis rectè intelligant & Deum ritè inuocent.

In primis autem in Visitationibus mandetur, ut in oppidulis & pagis Pastor aut Diaconus eius diebus Dominicis in Vesperis, ut uocant, ordine pueri in Catechismo instituantur, & ordine examinentur, utq; clara uoce in templis respondeant ad quaestiones propositas. Patribus familias seridè etiam mandent Visitatores, ut liberos & famulicium iubeant huic exercitio & examini in Catechismo omnibus diebus Dominicis interesse. Et ipsi Pastores ac Præfecti huc excitare Patres familias debent.

Præfecti & Consules magna seueritate etiam inhibeant atque impediunt, ne Pastores, Diaconi aut Ludimoderatores iniuria afficiantur ab hominibus improbis & petulantibus. Dent etiam operam, ut bona fide & constituto tempore soluantur ea quæ ipsis debentur.

Diligenter etiam tam in Ciuitatibus quàm in Pagis mandent ædilibus & alijs quorum id est officij, ne ædificia templorum & ministrorum Ecclesiæ & Scholæ, & æditui patiantur collabi, & ut collapsa reficiant diligenter & restaurent, & sarta resta conseruent. Sicq; Præfecti, Consules,

ciuitates aut pagi in hoc necessario opere negligentiores & difficiliiores fuerint, tum Superintendentes aut Consistorium Principibus id significant. Principes autem daturi sunt operam, ne Ciuitates & Pagi ad præstandam tam piam obedientiam sint tardiores & procrastinatores. Ad ædificia etiam necessaria in ijs locis ubi desyderantur, Principum liberalitas ligna subministratura est.

Quæ ecclesiæ etiam sunt ablata, siue sint agri, siue prata, siue ligna aut redditus, ea citra dilationem restituentur & reddentur Ecclesiæ.

Visitatores Canonicis etiam & Monasterijs serio mandent, ut conforment se Parochijs in quibus puritas doctrinæ est, eademq; doceri, & Cœnam sub utraq; specie ministrari & alias pias ceremonias seruari patiantur, & abusus, Missas Papisticas, quibus Christum Patri offerunt, inuocationem Sanctorum, uota impia & cucullos aut Monasticas istas uestes aboleant & abijciant: Nec horis Canonicis onerari debent.

Sicubi in Collegijs Canonicorum & Monasterijs nondum sunt synceri uerbi ministri, statim puriores substituendi sunt in locum falsorum. Stipendia uerò certa è Collegijs illis, & Monasterijs constituenda & numeranda sunt.

Diligenter

Diligenter etiam inquirendum, quæ & in quibus locis sint bona & redditus Ecclesiæ, nec ullo modo ferendum, ut quisquam inde aliquid auferat. Nam ijs redditibus alendi sunt posthac uerbi ministri, studiosi, & ij qui in Nosocomijs sunt.

Personæ quæ egredi Monasteria uolunt, & honestam uitam exigunt, siue in Coniugio siue cœlibatu, ijs liberum sit inde exire, siq; coniugium amplecti uoluerint, subsidia è Monasterijs subministrâda ipsis sunt.

Si in Monasterijs uirginum Vestalium Domina puellas iuenculas ad se recipere uoluerit, ut ad pietatem & honestatē informetur, liberum id quoq; ipsi esse debet, nullis tamē uotis aut cucullis aut uestibus Monasticis onerari & obstringi debent, Sed discant ibi legere & scribere, audiant pias cōsuetudines, memoriæ commendent Catechismum, adsuefiant ad quotidianam precationem, & sic instituantur, ut rectè doctrinâ pietatis intelligant, & ut ad ueram Dei inuocationem & ad omnes uirtutes adsuefcat.

In Cœnobia Monachorū nemo post hac recipiatur. Quamuis enim prætendant, se inde Scholas uelle erigere aut ea in scholas commutare, non habent tamē idoneas ad eam rem personas. Et necesse est, ut multa ingenia sint unâ in eodem loco, si linguæ

& artes disci debent.

Porro Personæ prouectæ ætatis, quæ in Collegijs Canonicoꝝ & Monasterijs sunt non sunt eijciendæ, sed bonis Ecclesiasticis alendæ, si modo doctrinam sanam quæ in Parochialibus est Ecclesijs, amplecti uoluerint, ut dictum est.

De Synodis constitutum est, ut quilibet Superintendens semel singulis annis, uide licet, die Lunæ post Michaelis, omnes Pastores conuocet, quorum inspectio ipsi commendata est. Ad eam rem cuiq; Pastori ædiles quos uocant, aut ij qui Præfecti sunt bonis Ecclesiasticis sumptus suppeditare debet. In ea Synodo Superintendens diligenter ad consensum & unitatem piam in doctrina & ad morum ac uitæ honestatem cohortetur. Deinde audiat quid desyderent & querantur & quid aperiant de doctrina, de moribus & uita uicinoꝝ Pastorum, & de salarijs aut redditib. suis & defensione. Quisq; autem Superintendens soluta synodo ad Consistorium de ijs perscribat.

Si quando generales Synodi sunt cogenda, de ea re deliberabunt Principes, qui etiam ea de re à Consistorio commonefaciendi sunt.

TERTIA

Tertia Pars,

DELECTIONIBVS ET CANTIONIBVS IN TEMPIS.

OMNES homines agnos-
cant hanc bonam & mise-
ricordem Dei uoluntatem,
gratias agētes ei toto pecto-
re quòd ita ecclesiam in hac
imbecilli genere humano

colligit, ut cœtus publicos & honestos con-
seruet, quòd filius ipsius & sacrosancta Eu-
angelij doctrina per totum terrarum or-
bem innotescat, sicuti Psalmus inquit, In o-
mnem terram exiuit sonus eorum. Item,
Laus eius in ecclesia Sanctorum, &c.

Et huic ecclesiæ aut cœtui data est singu-
laris & dulcissima promissio, Vbi duo aut
tres in nomine meo cōgregati fuerint, ero
in medio eorum. Item, Quicquid petie-
rint, fiet, &c. Quapropter omnes illos in ec-
clesia cœtus, in quibus pura Euangelij do-
ctrina prædicatur, & Deus rectè agnosci-
tur & ritè inuocatur, ex animo amemus, co-
lamus & conseruemus. Estq; uerissimum
nihil esse in terris pulchrius & amabilius

illis cœtibus in Ecclesijs, qui sunt imago & typus æternæ societatis & congregationis in cœlis. Ideoq; magnum est scelus eos Ecclesiæ cœtus contemnere, nec conseruandi eos studio teneri, sed turbare & suo exemplo alios inde auocare, ut nonnulli homines agrestes & ueræ pietatis rudes aut nunquam aut rarò templa frequentant.

Cùm autem immutabile Dei mādatum sit, ut ministerium Euāgelij in publicis cœtibus conseruetur, ideò Deo per gratiam ipsius cum deuota ac debita gratiarum actione obedientiam præstemus. Neq; publici isti conuentus aut cœtus Ecclesiastici sunt ab hominibus mandati & instituti. Sed distinctiones temporum & lectionum Deus uult per Pastores pro ratione hominum & locorum ordinari.

Cùm itaq; Ecclesiæ in hac regione iam aliquot annos usurparint eas quæ sequuntur cantiones & ceremonias, ijsq; iam assueuerint ex magna parte, non putauimus temere eas mutandas esse.

Sed antè præmonemus & clarè affirmamus, nos uerum de humanis traditionibus aut ordinationibus intellectum nolle hoc ipso obscurare. Nec uolumus cuiusquam consciētiam ijs alligare & illaqueare, quòd mutatiōe earum ordinationum peccetur. Sed propter iuuentutem misellam & populum

lum nos ijs conformabimus. Nam ubi idē saepenumero audimus, & à teneris annis ei assuescimus, ibi melius expendere & meminisse possumus. Effetq; optādum, ut omnes homines totam doctrinæ Christianæ summam ijsdem uerbis & syllabis redderent & sonarent. Ad eum etiam usum symbola sunt facta.

CEREMONIÆ QUÆ SERVANDÆ sunt in Parochijs Ciuitatum & alijs locis in quibus Scholæ sunt.

Die Saturni aut feria septima & alijs diebus, qui dies festos præcedunt, quos uocant uigilias Festorum, & in ipsis ferijs canantur Vesperæ, quas uocant, horis consuetis, Canent autem Scholastici Psalmos duos aut tres, & Antiphonas, quas uocant, Dominicarum & Festorum, Hinc Responsorium aut Hymnum, sed non nisi ea Responsorioria & eos Hymnos in quibus nihil est impuri. Deinde puer aliquis legat Lectionem, ut uocant, aut pericopen seu partem aliquā è Nouo Testamento Latino, & alter puer eādem legat è Germanico Testamento.

Lectis ijs pericopis canatur Hymnus aut Psalmus uirginis Mariæ quem uocant Magnificat, aliquando Germanicè, aliquando Latinè, addita etiam Antiphona de Dominica aut Festo. Postea legat Minister uerbi

Collectā, ut uocant, Chorusq; respondeat & concludat cātionē, Benedicamus Domino, aut cantione illa Germanica, Erhalt vns Herr bei deinen vuort, Itē Verlei vns friede gnediglich. Hoc est, Verbi tui puritatem o Deus apud nos conserua, &c. Item, Da pacem Domine in diebus nostris.

Absolutis Vesperis aut Vespertinis illis precibus seu cātionibus Minister uerbi Cōfessiones eorum qui die sequenti Cœnam Domini sumpturi sunt, audiat, eosq; instruat & doceat si rudiores sunt, absolutione que consoletur.

DIEBUS DOMINICIS ET Ferijs generalibus.

Manè in matutinis precibus Scholastici canāt Psalmos duos aut tres unā cum Antiphona Dominicę aut Festi. Hinc legat puer unus pericopen è Nouo Testamento Latino, alter eandem è Germanico. Mox canatur Psalmus Zacharię patris Iohānis Baptiste, qui Benedictus uocatur, in lingua Germanica aut Latina. Aliquando & Te Deum laudamus nūc Latinè nunc Germanicè. Cōcludatur aut Antiphona aliqua & collecta.

Missa autem seu cōmunio ita ut antè in hac regiōe ordinatum fuit & usitatū nunc est, premissa generali illa Homologesi seu Cōfessione, Precatione & Absolutione per uerbi Ministrum, inchoetur, & celebretur,
Versa

Verſa ad populum facie Miniſter uerbi ad altare ſtans ſic dicat.

Chariffimi in Chriſto. Leuate & coram Deo effundite atq; aperite ei corda ueſtra. Agnoſcamus coram Deo & confiteamur peccata noſtra & oremus remiſſionem in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Sequimini præeuntem me, & eandem mecum precationem ſubmiſſo ad Deum & deuoto corde ac deſyderio in fide Domini noſtri Ieſu Chriſti per Spiritū ſanctum.

Mox procumbat in genua coram altari, & alter è uerbi miniſtris, aut ædituus unà cum eo ad latus eius, claraq; uoce dicatis qui ſacra facturus eſt.

Auxilium noſtrū in nomine Domini.

Chorus respondeat,

Qui fecit cœlum & terrā. Mox Miniſter hanc precationem addat.

Ego miſer peccator agnoſco coram te, o omnipotēs Deus, creatore & redemptore meo, me nō tantum peccaſſe cogitationib. uerbis & factis, ſed & natura peccatorē & immundū eſſe, in peccatis conceptū & natum. Confugio autē ad tuam inexhauſtā & infinitam miſericordiam, quæro & peto gratiam & condonationē peccatorum propter Chriſtum Ieſum D. N. Dñe Deus eſto propicius miſero mihi peccatori.

ALTER Miniſter respondeat.

„ O omnipotens & misericors Deus, qui
 „ Filium tuum unigenitum pro nobis mori
 „ uoluisti, miserere nostri, & propter eundem
 „ tuum Filium omnia peccata nostra nobis
 „ condona, Spiritum sanctum tuum etiam no-
 „ bis largite, qui in nobis ueram noticiam tuæ
 „ diuinæ essentia & uoluntatis, ac ueram &
 „ minimè fucatam obedientiã erga te accen-
 „ dat, excitet & adaugeat, ut æternam uitam
 „ per tuam gratiã propter Dominum nostrum
 „ Iesum Christum accipiamus, Amen.

Post has preces Minister sacra fa-
 cturus hanc Absolutionem
 pronunciet.

„ Omnipotens & misericors Deus nostri
 „ misertus, remittit nobis certissimè peccata
 „ nostra omnia, propter Filium suum dile-
 „ ctum, quem propter nos in mortem tradi-
 „ dit, & potestatem dedit filios Dei fieri om-
 „ nibus qui credunt in nomen eius, donatq;
 „ nobis Spiritum suum sanctum. Qui cre-
 „ diderit & baptizatus fuerit, saluabitur. Ve-
 „ ram illam fidem largiatur nobis omnibus
 „ Deus, Amen.

Dum hæc Confessio, Precatio, & Absolu-
 tio recitantur, tota Ecclesia fileat & atten-
 dat, unaq; cum Ministro uerbi agnoscant
 & ipsi peccata sua, precentur, & absolutio-
 nem sibi quoq; dictã certò statuunt, eamq;
 confessionem & precationem probè discant

& coram Deo sæpe ijs formulis utantur.

Hinc canat Chorus Introitum de Domini-
nica aut festo. Mox, Kyrie eleyson, Gloria
in excelsis, Et in terra pax.

Dominus uobiscum.

Chorus respondeat. Et cū Spiritu tuo.

Deinde legat Minister sacra faciens Col-
lectam in Germanica lingua, quò tota Ec-
clesia Amen respondere & unà cum Mini-
stro Deum inuocare queat. Collectas inue-
nies infrà ordine annotatas. Postea uersa
facie ad populum Minister legat Epistolam
Dominicalem aut Festi eius in lingua Ger-
manica, ea lecta, canatur Sequentia, ut uo-
cant, aut aliæ cantiones piæ iuxta temporis
cuiusq; rationem. Hinc legat Minister Eu-
angelium Dominicæ aut Festi eius in lin-
gua Germanica, facie ad populum uersa.
Quo lecto canat, Credo in unum Deum.
Cui chorus respondens canat, Patrem om-
nipotentem usitata illa melodia aut illis no-
tis, ut uocant, &c.

Credimus omnes in unum Deum.

Hinc canat tota Ecclesia. Vuir glen-
ben all an einen Gott.

Post eam cantionem habèda est concio,
in qua Euangelium eius Dominicæ & Fe-
sti populo denuò prælegatur, & pia enarra-
tione, qua ædificetur Ecclesia & unde audi-
tores consolationem audiant, & qua ad ue-

ram pœnitentiam excitetur, explicetur per unam ferè horam, plus minus.

In calce concionis populus ad precationem & gratiarum actionem erga Deum cohortandus est, Precatio autem fiat pro conseruatione Ecclesiæ & doctrinæ, & pro ministris fidelibus & synceris. Item pro Magistratu & alijs necessitatibus & difficultatibus omnibus.

Admoneat etiam Concionator populū, ut maneāt in templo, dum Cœna Domini ministratur, & ut Deū inuocent, ut semper inter nos sibi colligat Ecclesiam, sacrosantumq; suum uerbum & legitimum Sacramentorum usum apud nos conseruet, hostiumq; & hæreticorum conatus impediatur, & sancto spiritu suo regatur & confirmetur.

Finita concione ij qui Cœnam Domini sumpturi sunt, eant statim in chorum, ibique ante Altare procumbant in genua: Sexus uirilis unà uno in loco, Muliebris itidem uno in loco simul.

Siq; fert tempus. Concionator canat Præfationem aut Germanicè aut Latinè, cuius initium est: Dominus uobiscum. Præfationes inueniuntur infra suo loco, &c.

Deinde canatur Sanctus, Latinè, ut post Præfationem quotidianā ponitur, aut Germanicè, Esaja dem Prophetè das geschah, quæ cantio est in cantionū Germanicarum
libellis. Si

Si patitur & temporis ratio, populo prælegatur per Ministrum illa Admonitio aut informatio de sacrosancto Sacramêto, quæ post præfationes posita est.

Post lectam illam Parænesin, aut, si propter temporis angustiam Parænesis aut Præfatio omittitur, à concione sacra faciens canat Orationem Dominicam, & uerba Cœnæ Domini, iuxta notas usitatas, &c.

Et cum eleuatio ob pias & graues causas in multis Ecclesijs huius & aliarum regionū intermittatur, & abolita sit, debet & in alijs omnibus locis, in quibus hætenus usitata fuit, omitti, ne uarietas aut dissimilitudo lites & dissidia atq; animorum distractionem pariat.

Vbi Cœnā Domini ministraturus, eius Cœnæ Domini uerba cecinit, ministret Cœnam populo sub utraq; specie, iuxta institutionem Christi Domini nostri, nec aliter. Sub communionem, aut interea dum Cœna ministratur, cani debet, Iesus Christus vnser heilant. Iesus Christus salus nostra. Item Gott sey gelobet. Item Agnus Dei. Itē Esaiadem Prophetē das geschah. Si uerò magna est frequētia communicantiū aut ad Cœnā Domini accedentiū, canatur 116 Psal. ut est in Germanicarū cantionum libellis redditus, & similes germanicę cantilenę. In fine canatur, Christe du lam Gottes. i. Christe agne Dei.

Post communionem legat Minister hæc Collectam.

Agimus tibi gratias Omnipotens æterne Deus, quòd hoc salutari dono nos refecisti & refocillasti, ac rogamus tuam misericordiam ut adsis nobis gratia tua, quòd id cedat ad confirmationem fidei nostræ erga te, & ad ardètem dilectionem inter nos omnes. Respondeat chorus, Amen.

Hinc Benedictio Populo dicatur.

Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi & misereatur tui. Conuertat Dominus uultum suum ad te & det tibi pacem.

Tunc canatur ad finalem Conclusionè.

Erhalt vns Herr bey deinem vuort. Item Verleivns frieden gnediglich. Serua puritatem uerbi tui inter nos. Itè, Da pacem Domine in diebus nostris.

Si diebus Dominicis & Festis nulli sunt Communicantes, sic sacrum fiat.

Primò recitetur Confessio, Precatio, & Absolutio, ut antè est indicatum. Deinde canatur Germanicus Psalmus unus atq; alter, aut cantio: Allein Gott in der hohe sei ehre: Gloria in excelsis Deo, aut alia. Hinc sequantur ordine hæc.

Collecta, Epistola, Psalmus aliquis aut cantio Germanica, Euangelium, Patrem omnipotentem, Vuir gleuben. Hinc sequatur concio

conció cum precatione, ut suprà est annotatum. Et cum nulli sint tum Communicantes, concionator sumpta inde occasione admoneat populum, quàm sibi malè consulant quòd rarò Mensam Domini accedunt, cohorteturq; eos ut sæpius eam accedant, cum alias tum has ob causas.

Primum. Certissimum hoc est, ubi cor friget in consyderatione peccatorum & in inuocatione, ibi cõsolationem & Cœnam Domini tanti non fieri quanti fieri debet. Et hanc ob causam præcipuè illa consuetudo quæ sub Papatu fuit, mutata est. Nam ubi populus in exercitijs pietatis torpescere & frigere cœpit, nec peccatorum sensu tactus ac dolore affectus est, nec ob id consolationem magnificat, & ueram inuocationem non intellexit, ibi & Cœnâ intermiserunt, & toto anno semel eam dütaxat sumperunt.

Nos uerò quotidie & subinde peccata nostra deberemus consyderare, & ob iram Dei contra peccata expauescere toto pectore, serioq; orare ut nobis Deus sit propicius propter filium suum. Vbi autem non ardenti desyderio eius Cœnæ tenetur homo, ibi certum est, non esse dolorem de peccatis, nec cor sensu peccatorum tangi & perterre factum esse.

Est & precatio atq; gratiarum actio frigi

da & segnis, cū Cœna Domini negligitur.

Et cū non rarò fiat, ut ij qui inter se disident hoc ipso se excusent, aut id prætexant atq; obtendant, quo minus Cœnam Domini accedant, admonendi hîc sunt quòd hoc ipso grauius peccent. Cumulantur enim multa magna peccata, uidelicet, Simultas, odium & acerbitas contra proximum, & quòd Cœna Domini sic negligitur. Si disidium etiam impedit quò minus accedant mensam Domini, impedit & precationem atque inuocationem. Sed nihil est miserius, nihil calamitosius, nec ullum periculum est grauius & magis horrendum, quàm cū quis Deum inuocare non potest. Admoneantur igitur diligenter homines in talibus casibus, ne à Deo ipsi se scientes & prudentes auellant, & ne tandem in desperationem & æternum exitium ruant: sed cogitent, & dent operam, ut conscientiam talem reparent sibi, qualis & erga Deum & erga proximū ea esse debet. Qui iniurius fuit, reconciliationem querat. Qui iniuriam nullam fecit, aut iniuria affectus est, multò minus Deo irascatur, eiusque conscientia ac cor pacem expetat, nec ipse sibi inuocationem turbet atq; impediatur. Consulatur hic & Pastorem suum, ut is conscientia ipsius consulat, &c.

A concione canatur Litania, aut Psalmi aliquot

aliquot, & aliæ piæ cantilenæ Germanicæ. Hinc legat Minister Collectam. Item Benedictionē. Tandem canatur catio, qua petitur, ut Deus puritatem uerbi apud nos seruet. Item, Da pacem Domine.

QVÆ CANTANDA SINT
diebus Dominicis & in Festis sum-
mis ac præcipuis, à prandio in
Ciuitatibus.

A prandio hora prima canant Scholasti-
ci unum atq; alterum Psalmum, aut Decalo-
gum in rythmos Germanicos redactum, I-
tem Orationem Dominicam, & de Bapti-
simo cationē illam Rhythmicā, ac similes.

Deinde Minister uerbi instituat pueros
ac rudiores in Catechesi, ad hūc modū. Or-
dine eos interroget iubeatq; Decalogū me-
moriter recitare, atq; etiā enarrationē Deca-
logi, quæ extat in paruis illis libellis Cate-
chismi D. Lutheri. Alio tēpore aliam Cate-
chismi partem tractet, & ab ipsis exigat, do-
nec ordine omnes Catechismi partes absol-
uerit. Nec unquā deponendus de manib.
sed ubi semel absolutus fuerit, singulæ or-
dine partes subinde repetendæ sunt.

Absoluta autem ea parte quæ qua-
que hora tractata est, canatur Magnificat.
Hinc concionator suggesto conscenso,

clara uoce recitet Decalogum, Symbolum Apostolicum, Oratione Dominicam, Verba Baptismi & Cœnæ Dominicæ. Cum simplicia & nuda cuiusque partis uerba clarè, enodatè, distinctè atq; enucleatè pronunciauit, unam Catechismi partem resumit ut eam diligenter tractet & populo inculcet. Absoluta ea concione hortetur populum ad preces. Hinc canatur, Nunc dimittis seruum tuum Domine. Mox legatur Collecta, Postremo canatur Benedicamus Domino, atq; ita finis fit.

In Ciuitatibus magnis hora tertia etiam fiat concio, in qua explicetur Epistola Dominicalis aut Festi. Cationes sint eadem quæ ordinatæ sunt suprâ in eo loco ubi de Vespertinis precibus est actum.

DE FESTIS SINGVLARIBVS
aut illis diebus qui per annum
feriandi sunt.

Præter Dominicas ferianda sunt summa illa Festa de Christo, ut sunt, Dies Natiuitatis Christi cum proximis duobus. Dies circumcissionis Christi. Dies Epiphaniæ, qui Trium Regum uocatur. Dies Purificationis Mariæ. Dies Annunciationis Mariæ aut conceptionis Christi. Dies Cœnæ Domini, qui nobis uocatur, der Grune oder gutter donnerstag, qui est dies Iouis ante Pascha, quo die de Cœna Domini concio habenda

benda est, Dies Passionis Domini qui uocatur nobis der Stiltag oder karfreitag. Dies Paschæ seu Resurrectionis Domini unà cū duobus sequentibus secunda & tertia feria, Dies Ascensionis Christi. Dies Pentecostes unà cum duobus sequentibus diebus, Dies Trinitatis qui incidit in diem Dominicum post Pentecosten.

In his Festis seruetur is ordo lectionum, cationum, contionū & Cœnæ Domini, qui seruetur dieb. Dominicis, nisi q̄ Introitus, Sequentiæ & Præfationes de tempore, ut uocant, cani debent. Cani debent & ueteres illæ Germanicæ cantilenæ cuiusq̄ festi, ut in festo Natiuitatis, Ein Kindlein so loblich, &c. In festo Paschæ, Christ ist erstâden. Item Also heilig ist dieser tag. In festo Pêtecostes, Nu bitten vuir den, &c. Ipsi etiam concionatores has cōciones Germanicas in ijs festis in suggestu unà cum populo statim initio concionum canant.

Præter iam enumerata festa præcipua, seruentur & ea quæ sequuntur. Dies Apostolorum, Dies Iohannis Baptistæ, Dies Visitationis, cū Maria cognatam suam saluaret, Dies Michaelis, in quo doctrina de S. Angelis populo proponi debet. In his præcedentibus festis conciones habendæ sunt ante prandium, siq̄ adsunt Communicantes, ut uocant, hoc est, si qui Mensam Domi

ni accessuri sunt, Cœna Domini ministranda est, ut sit diebus Dominicis. A prandio uerò labori assueto uacare & officiũ suum quo diebus operarijs fungitur, facere cuiq; licet, excepto die Michaelis, in quo tam ante quàm post prandium concio haberi debet. Festum autem Annunciationis Mariæ omninò posthac intermittatur & abrogatur. Inq; locum eius festum Michaelis habeatur pro festo quartam partem aut quadrãtem Annì discernente.

Diligenter etiam admoneatur, & huc inuitetur populus, ne festis abutatur helluando & alia flagitia committendo, quæ ociũ comitantur, sed ut quisq; audiat ijs diebus uerbum diuinum, & precationibus uacet, suamq; familiam ea doceat & doceri atq; in formari in his curet. Si uerò post auditas conciones superest temporis aliquid uacui, licet cuiq; uacare suo labori, ne ocio indulgeat.

DIEBUS PROFESTIS QUID fieri in templis debeat.

In ciuitatibus conciones binæ, minimũ, habeantur in septimana, altera die Mercurij altera die Veneris, mane hora septima. Nec ultra octauam concio extrahatur.

Hicq; Ministri uerbi consulant Ecclesijs suis, eorumq; Scripturæ sacre librorum aut partium enarrationem ijs diebus suscipiant

cipiant, quos maximè utiles & salutare
 Ecclesiæ iudicauerint, unde & rectè edoce-
 antur & cōsolationem solidam hauriāt au-
 ditores, quales sunt Psalmi, Miserere mei
 Deus, De profundis, Quare fremuerunt gē-
 tes, Dixit Dominus, Beati quorum, Benedi-
 cam Dominum, Confitemini, Item aliquot
 Epistolæ Pauli.

Debent & audire Diaconi consilium &
 sententiam Pastorum suorum de ijs mate-
 rijs, quas pro cōcione tractandas suscipiūt.

Vbi incidunt tales festi dies, quos nunc
 non feriamur, uidelicet quorum Historiæ
 in Euangelistarum scriptis extant, quales
 sunt dies Cōuersionis Pauli, Mariæ Magda-
 lenę, Decollationis Ioānis, &c. eum textum
 aut historiā possunt Ministri uel feria quar-
 ta uel sexta, ea nimirum quæ uicinior est i-
 sti Diei festo, pro concione tractare.

Et his diebus binis canantur tam ante
 quàm post conciones Germanicæ piæ can-
 tilenæ seu Psalmi, ut populus eas cantiones
 discat, & ijs assuescat, utq; corda ad precatio-
 nem excitentur & accendantur, præcipuè
 hæ, Vater vnser im Himmelreich. Item, Vvo
 Gott der Herr nicht bei vns vvere. Item,
 Ein feste Burg.

A concione canatur Litaniam.

In Quadragesima his ferijs duabus, uide-
 licet quarta & sexta tractetur Historia Pas-

fionis, diligenterq; populo inculcetur. Con-
sultum itaq; uidetur ut statim post Lætare
libellus, qui Passionem Christi continet è
quatuor Euangelistis congestam, ordine le-
gatur & tractetur, quò satis temporis sup-
petat ad singularum eius partium diligen-
tem enarrationem & considerationem.

Nec debent intermitteri conciones eorum
duorum dierum ob ferias quæ in alios di-
es profestos incidunt.

¶ **QVÆ CEREMONIÆ ET**
cantiones seruandæ sint in
Pagis.

Singulis diebus Saturni aut ferijs septi-
mis à prandio circa horam secundam & in
singulis uigilijs (:ut uocant:) Festorum om-
nium, quando postridie Ecclesia aut cœtus
populi congregabitur, in Pagis æditui no-
larum aut campanarum tinnitu Vespere-
rarum, ut uocant, significationem dabunt.
Sicq; Pastor in eo pago habitat, statim post
alterum pulsum, ut uocant, aut nolarum so-
num, conferat se in templum, unaq; cum
ædituo canat Psalmum aliquem Germani
cum distinctè ut intelligi probè possit. Mox
Antiphonam, Deinde Hymnum, O lux bea-
ta in Germanica lingua, aut alias pias can-
tiones iuxta rationem temporis Festorum
& Dominicarum. Postea Magnificat Ger-
manicè & Collectam. Item Benedicamus.
Postre-

Postremò, Erhalt vns Herr, & Verley vns
frieden gnediglich, &c.

Si uerò uiri aut foeminae ueniunt in tem-
plum (ut diligenter etiam eos admonere
Pastor debet ut frequentes ueniant) ibi in
Germanica lingua è ueteri aut Nouo Testa-
mento aliquid legatur. Deinde canatur Ma-
gnificat & Psalmus aliquis in Germanica
lingua. Postea audiat Pastor eos qui altero
dic Mensam Domini accessuri sunt.

Et præscriptam hanc Ordinationem ser-
uent Pastores ita, ne diebus Saturni in a-
gros suos excurrant & agriculturæ labori-
bus sese dedât, sic ut toto eo die librum nul-
lum in manus sumant, id quod nonnulli
in more habent, sed maximè diebus Satur-
ni legant & meditentur quæ populo pro-
ponenda sunt diebus Dominicis, & à pran-
dio canant Vesperas, ut uocant, & audiant
eos qui Absolutionem petituri sunt. Nulli
hic diligentia parcant.

Hoc modo assuefiet populus, ut eo tēpo-
re Confessionem suam edant, & precatio-
ni, sanctisq; meditationibus de uoluntate
& beneficijs Dei uacent, quò Cœna Domi-
ni sacrosancta rectè & ad salutem suam su-
mant.

Hic mos utiliter & necessariò seruatur,
ut non tantum populus Cœnam Domini
sumpturus audiatur, sed & ipse Pastor sese

paret, quò die festo ritè & cum fructu doceat, & ministerium commissum sibi bona fide faciat.

Ij in quorum Pagis non habitat Pastor, illi accedat manè Pastorè, ubi ad ipsos uenit.

MISSA SEV COMMVNIO.

Hac Pastor & edituus auspicabitur publica illa Homologesi, precatone & absolutio ne, sicuti antè indicatum est in eo loco ubi descriptæ sunt Ceremoniæ, quæ in Ciuitatibus seruandæ sunt.

Hinc canatur loco Introitus, Psalmus aliquis Germanicus, Deinde Kyrie. Mox Gloria in excelsis Deo. Postea uersa ad populū facie Pastor dicat, Dominus uobiscum, & respondeat edituus, & cū Spiritu tuo. Hinc sequatur collecta aut precatio Dominicæ & festi cuiusq;. Eam collectam legat conuersa ad altare facie. Absoluta Collecta, uertat faciem denuò ad populum, legatq; epistolam in lingua uernacula, uoce clara, sine notis aut melodia, quò Ecclesia possit uerba intelligere, Incipiat autè sic: Hanc Epistolam scribit S. Paulus, &c. Lecta Epistola canatur Psalmus aliquis.

Hinc iterum Pastor uersa ad populū facie legat Euangelium Dominicæ aut Festi eidem sine notis, inchoetq; sic: Euangelium describit S. Matthæus, &c.

Lecto Euangelio, uertens faciem ad alta

re canat, Credo in unum Deum. Hinc tota Ecclesia canat Symbolum Apostolicum in rhythmos Germanicos redactum.

Mox subsequatur concio, in qua Evangelium denuò legatur & enarretur. Finita concione fiat precatio. Admoneatur etiam Populus ut tantisper maneat donec Cœna Domini ministratur, ut & antè dictum est.

A concione in suggestu Pastor ubi descensurus est incipiat canere Psalmum aliquem, Es vuolt vns Gott gnedig sein, uel similem.

Hinc coram Altari canat Orationem dominicam & uerba Cœnæ, ut antè indicatum. Eleuatio intermittatur ut antè quoq; dictum. Post uerba Cœnæ canatur Iesus Christus vnser Heilandt. Dum id canitur ministretur Cœna Dñi communicaturis.

Si magna Communicantium frequentia est, canantur interim & alij Psalmi, ut, Gott sei gelobet. Item, Ich dancke dem Herren. Item in fine, O Lam Gotts vnschuldig, uel, Christ du Lam Gottes.

Hinc ubi Cœna est ministrata, Pastor Collectam canat, Vvir dancké dir almechtiger Herr Gott. Item, Benedictionem, Der Herr segene dich. Deus benedicat, &c.

Postremò canatur, Erhalt vns Herr bey deinem Vvort, &, Verleihe vns fried gnediglich.

A PRANDIO DIEBUS DOMINICIS aut Festis in Pagis.

Diligenter admoneatur auditores, ut à prandijs redeant in templum, audiantq; ibi legi & tractari Catechismum. Ante & post eius tractationem canantur, Dis sein die heilige zehen Gebot. Item, Vatter vnser im Himelreich, id est, Decalogus & Oratio Dominica in rythmos redacta.

Si uerò ob certas causas & impedimenta id fieri nō potest, tum omnibus diebus Dominicis & Festis alijs ante prandium à concione ante Communionem pars una Catechismi Lutheri ad uerbum prælegi populo debet. Et summo studio in hoc incumbant Pastores nihilq; hinc diligentiae parcāt, ut Catechismi doctrinam populo sæpe proponant & diligenter inculcent. Neque enim dici potest, quàm id sit utile & necesse.

Si nulli sunt Communicantes, tum illa ipsa canantur & legant quæ suprà annotata sunt. Debet & admoneri populus ut frequentius Cœnam accedat. A concione canatur Litania duntaxat.

COLLECTÆ SEV PRECATIONES in Aduentu, in Natali Christi, in festo Purificationis, de Passione Christi, in festo Paschæ, Pentecostes & Trinitatis. Item alia pro pace & quibus diuinum auxilium expetitur in omnibus necessitatibus & alijs, quæ

quæ in Templis in Sacro aut Missa ante lectionem Epistolæ & postea canuntur, Item Præfationes quas uocant, quæ finita concione ante Communionem canuntur, cum inueniantur in alijs libellis qui ubiq; extant, inferendas hâc non putauimus.

PARÆNESIS SEV ADMONITIO,
& Absolutio, Item Gratiarum actio &
precatio ante Communionem
seu ministracionem Cœ-
næ Domini.

Charissimi. Vos ut homines Christiani (qui antè estis edocti quæ de Deo, de seuera eius uoluptate, ac lege, de creatione naturæ humanæ, deinde & de peccatis nostris, deq; redemptione per Saluatorem Iesum Christum, deq; omnibus articulis fidei Christianæ omnibus pijs tenenda sunt, qui etiam eos fidei articulos firmiter creditis) Vos, inquam, hâc adestis ut percipiatis eximiam & summam illam consolationem, quam Dominus noster Iesus Christus in sumptione corporis & sanguinis sui nobis præbet ac largitur. Scitis autem iuramentum omnipotentis & æterni Dei ubi ait, *Viuo ego, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.* Hoc iuramentum Deus sui unigeniti filij Iesu Christi sanguine, morte & resurrectione confirmauit. Duo autem comple-

dicitur, tam conuersionem quàm peccato-
 rum remissionem. Primum Iureiurando
 hoc affirmat Deus, se nullo modo uelle, ut
 in peccatis contra conscientiam perseuere-
 mus, sed ut ad ipsum conuertamur, ad iu-
 stissimam ipsius iram expauescamus, & ex
 animo doleamus de nostra inobedientia
 & ingratitude, horrendoq; erga illum cõ-
 temptu. Qui itaque talia corda ad Deum
 adferunt, ut ipse testatur, se habitaturum
 cum corde contrito & sermones eius tre-
 mēte, illi magnam illam gratiam, quæ
 propter Christum nobis donatur, expen-
 dant, consyderent, expetant & accipiant,
 firmiterq; credant omnia peccata sua pro-
 pter Christum ex misericordia gratis citra
 merita sua sibi condonata esse, si hanc con-
 solationem fide & fiducia firma in Chri-
 stum amplectantur. Nec dubitationi in-
 dulgeant, sed constanter & firmiter statu-
 ant, quòd ita remissionem peccatorum ac-
 cipiant, Deoque placeant & accepti, at-
 que æternæ salutis hæredes sint, quodque
 certò Deus ipsis Spiritum suum dare & in
 ipsis misericorditer habitare, eos regere &
 seruare uelit ad æternam salutem. Atque
 ob id in posterum Deo ex fide & in bona
 conscientia obedientiam præstare de-
 bent.

Hæc quotidie cogitanda quidem uo-
 bis

bis sunt, sed maximè tunc quando Cœnam Domini nostri Iesu Christi sumpturi estis. In ea Christus nos duorum commonefacit, primum, iram Dei contra peccata tantam esse, ut non aliter potuerint ac debuerint expiari quàm per solam filij sui dilectissimi obedientiam & mortem, deinde eos qui conuertuntur, & in Filium Dei fiduciam suam collocant, in gratiam à Deo recipi.

Et in testimoniũ certum huius suæ immutabilis uoluntatis Christus hanc Ordinationem seu Cœnam instituit, in qua unà cum externis illis uisibilibus elementis uerè uerum suum corpus & sanguinem largitur & donat, suamq; promissionem hoc ipso confirmat, quòd certò nobis peccata nostra propter Passionem suam condonentur, & quòd uerè inter & apud nos esse & in nobis operari uelit, sicuti inquit, Ego in illis sum, & uitam æternam do eis.

Quapropter omnes qui hìc adestis, & ad Deum conuertimini, & ad iram Dei contra peccata sua perterrefacti expanescunt, quique credunt propter Christum peccata sua condonari, quique hoc proposito sunt se in peccatis contra conscientiam nõ perseueraturos, illis annuncio remissionem peccatorum, iuxta uerba Christi, *Quibus peccata remisistis, ijs remissa sunt.*

Ideo ex mandato Domini nostri Iesu Christi renūcio uobis hanc absolutionem, quod propter Christum uobis peccata sint condonata.

Et hanc Euangelij uocem probè uobis infigite, eique credite, & consolatione hac de merito Christi uos erigite, & posthac in fide & bona conscientia Deo obedientiam præstate.

Et in testimonium, quod uobis ipsis hæc grātia donetur & applicetur, sumite corpus & sanguinè Christi, ac statuite, quod Christus in cruce uictima pro uobis fuerit, suumq; corpus pro uobis tradiderit, & sanguinem suum propter uos effuderit, & q̄ uos membra sua faciat, & in uobis efficax esse uelit.

Hic etiam Deo omnipotenti, Patri Domini nostri Iesu Christi & Christo Domino pro tantis beneficijs & infinita illa misericordia gratiæ uobis agenda sunt, His etiam Christi beneficijs consolari uos & hinc gaudio exundare debetis. Vult enim adesse uobis, uos regere & seruare. Ardentibus etiam precibus commendate nunc Deo totā Ecclesiam & Magistratum, uos etiam atque familiam uestram.

Omnipotens uere Deus, æterne & unice Pater Domini nostri Iesu Christi unà cum unigenito filio tuo Iesu Christo & Spiritu sancto,

sancto, Conditor omnium creaturarū, qui sapiens, uerax, beneficus, iustus, purus & iudex es, peccato irascens, Agnosco & confiteor me multorum peccatorum reum esse, & me multa peccata scientem & nescientem admisisse. Ac doleo ex animo quod te uerum Deum offendi, teq; rogo, ut per magnam misericordiam tuam propter dilectissimum filium tuum Dominum nostrū Iesum Christum omnia peccata mea mihi cōdones, mihi sis propicius, & me propter Christum & per illum, iustifices & tibi acceptum facias, tuoq; sancto Spiritu me illumines, mundes & regas.

Credo etiam Euangelij tui sacrosancti doctrinæ & clementi promissioni, in qua nobis propter filium tuum Iesum Christū, remissionem peccatorum, iusticiam, & æternam uitam daturum recepisti, teq; rogo ut meum cor in fide & cognitione filij tui confirmes.

Ago tibi & gratias omnipotēs Deus pro omnibus beneficijs, & maximè quod tam te nobis pro summa tua misericordia patefecisti, & quod filium tuum dilectum pro nobis uictimam & mediatorem & propiciatorem nostrum esse uoluisti, & quod per eum nos ab æterna ira redemisti & ad æternam salutem in gratiam recepisti. Teq; rogo ut propter dilectum filium tuum, cura

tam miseræ, calamitosæ, & infirmæ Creaturæ sumus, nostri miserearis, tibiq; omnibus temporibus inter nos æternam Ecclesiam colligas, & pacem, gubernationemq; in Politia salutarem nobis largiaris, utq; me & totam familiam meam clementer foueas, regas & serues, Amen.

Gratias etiam tibi ago Omnipotens unigenite Dei fili Domine Iesu Christe, quòd pro immensa tua Philanthropia pro nobis intercessisti, & naturam humanam assumpsisti, ne ea in æternum abiecta periret, sed ut per te à peccatis liberata æternæ iusticiæ æternæq; uitæ restitueretur, & q; summam & ineffabilem diuinæ Maiestatis irâ contra peccata à nobis miseris mortalibus in te deriuasti, & tua obedientia, Passione & morte pro nobis satisfacisti, & quòd à mortuis resuscitatus manes Mediator & Intercessor pro nobis, & quòd æternam Ecclesiam tibi per Euangelij uocem & Spiritum sanctum colligis, q; es Emanuel, id est, Deus nobiscum, & quòd æternam salutem largiris omnibus qui ad te conuersi credunt sibi Deum propter tuam Passionem & intercessionem esse propiciû, & q; certò promisisti te miseros & infirmos nos homines in Ecclesia tua seruaturum.

Oro ardentibus uotis ut mihi sis propicius & oia mea peccata mihi cõdones & apud

pud æternum Patrem tuum pro me inter-
 cedas, sanctumq; Spiritum tuum mihi lar-
 giaris, me regas & serues contra hostes tu-
 os, contra blasphemos, mendaces & im-
 mundos Diabolos, Oro etiam omnipo-
 tens fili Dei Iesu Christe, qui in Cruce mor-
 tuus es & tertio die resurrexisti à mortuis,
 quique iustus, uerax, castus & misericors
 es, ut omnibus temporibus inter nos æter-
 nam Ecclesiam colligas, nostramq; regio-
 nem & Magistratus eius serues, ac pacem
 gubernationemq; salutarem largiaris, utq;
 me ac meam familiam clementer regas &
 custodias, Amen.

Post hanc precationem, absolutionem &
 gratiarum actionem canat sacra faciens pre-
 cationem Dominicam & Verba Cœnæ Do-
 mini, ut suprâ annotatum est.

DE BAPTISMO.

EAS personas, quæ infantem baptizan-
 dum afferunt, ad hunc modum affe-
 tur & admoneat is q̄ baptizaturus est.

Dilecti in Christo. Audimus quotidie è
 uerbo Dei, atque etiam id experimur
 tam in uita quàm in morte, quòd inde ab
 Adam Omnes nos in peccatis concipia-
 mur & nascamur, atque ideo etiam

sub ira Dei in æternum damnati perijſſemus, niſi nobis unigenitus Dei filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſuccurriſſet & nos inde liberaiſſet.

Cùm itaq; præſens hic infans, natura eodem peccato & modo, quo & nos infectus & fœdatus ſit, ob id etiam æternæ mortis & damnationis reatum ſuſtinet. Sed cùm Deus, Pater omnis miſericordiæ & bonitatis dilectum filium ſuum toti mundo donarit, Ergo eum etiam non minus infantibus quàm adultis promiſſum miſit, cumq; totius mundi peccata tulerit filius Dei, Ergo non minus miſeros infantes quàm adultos à peccatis, morte, & damnatione liberauit & ſaluauit. Atq; etiam mandauit eos ad ſe deferri ut ijs benediceret, eos etiam humaniſſimè ac blandiſſimè ulnis complexus eſt, regnumq; cœlorũ ijs promiſit &c.

Quocirca ex officio charitatis Chriſtianæ hunc præſentem infantem Domino Deo noſtro ardentibus uotis commendate, & ad Chriſtum deferre, precantes ut ipſe condonet peccata, & ut in regnum gratiæ ac ſalutis eum recipiat, nihil dubitantes, certa fiducia concepta, quòd Chriſtus Dominus noſter, id ueſtrum ueræ charitatis opus, quod huic infanti præſtatis, clementer ſit accepturus & approbaturus, ueſtrâq; precationem exauditurus. Iuſſit enim ipſe
ad

ad se deferri infantes, ac promissit pro immensa sua misericordia quòd in regnum suum eos recipere uelit.

Vbi in hanc sententiam Minister admonuit eos qui infantem adduxerunt, interroget, quod nomen infantis sit indendum? Vbi Compatres nomen expresserunt, dicat. Exi immunde spiritus, & da locum Spiritui sancto. Deinde signet cruce frontem & pectus infantis ac dicat. Accipe signum sanctæ Crucis tam in fronte quàm in pectore. Oremus.

O omnipotens æterne Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, Inuoco te ut miseraris huius ministri tui N. (uel Ministræ. N.) qui (uel quæ) donum Baptismi tui rogat & æternam tuam gratiam per spiritualem regenerationem expetit. Suscipe illum (siue illâ) Domine, Dixisti tu, Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis, Quare largire bonum ei qui petit, & aperi ianuam ei qui pulsat, ut benedictionem æternam cœlestis lauacri consequatur & promissum regnum tui doni accipiat, per Christum Iesum Dominum nostrum, Amen.

Oremus. Omnipotens æterne Deus, qui diluuiò iuxta seuerum iudicium tuum, incredulum Mundum damnasti, & octauum iusticiæ præconem pro magna tua mi

sericordia seruasti, & obstinatum Pharaonem cum suis in mari rubro submerxisti, tuumq; populum Israeliticum siccis pedibus traduxisti, Quo lauacrum sancti tui Baptismi est prefiguratum, Et per baptismum tui dilecti filij Domini nostri Iesu Christi Iordanem & omnes aquas in salutare diluuium & copiosam certamq; peccatorum ablutionem ac mundationem sanctificasti & instituisti. Obsecramus te per eandem tuam immensam & inexhaustam tuam misericordiam, ut hunc infantem clementer respicias, & uera fide in spiritu illuminatum sanctifices, ut per salutare hoc Diluuium in eo submergatur & suffocetur atq; aboleatur omne quod ab Adamo est ipsi agnatum & in eum propagatum, & quod ipse addidit. Ut ita e numero infidelium segregatus in sanctam Ecclesie arcam siccus ac securus tutusq; seruetur, semper ardenti spiritu & laetus spe tuo nomini seruiat, ut cum omnibus credentibus promissionem uitae aeternae consequatur, per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

LECTO EVANGELIO S. MARCI
 ubi Christus manus infantibus imponit
 & eos amplectitur, si tempus patitur siq; in
 fans non est imbecillis, addat Euangelio
 & sequentem paronesin Pastor.

**Dilecti in Christo, Audimus in paucis illis
lecti**

lecti euāgelij uerbis, tā nos q̄ infantes sint
miseri & calamitofi, in quāto fimus pericu
lo, & cōtrā etiam audimus summam hīc cō
solationem. Nam id nobis tenendū est, sic
nos oēs per lapsum Adæ esse corruptos, ut
in peccatis concipiamur & nascamur, atq;
ita & filij iræ nascamur & propter peccatū
in regno Diaboli, in morte, inferno & dā
natione sumus.

Quod. n. ex carne natū est, caro est, nec
regnum cœlorū ingredi potest, nisi regene
retur, & in Christi Dñi nostri regnum, re
gnum illud gratiæ perducatur. Id eo tempo
re agnouerunt parētes qui liberos suos ad
Christum attulerunt, & ob id eos ipsi obtu
lerunt, & ipsis regnum cœlorum, æternam
gratiam, & benedictionem dari petiuerūt.

Secundò audimus consolationē eximiā
pro nobis & pro paruulis, q̄ summa alacrita
te & prōptitudine, Christus filius Dei Dñs
noster paruulis qui ad ipsum deportantur
& nobis oībus qui ad illū cōfugimus clemē
ter succurrere uelit, atq; ita ut etiā offenda
tur & indignetur si impediūtur ne ad se de
ferātur, siq; non sedulo ad ipsum afferūtur.

Tertiò. Curæ maxime sibi esse puellos, se
illorū esse amatissimū, se uerè paterno esse
erga illos aīo, significat nō obscure hoc ipso
q̄ eos cepit in ulnas & tam amanter com
plectitur. Testatur itaq; quòd ipsos uelit
eripere & liberare à peccatis, à potestate

diaboli à morte & regno inferorum. Imponit ipsis & manus suas diuinas, gratia plenissimas, suscipiens hoc ipso eos in protectionem & testificans quòd eos tueri & defendere uelit contra omnia mala, & benedicit illis, ipsos cœlestis sui Patris Filios, & hæredes, suosq; cohæredes & æternę salutis ac uitę confortes futuros testificans.

Nos autem adultos & quidem minis ad ditis monet, ne patiamur nos rationis nostrę persuasiõibus & somnijs seduci & nobis imponi, sed ut simplici uerbo fidem habeamus & in simplicitate fidei maneamus, & ut sicuti puelli in regno cœlorum, id est, in regno gratiæ ac uitę coram eo ambulemus, utq; in innocentia & puritate incipiamus & pergamus æternam uitam uiuere, ne in omnem æternitatem reijciamur.

Cùm autem hæc, uidelicet liberatio à peccatis & à potestate & regno Satani per Christum hoc ipso quòd manus puellis imponit, quòd eos amplectitur, & quòd eis benedicit, regnumq; cœlorum promittit, huic quoq; infanti, ut & omnibus nobis, etiam in externo signaculo, uidelicet Baptismo & uerbo Dei, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, dentur, exhibeantur, applicentur, & per id signum ea de re certificati confirmemur, ideo infantem presentem in nomine Domini nunc baptizabimus, sed præmissis

premissis precationibus etiam Orationem Dominicam ante addere.

¶ HIC MINISTER MANVS IM-
ponat capiti infantis, oretq; precatio-
nem Dominicam unà cum fideiuffo-
ribus aut Compatribus & Comma-
tribus ut uocant, aut Testibus
in Baptismo.

Hinc deportetur infans ad Baptisteriũ,
dicatq; Minister uerbi. Dominus custodiat
introitum tuum & exitum tuum, ex hoc
nunc & usq; in sæculum.

Deinde renunciet infans diabolo per fi-
deiuffores aut susceptores suos in Bap-
tismo, dicatq; Minister,

N. Renuncias diabolo? Respondeant
Susceptores. Etiam uel Ita.

Et omnibus operibus eius. Rñ. Ita.

Et omnibus institutis & consilijs eius.
Respondeant Ita.

Deinde interroget. Credis in Deum Pa-
trem, creatorem cœli & terræ? Responde-
ant. Ita, Credis in Iesum Christum fi-
lium eius, &c. usq; ad finem. Respon. Ita.

Credis in Spiritum sanctum, &c. Respon-
deant Ita.

Vis baptizari? Respondeant Ita.

Ibi acceptum infantem mergat in bap-
tisterium, & dicat,

Ego itaq; baptizo te in nomine Patris,

222 De Baptismo in necessitate.

& Filij & Spiritus sancti.

Baptizatū infantem fideiuffores in manus suscipiant & teneant supra Baptisterium, Ministerq̄ dum induit lineam uestem, quam uestem albam aut candidam uocāt, dicat sequentia uerba.

Omnipotens Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui te regenerauit per aquam & spiritum sanctum, omniaq̄ peccata tibi cōdonauit, confirmet te gratia sua ad uitam æternam, Amen.

Pax sit tecum. Respondeatur, Amen.

DE BAPTISMO IN NECESSITATE
te qui fit in ædibus priuatis ubi recens natus infans de uita periclitari uidetur.

Pastores admoneant populum ne temere aut statim citra necessitatē in domibus priuatis baptizent infantes, si tamen extrema necessitas id postulat ut sit baptizāndus infans qui iam expiraturus uidetur, ut id faciant in timore Dei & deuotione pia, Deumq̄ antè inuocent, & precationem Domini orent, deinde baptizent in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

Cū ita est baptizatus nō dubitetur infantem esse uerè & sufficienter ac ritè baptizatum, nec opus esse ut denuo in templo aut alibi baptizetur.

Si tamen infans manet superstes, siq̄ ita uolunt,

De Baptismo in necessitate. 223

uolunt, potest deferri in templum, ut inter roget Pastor, an etiã certò sciant, infantem ritè esse baptizatum, & quomodo eum qui busq; uerbis baptizauerint, siq; tũ dixerint, q; Deum pro infante orarint & inuocauerint, factaq; precatione, eum in nomine Patris & Filij & Spiri. sancti baptizarint, q; non dubitent sed certissimè sciant, infantem ritè baptizatum fuisse, etiamsi tum statim à baptismo animulam efflauisset & hãc uitam cum morte euestigio commutasset, nullo modo baptizetur denuò à Ministro, sed uerè & ritè baptizatum esse statuēt, nec iteret baptismum, sed Ecclesiæ membrum esse iudicet inq; numerum uerorum Christianorum recipiat, & Euangelij pericopã è cap. 10. Marci, quæ solet in Baptismo legi, supra infantem legat perq; precationem Deo omnipotenti commendet, & deinde in nomine Domini redeant domum. Debet aut ad hunc modum interrogare Minister eos qui infantè baptizatũ in templũ detulerũt.

Dilecti in Christo. Cũ omnes, quotquot nostrũ sunt, in peccatis sub Dei ira ad æternam mortem & dãnationẽ nati simus, nec aliud sit remedium aut medium quo à peccatis liberari & coram Deo iustificari ac saluari queamus q̃ per unicũ Mediatorẽ & seruatorem nostrũ Iesum Christũ, cumq; hic p̃sens infans in eodẽ periculo uersetur, &

224 De Baptismo in necessitate.

itidē in peccatis natus fit uti nos, ergo quæ-
ro ex uobis, an ad Christum fit deportatus,
& Christo fit per baptismum incorporatus?

Si respondent esse baptizatum, interro-
get per quem & qui adfuerint? Siq; nomina-
uerint certas personas quæ adfuerint, & e-
am etiam personam, quæ infantem bap-
tizauit, querat ulterius Minister, an etiam no-
mē Domini inuocauerint & orauerint, siq;
respondent se inuocasse nomen Domini &
precationem Dominicam orasse, seiscite-
tur deinde, quo elemento baptizarint, siq;
respondēt aqua, quærat itidem quibus uer-
bis baptizarint. Si dixerint se usum his uer-
bis, Baptizo te in nomine Patris & Filij &
Spiritus sancti, Postremò interroget an sci-
ant se ijs uerbis iuxta Christi mandatum
ufos esse, siq; respondent, se id certò scire, di-
cat ad ipsos.

Cùm itaq; dilecti in Christo, in nomine
& iuxta mandatum Dei Domini nostri hec
omnia egeritis, pronuncio & affirmo uos
rectè & bene fecisse, cùm infantes miselli
gratia Dei opus habeant, nec Dominus no-
ster Iesus Christus eam ipsis se daturum ne-
get, sed ad eam ipsos blandissimè inuitet, id
quod uerba Euangelij sequentia luculen-
ter & consolatoriè testantur, quæ sunt apud
Marcum cap. 10. Et attulerunt ad eum pue-
ros ut tangeret illos, &c.

Lectis illis uerbis è Marco, sic dicat Minister.

Cùm iuxta hæc Christi uerba iam recitata certò constet hunc infantem quoque in regnum gratiæ receptum esse, orabimus ut in ea gratia ad æternam salutem constanter conferuetur.

Oremus.

Omnipotens Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui te, &c. ut suprâ in fine baptismi.

Pax tecum, Amen.

Si uerò ex personæ quæ infantem in templum ad baptismum deferunt, ad quæstiones Pastoris non satis expedite responderint, sed sic ut dubitare uiderentur, dixerintq; se nescire quid cogitarint, multò minus quibus uerbis usæ sint aut quid fecerint in tanto periculo, (ut aliquâdo fieri solet:) tunc nullæ moueantur disputationes, sed infans iudicetur nõ baptizatus esse, admoncaturq; ut baptismi lauacro tingatur, eo modo quo omnes infantes ad baptismũ uocantur & baptizari solent.

Cumq; preces & exorcismi sunt recitati, & cum infantes per fideiussores diabolo renunciauerunt, & confessionem fidei ediderunt, ibi tum Pastor baptizet infantem citra conditionem, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

DE COMPATIBVS AVT COM-
 matribus ut uocant, seu Ba-
 ptismi testibus.

Vult hoc seruo Deus, ut uera & sancta Ec-
 clesia ipsius, quæ doctrinam Euangelij dili-
 git & confitetur, in terris probè cognosca-
 tur, utq; ab alijs damnatis & execrandis bla-
 sphemis ceteribus separetur segregetur ac se
 iungatur. Cum itaq; constet obstinatos &
 præfractos istos Papistas, qui pertinaciter
 abominationem Missarum Papalium, in
 quibus Christum Patri offerunt, idoloma-
 niasq; & mendacia damnanda Papatus tu-
 entur & propugnant, & è contra puram sa-
 cro sancti Euangelij doctrinã blasphemant
 & conrumelia afficiunt, cum, inquam, satis
 constet hoc genus hominum esse hostes Ec-
 clesie ueræ Dei: Cùm itè manifesti illi pec-
 catores in impœnitentia perdurantes, ut
 Usurarij, adulteri, homicidæ non sint Eccle-
 siae Christi membra, necesse est, ut uerè pijs
 uero Dei timore præditi, in usu Sacramen-
 torum ab hominibus tam impijs separen-
 tur, sicut Paulus docet 2. Corint. 6. Ne ducatis
 iugum cum incredulis. Quod enim con-
 sortium iusticiæ cum iniusticia? aut quæ
 communio luci cum tenebris? aut quæ pars
 fideli cum infideli?

Sed inter Christianos non est maior uni-
 tas,

tas, coniunctio, aut communio, quàm ea quæ est in usu sacrosanctorum Sacramentorum, & in communione aut communicatione seu participatione Spiritus sancti. Quapropter Pastores, & alij Ministri, quibus munus ministrandi Sacramenta est commissum, posthac nullum præfractum & obstinatum Papistam, qui errorem suum non sustinet agnoscere, sed etiam tuetur, Confessionemq; Augustanam hæreseos blasphemio ore infimulat, nec ullum ex illis impœnitentibus manifestis peccatoribus, ut sunt adulteri, scortatores, fœneratores, qui peccandi finem facere & se ad meliorem uitæ frugem recipere, seq; uitam emendaturos promittere nolunt, tales, inquam, non patiantur baptismo testes astare aut in baptismo fideiubere, sed eos repudiare ac rejicere, & iuxta Christi doctrinam, non pluris facere quàm Ethnicum, per omnia sicuti blasphemus & impœnitens isti, qui in manifestis peccatis iacent, pro ratione officij sui ad Cœnam Corporis & sanguinis Iesu Christi admittens non possunt.

¶ QVOMODO II TRA-
ctandi & informandi sint, qui Cœ-
nam Domini sumpturi priua-
tam absolutionem
petunt.

Duplicis generis homines petunt priuam
tam absolutionem, ubi Cœnam sumpturi
sunt. Quidam enim nihil aut parum intel-
ligunt earum rerum quæ ad rationem salutis
aut ad pietatem faciunt, nec multum habent
conscientiæ, hoc est, non admodum angun-
tur in conscientijs suis, ob id, quod ea non
didicerunt, & alia quædam sua peccata, nec
tamen sunt prorsus impij, obstinati & per-
uerfi, quales nonnulli reperiuntur, id quod
inde fit, quod homines sub Papatu omni-
nò nihil sunt in ijs quæ ad rationem ueræ
pietatis pertinent informati & edocti, uide-
licet quid sit peccatum, qui effectus pecca-
ti, quomodo inde liberemur, & quomodo
gratiam Dei consequamur, sed in illarum
rerum ignorantia adoleuerunt, Ac uellent
quidem se illa scire & doceri, sed pudet i-
psos discere nunc ea, cum ætatis iam sint pro-
uectæ, & ob gratiam difficulter ac magno ne-
gocio discere & meminisse omnia possunt,
atq; ita fit sepe, ut non petant absolutionem
nec Mensam Domini accedant, donec differ-
re & procrastinare id possunt.

Quod si itaq; ad nos uenerint tales qui
libenter facerent quæ deberent, si scirent il-
la, qui tam sunt rudes, nec tamen mali, in
quibus non est supina & affectata ignoran-
tia, qui doceri petunt, illorum conscientia
sunt pungendæ acriusculè, ut agnoscant &
sentiant

sentiant se esse miseros peccatores, & se egere atq; opus habere gratia Dei.

Vbi ergo quis ad nos ueniēs in hanc sententiam aliquid dicit. Venerande Domine, Venio hīc ad uos ut me quoq; declarem esse hominem Christianum, & uellem libenter præstare quæ pium & Dei timore præditum hominem decēt, sed nescio quid hīc mihi sit faciendum & quomodo me parare debeam, ut dignè mensam Domini accedam. Quare rogo uos, ut me in ijs quæ ad rationem pietatis & salutis meæ pertinent, edoceatis & informetis. Ibi Pastor interroget, an etiam teneat Decalogum, & quid Deus in eo ab omnibus hominibus requirat quid facere & quid omittere debeant, si respondet se eum nescire, (ut multi sunt respōsuri, cum pauci ex sacrificulis eum tenuerint sub Papatu, ut mirum nō sit Laicos quos uocant, eius rudes fuisse.) siq; dederit significationem aliquam se dolere, q̄ eum nesciat, ibi in hanc sententiam eum admoneat Pastor. Cū decem præcepta Dei ignores, certum est, te ea multò minus præstitisse aut seruasse. Sed id est peccatum omnium maximum & longè grauissimum, quod homo committere potest, tam nullo Dei timore præditum esse, & nulla cura discendi ea quæ ad gloriam Dei & salutem nostram pertinēt, teneri, ut intra annos ui-

ginti aut triginta aut quadraginta, aut plures ea tam necessaria non didicerit, & nihil secius tamen quotidie tot Dei beneficijs & donis fruatur, habeatq; gratuito à Deo corpus, animam, sensus, rationem, esculentata, poculenta, aliaq; uitæ necessaria, Imò cum filius etiam Dei se totum tibi dederit, tibi seruerit suâ Passione & Morte ut te liberaret & saluaret, cumq; de tantis Dei beneficijs quotidie tibi prædicetur, tamen tam securè stertere, tam illis immensis Dei beneficijs non moueri, ut uel semel cogites, aut inquiras, quid Deo tam bono, tam clementi, tam misericordi, tam indulgenti debeas, quæ uicissim officia illi à te præstanda sint ad ipsius gloriam & laudem, utque gratitudinis aliquam significationem dares pro tantis & multiplicibus uarijsq; Dei donis & beneficijs, Dubium non est, Satanam ibi regnare potenter pro sua libidine & illius hominis cor occupasse, quod tamen earum rerum quæ ad pietatem pertinent, uacuum est. Nec fieri potest ut hominem tam omnis pietatis rudem, maximè si id discere nollit nec se moneri ac doceri patetur, non impellat Satan quò uelit & ex alio in aliud peccatum præcipitet. Quare cum tu quoque pietatis tam sis rudis, si nunc subito animam efflares, tam horrendum DEI & uerbi ipsius contemptum coram

coram stricto & seверо ipsius iudicio certè nunquàm probare aut excusare posses, sed esset tibi ob tantam impietatem in desperationem & æternum exitium ac damnationem ruendum. Hoc cogita, & certum esse omnino tibi persuade.

Cùm autem Deus pro sua clementia te hætenus superstitem seruarit, uide ut tam horrendum peccatum agnoscas & ex animo ob id doleas, Deumque roges toto pectore, ut tibi id condonet & tui misereatur, suaque gratia tibi adsit. Vide etiam & da operam ut posthac sis pius, sanctum uerbum Dei & Euangelium studiose, diligenter, attentè, & magna animi Religione atque humilitate audias & discas, & ut uitam tuam iuxta id exigas & omnibus pietatis officijs Deo te probes, &c.

In hanc formam & sententiàm (inquàm) sunt isti admonendi & castigandi, qui rudes sunt uerbi Dei aut ueræ pietatis & qui in ea securitate & impœnitentia ad tempus uixerunt, ubi ueniunt Confessionem suam edituri & Absolutionem petitori, ut ad peccatorum suorum agnitionem perducantur, & ut conscientia in ipsis exciterur & pungatur, quò expauescant & perterrefacti doleant.

Vbi enim non agnoscitur peccatum, nec cōscientia perterrefit, ibi Christus non magni fit, nec cogitant Euangelium esse tam preciosum thesaurum, tam inæstimabile cimelium, uerbum salutis, ut Paulus uocat, & omnis gratiæ ac fœlicitatis, & quòd tam certam, tam firmam, tam opulentam & æternam consolationem etiam in media morte suppeditet. Si uerò talibus hominibus peccata ipsorum eo modo reuelantur & ob oculos ponuntur, aut si ad agnitionem peccatorum suorum etiam citra commonefactionem confessionarij aut Ministri Ecclesiæ per se perueniunt, ut se uideant esse miseros & deploratos peccatores, siq; è uerbo Dei informari & consolatione se erigi petunt, quòd à peccatis liberari queant, ibi ad hunc modum & in hanc sententiam sunt docendi & consolandi.

Dilecte frater, aut dilecta soror in Christo. Quòd te miserum peccatorem agnoscis, id ualde probandum est, estq; certum argumentum & documentum, tibi Deum esse propicium. Nam si peccatum non agnoscitur, si quis non ex animo dolet & perterrefit, id signum ualde malum est, & metuendum est Satanam eius hominis qui peccatum non agnoscit cor totum occupasse & indurasse. Quòd itaq; tua peccata agnoscis, quòd sic expauescis & ob ea ex animo doles,

les, & quòd ijs liberari cupis, id certò statu
 es esse singularem & eximiam Dei gratiam
 & spiritus sancti opus, pro quò ex animo
 sint tibi gratia Deo agèdæ. Maiores autem
 debes ei gratias quòd te in peccatis tuis, &
 in dolore & pauore illo nò patitur ruere in
 desperationem, sed quòd tam tibi est propi-
 cius, ut te ex Euangelio suo sacrosancto per
 & propter Christũ còsolationem & remis-
 sionem petere doceat.

Ne autem de gratia illa Dei erga te dubi-
 tare, sed ut certò statuere queas, Deum tibi
 esse propiciam, utq; conscientia tua sit qui-
 etior & tranquillior, idè & ego uerbum
 Absolutionis tibi annũciabo & impertiar,
 per quod uerbum ea gratia, quæ aliàs in pu-
 blicis concionibus Euangelij toti mundo
 in genere promiscuè prædicatur & annun-
 ciatur, tibi pro tua persona priuatim hìc &
 speciatim promittitur & applicatur, & hac
 ipsa hora donatur. Et hæc Absolutionis uer-
 ba, mi frater in Christo, (aut mea soror in
 Christo) quæ iuxta promissionem Dei tibi
 sum annunciaturus sic accipies, & tanti fa-
 cies, ac si per uocem è cœlis missam ac sonã
 tem ea gratia & peccatorum remissio tibi
 denunciaretur & promitteretur. Et hoc nõ
 mine gratias Deo ex animo agere debes,
 qui eam potestatem Ecclesiæ & Christianiæ
 in terra dedit.

FORMA ABSOLVTIONIS.

Deus Omnipotens, & Pater Domini nostri Iesu Christi sit tibi propicius & misereatur tui, tibiq; condonet omnia peccata tua propter merita filij sui dilecti Iesu Christi, qui pro ipsis passus & Mortuus est. Et in nomine eiusdem Domini nostri Iesu Christi ex ipsius mādato, & uirtute uerborū ipsius, ubi dicit, Quorumcūq; remiseritis peccata, remittuntur eis, pronuncio te ab omnibus peccatis tuis liberum, immunem, & absolutum, ut omnia tibi sint condonata, tam opulenter, tam certò, & tam plenè, quàm Iesus Christus id sua Passione & Morte est promeritus, & uoce Euangelij in toto mundo annunciari mandauit. Et hanc consolatione plenissimam promissionem, quam in nomine Domini nostri Iesu Christi ex ore meo nunc audisti, tibi factam esse non dubitabis, eaq; te consolaberis & animum tuum eriges ac confirmabis, tuamq; consciētiam & cor pacificabis, ac certò statues, firmiterq; credes omnia peccata tua tibi indubiè cōdonata esse in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen. Vade in pace.

¶ QVOMODO ÆGROTANTES
informandi & consolandi sint.

Dilectę uel dilecta in Christo. Cùm Dominus

minus

minus Deus te uisitauerit, & in hanc corporis imbecillitatem coniecerit quò uoluntati diuinæ tuam submittas & patienter eam Crucem feras, scire & certò statuere debes, Primò corporum nostrorù aduersam ualitudinem nobis à Domino Deo nullam aliam ob causam quàm propter peccatum immitti, & peccatum Originale quod à primo parente Adam in nos hæreditate derivatum & propagatum est mortem & quicquid ad regnum mortis pertinet, omnes defectus, uicia, infirmitates, morbos, ærumnas, miserias, calamitates &c. secum afferre & unà adducere, ac comitari. Si enim nulum in nobis hæreret peccatum, tum nec mors, multò minus morbi & aliæ calamitates nos affligerent.

Secundò. Ne tamen in peccatis, morbis & omnigenis afflictionibus & tentationibus nostris & in mortis angustia ac periculo desperaremus, docet nos sacrosanctum Euangelium, per Christum Dei filium nos à peccatis liberatos esse & saluari, si promissionem eius fide apprehendimus. Id autem fit dupliciter, Primum hic in terris per uerbum Euangelij & Sacramenta sacrosancta corda & conscientias nostras purificat, Actorum decimo quinto. Purificas fide corda illorum, &c.

Deinde ubi consciētīę nostrę eo modo à

peccatis sunt purificatæ, & cum Deo Patre per fidem reconciliatæ, necesse est, ut & peccatum è natura & substantia nostra expurgetur & in ea aboleatur, utq; tandem ab omnibus peccatis mundati, iusticiaq; & puritate diuina repleti, perfecti fiamus, quò cum Deo in omnem æternitatem uiuere queamus.

Tertiò, Quò id fiat, & in nobis perficiatur, immittit nobis Deus morbos, imò & mortem, non eo animo, quòd nobis indignetur, & malè cupiat, nosq; perdere uelit, sed pro summa erga nos misericordia & beneuolentia, ut nos in hac uita ad ueram penitentiam & fidem cogat, & ut tandem nos à peccatis, in quibus hæremus, quibus infecti & inquinati sumus, & ex omnibus calamitatibus atq; ærumnis tam corporalibus quàm spiritualibus liberet, sicuti Scriptura copiosè & luculenter testatur. Sic enim ait Paulus. primæ Corinthiorum undecimo. Cùm iudicamur, à Domino corripimur, necum mundo condemnemur. Item Roman. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: nec afflictio nec persecutio nec angustia, nec fames, nec nuditas, nec periculum, nec gladius, neq; mors, neq; uita, nec quicquam aliud eos potest separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Quartò,

Quartò, Cùm igitur ita res se habeat, cū-
que tu ex Euangelij sacrosancti doctrina,
quæ ore filij Dei Domini nostri Iesu Chri-
sti est annunciata, eiusq; morte & resurre-
ctione confirmata, certò statuere possis, ut
omnino nihil hæsitare queas, omnia tua
peccata à te in Christum, imò & à Christo
uniuersa translata, & in perpetuum abolita
ac deleta esse, & sic coram Dei cōspectu nul-
lam causam iræ & damnationis contra cre-
dentes esse residuam, sed meram gratiam,
consolationem, uitam, & salutem, cum De-
us Pater nunc te aspiciat, non ut peccatorẽ
scædum, damnationi obnoxium, ab Ada-
mo progenitum, sed ut plenè & absolutè iu-
stum ac sanctum suum in Christo filium,
in cuius filij iusticia ac uita tu tam certò ui-
ues & in æternum saluus futurus es, si mo-
dò credideris, quàm certum & uerum id
est, quòd nõ propter sua, sed tua peccata, i-
ram Dei in se suscepit, eamq; pertulit & pro-
te dependit ac mortuus est. Hæc infige aní-
mo tuo, id constanter & firmiter tibi per-
suade, eaq; gratia & clementia Dei te conso-
lare atq; confirma, ac scito peccatum, Dei iu-
diciũ, mortem & infernum nihil tibi ne-
gocij facessere, nihilq; te lædere posse, & ab
ijs omnibus te liberatum esse, & Christum,
unicum illum Dei agnum, ea in se omnia
suscepisse & ab illo gestari. Ioan. I. nec illum

238 De ægrotantibus, &c.

tantū ea in se suscepisse, sed & per seipsum uicisse, & in æternum deleuisse, & aboluisse. Quapropter per & propter Christum Iesum Dominum tuum, à Deo Patre omnem gratiam, consolationem, omnium beneficiorum affluentiam, & ueram æternamq; salutem expectabis, Hæc tibi de eorum promittes, hæc sperabis ipsum tibi certò daturum, & hac fiducia tota uoluntati ipsius paternæ te submittes ac dices, Dominus lux mea, à quo timebo. O Pater in cælis. Fi at uoluntas tua. In manus tuas commendo spiritum meum, &c.

¶ QVOMODO ÆGROTANTIBUS Cœna Domini sit ministranda.

Cùm ægrotus uerbo Dei est informatus, & animus eius per absolutionis uocem consolatione erectus, adornetur mensa, imponatur ei mappa munda, panis & uinum ad Communionem aut Cœnam eam allatum. Id ubi factum est, Psalmus aliquis consolatorius recitetur, ut 24. Ad te Domine leuavi animam meam, aut breuior aliquis, ut 129. De profundis, &c. Hinc prælegantur ægrotis consolatorij aliquot Textus

stus è uerbo Dei, ut Iohannis tertio . Sic Deus dilexit mundum, usque ad illa uerba: Qui credit in eum non iudicatur, &c. Item Euan. è cap. 6. Ioan . Omne quod dedit mihi Pater: usq; ad hæc uerba, Et ego fuscitabo eum in nouissimo die. Lectis his Euangelij pericopis oretur precatio Dominica unà cum ægrotante. Mox recitet minister uerba Cœnæ de pane. Recitatis ijs uerbis porrigat corpus Domini ægroto, dicens: Corpus Domini nostri Iesu CHRISTI pro te in mortem traditum, confirmet & seruet te in fide ad uitam æternam, Amen.

Deinde sumpto Calice recitet uerba alterius Cœnæ partis, Quæ ubi recitauit, porrigat ægroto & Sanguinem Domini dicens. Sanguis DOMINI nostri Iesu Christi pro tuis peccatis effusus confirmet & seruet te in uera fide ad uitam æternam, Amen.

Hinc recitet cum ægroto 115 Psalmum: Laudate Dominum omnes gentes, Laudate eum omnes populi, Quoniam confirmata est super nos misericordia eius & ueritas eius manet in æternū. Aut, si placet, Psalmū 103. Laudate anima mea Dominum. Postremo adijciatur Benedictio, Numeri sexto, Dominus benedicat tibi & custodiat te. Ostendat Dominus faciē tuam tibi & misere

atur tui, Conuertat Dominus uultum suum ad te & det tibi pacem, Amen.

Post ministratam Cœnam & alio tempore possunt ægroto etiam prælegi alij Psalmi consolatorij, si audire eos ægrotus potest & cupit. ut Psalm. 90. Qui habitat in adiutorio, &c. Item 116. Cōfitemini Domino.

DE SEPULTVRIS.

Si contemptores & hostes ueritatis, ut præfracti Papistæ, aut Anabaptistæ in sua cæcitate tam obstinatè perseuerant, ut ante suum ex hac uita decessum Cœnam corporis & sanguinis Iesu Christi non sumant, atque ita in errore & in odio contra Deum miseræ animas exhalent, Item si alij profli-gatæ impietatis homines, uerbi diuini contemptores, adulteri, scortatores, Usurarij, sine penitentiâ & uitæ emendatione & absque sumptione Cœnæ Domini ex hac uita discedunt, Tales ceremonijs in Ecclesia uisitatæ non sunt tumulandi, sed sine cantionibus & Psalmis & processionibus elanculum in cœmiterium deferendi atq; humanandi sunt.

¶ **QVOMODO SPONSI ET SPONSÆ copulandi & benedicendi sint.**

Primò illi qui Coniugium iniri sunt, renunciari debent per tres Dominicas ante nuptiale

te nuptiale conuiuium, coram tota Ecclesia, & promulgari his uerbis.

Iohannes N. & Margareta N. cupiunt sanctissimo fœdere matrimonij copulari, Petunt itaq; ut in Ecclesia pro ipsis publicæ preces fiant, quò in nomine Dei & auspiciò id uitæ genus amplectantur & ingrediuntur, utq; foeliciter id ipsis cedat. Si quis putat eos non posse inter se matrimonium contrahere, siq; impedire id conatur, is faciat id & loquatur satis tempestiuè, & taceat postea. Deus det ipsis benedictionem suam, Amen.

Cum per tres Dominicas ita sunt renūciati, ibi ubi sunt copulandi, possunt uel ante templum, uel in templo, aut in ædibus coniungi ad hunc modum.

Primum interrogetur Sponsus, nominatim compellatus, num expetat sibi in uxorem coràm astantem puellam uel uiduam, quam nominabit suo nomine. Interrogatus sponsus respondeat. Ita. Deinde nominatim interrogabit Minister & Sponfam, an expetat sibi in maritum coràm astantem Sponsum, &c.

Respondeat. Ita.

Hic mutuo sibi porrigant annulos sponsales aut coniugales, coniugij symbola & tesseras, & utriusq; dextram manum coniungens dicat, Quod Deus coniunxit ho-

242 De Sponſo & Sponſa:

mo ne ſeparet. Cùm itaq; N. N. Sponſus & N. N. Sponſa mutuo ſeſe expetant, ut in coniugio unâ uitam ſuam tranſigant, cumq; id hic publicè coram Deo & mundo profiteantur, atque etiam porrectis dextris & aſſuſis ſponſatorijs id teſtentur, ideo cõiungõ eos, & coniuges pronuncio ac confirmo in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, Amen.

Si ſolenniter in templum ſe conferre uolunt, iuxta Ceremonias & ritus hos ſequentes ſolennitas ea in templis celebrari poteſt. Primum canatur Pſalmus 126. Niſi Dominus, &c. uel 127. Beatus qui timet Dominum. Finito Pſalmo legi poteſt lectio aliqua ex Euangeliftis huc quadrans, ut Euangelium Iohannis cap. 2. de nuptijs in Cana Galilææ. Eo lecto canatur, Veni Sancte Spiritus. Hinc Miniſter uerbi accedat ante Altare & iubeat ſponſum cum ſponſa quoque accedere, legatq; ſuper eos uerbũ Dei, uidelicet uerba è cap. 2. Gene. Dixit Dominus Deus. Nõ eſt bonum hominem eſſe ſolum, uſque ad uerba, Erunt duo in carne unâ.

Deinde uerſa ad ipſos facie compellat eos ad hunc modum. Cùm cõiugium in nomine Domini amplexi ſitis, audite primũ de hoc uita genere Dei mandatum. Sic inquit Paulus Ephe. 5. Viri diligite uxores ueſtras,

stras, &c. usq; ad hæc uerba, sicut & Dominus Ecclesiam . Deinde uerba illa, Vxores proprijs uiris subditæ sint uelutí Domino, &c. usq; ad uerba, Viri diligite &c.

Secundò. Audite etiã quam crucem huic uitæ generi Deus imposuerit. Sic dixit Deus mulieri . Multiplicabo ærũnas tuas, &c. usq; ad uerba, in puluerem reuerteris.

Tertid, Consolari tamen uos hoc debet, quòd scitis istud uitæ uestre genus Deo esse acceptum & à Deo benedictum. Sic enim scriptum est, Gen. i. Creauit Deus hominẽ ad imaginem, &c. usq; ad finẽ eius capitis.

Et Salomo inquit, Qui inuenit uxorem inuenit bonum , & hauriet uoluptatem à Domino.

His lectis manum leuet super ipsos & oret sequentem precationem.

Domine Deus qui masculum & sceminam sic condidisti ut coniugio sint idonei, quiq; fructu uentris eos benedicis, Qui & mysterium dilecti filij tui Iesu Christi & ecclesiam sponsam ipsius per coniugium significasti & figurasti, & id imaginem amoris filij tui erga Ecclesiam esse uoluisti, rogamus inexhaustam tuam bonitatem & benignitatem, ne patiaris illud tuum Opus, Ordinationem & benedictionem intercidere, turbari, exolescere, aboleri, sed ut id clementer in genere humano

244 De celebrandis nuptiis.

conserues per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

Si qui uolunt, cani potest & Te Deum laudamus Latinè aut Germanicè, & tandè generalis illa Benedictio uice conclusionis legi, è Numerorum 6. Benedicat tibi Dominus, &c.

DIEBUS DOMINICIS NON celebranda esse nuptialia conuiuia.

Cùm Deus seuerè præceperit, ut Sabbatum sanctificetur, hoc est, ut omnia opera & negocia quæ ministerium uerbi impediunt & populum à concionibus uerbi diuini auocant intermittantur, eoq; tempore uerbum Dei tractetur, discatur, audiatur, & meditando animis infigatur, Cumq; conuiuia & nuptiæ quæ celebrantur dieb. Dñicis, multos homines impediât, ne cõciones audiant, ideo Pastores & alij Ecclesiæ ministri posthac diebus Dominicis & alijs festis diebus Sponfos & Sponfas publica illa solennitate & ritu non coniungent, aut copulabunt, ut uocant, sed populum admonebunt, ut ijs diebus occupentur audiendo & meditando uerbo Dei, significabuntq; ut diebus profestis nuptialia illa conuiuia adornent.

COMMONEFACTIO AD PASTORES omnium Ecclesiarum, ut populum

lum ſæpe admoneant & informent quæ ſint legitimæ copulationes, aut quas perſonas liceat coniungere, quas non liceat.

Omnes homines ſæpe conſyderare & cogitare debent, Deum eſſe ſubſtantiam ſapientem, iuſtam, beneficam, caſtam & purâ, qualem ſe in lege ſua & pœnis manifeſtis patefecit, Nec dubium eſt, quin certò multiplices ac graues pœnæ ſequantur inceſtus & uagas libidines alias, etiam in hac breui & miſera uita, quibus pœnis Deus oſtendit quantum opere irascatur iſtis libidinum confuſionibus, quamuis multi impij non cogitent Deum eſſe uindicem, & earum pœnarum autorem. Sed ubi ipſi pœnis afficiuntur, ibi fateri coguntur, Deum horribiliter irasci his & alijs peccatis, & maximè inceſtis libidinibus, ſicut & uerbo ſuo & exemplis teſtatur. Sic enim ſcribitur Leuitici 18. Omnis anima quæ fecerit de abominationibus his quippiam, peribit de medio populi ſui. Nota quòd dicit, Omnis anima, id eſt, omnis homo. Hic nemo excipitur, non Cæſar, non rex, non principes, nõ alij Domini, ſed omnes tam publicas quàm priuatas perſonas, tam uiros quàm mulieres complectitur, &c. Exempla etiam conflagrationis ciuitatum Sodomæ & Gomoræ & uaſtationis terræ Canaan, & exilij Dauidis oſtendunt, Deum eſſe iudicem & VL

246 De legitimis copulat.

torem horum peccatorū. Et hæc ideo sunt scripta, ut in exemplis & pœnis aliorum id discamus & confiteamur, Deum præsentem ea flagicia uidere, & iustum iudicē esse, eumq; ea puniturum, quò aliqui conuertantur, & ut sciant illi, q non cōuertuntur, ubi uident corporales has pœnas infligi, q sint in æternas anxietates, dolores & exitium ruituri.

Huius Dei ultionis contra uagas libidines sæpe commonefaciendus pro cōcione populus, & edocēdus est, ut omnes illicitas commixtiones aut libidinum confusiones uitent. Sunt autē hoc quoq; docendi q Coniugium sit ordinatio & opus Dei, & id Deo probari & placere, idq; genus uitæ ad Dei gloriam in Dei timore & inuocatiōe reuerenter & piē esse capeffendum & amplectēdum, semperq; in eo castè ac pudicè, patienter, & in mutuo amore uiuendum, & coniuges esse Ecclesiam Dei, ideoq; debere eos unanimi corde Deum inuocare, Deo gratias agere, Deumq; laudare & mutuis precibus sibi succurrere, liberos educare, ut in timore Dei & fide uitæ suæ foelicem Catastraphen sortiantur, ut & in omnem æternitatem in Ecclesia cœlesti unà lætentur & Deum laudent. Quomodo autē de Coniugio ecclesie instituenda sit, intelligentes uerbi ministri non ignorant. Estq; in primis necesse ut

uera doctrina de eo uitæ genere populo sæpè proponatur tam propter eos, qui ætatis iam sunt, prouectioris q̄ propter iuniores, maximè tamè iuuentutē ea de re rectè edoceri ualde necesse esse non dubium est. Cū primis autem diligenter notandum est omnibus quæ de prima institutione coniugij longè suauissima & iucundissima in Genesi cap. 2. scripta sunt. Nam ibi legimus, q̄ Dominus Enam ad Adamum adduxerit. Hic Dominus fuit ipse filius Dei, qui loquitur cum Adamo. Et Adam filium Dei uidet, auditq̄ auribus corporalibus filium Dei loquentem, ac sentit diuinorum illorum uerborum energiam, ueramq̄ in corde dilectionem, scit eam puellam à Deo ipso in manum sibi tradi & desponderi, copulari seu coniungi, ut sit legitima ipsius cōiunx. Perinde ac si honestus & pius aliquis pater filiam suam dilectam, puellam piam & pudicam, pio & honesto uiro, qui eam ambit & uxorem sibi eam dari expetit, in nomine Dei, ipsi in manum tradit & coniungit, sicuti id in honestis & legitimis copulationibus in templis usitatè fit.

Cur autem id ita factum & scriptum est? Primum ob id, ut DEVS hoc manifesto uerbo & hac coniunctione manifestè indicaret & testaretur, se coniugij autorem & auspice esse, & id genus uitæ se instituisse,

248 De legitimis copulat.

ficuti & statim subsequitur Regula illa & Ordinatio in qua omnes alia illicita comixtiones & uagae libidines prohibentur. Erunt duo in carne una, uidelicet unus mas & una foemina inseparabiliter sint coniuncti.

Secunda causa est, ut Deus clarè hoc ipso doceret & testaretur, quòd uelit Pater coniugatorum esse & paterna beneuolentia ipsos complecti & prosequi, in necessitatibus iuuare & subuenire, alere, defendere, ut ibi Adæ & Euæ Paradisum iucundissimam & fragrantissimam dat incolendam.

Tertia causa est, ut doceret & testaretur quòd & iuxta patris officium sit sumpturus poenas de illis qui in eo uitæ genere nõ ita uiuunt ut decet.

Quarta causa, ut sciant omnes alias comixtiones & libidines uagas à Deo prohibitas esse, ac proinde ijs grauius peccari, ac Deum seriò offendi, Deumq; eos qui sic delinquant, puniturum. Atq; idè dicit Christus, Quod Deus coniungit, homo ne separet, &c.

Quinta causa est significatio, Vt Deus uirginem Euam ipsi Adæ adducit, Ita naturalis patris consensus, uoluntas, & suffragatio atq; auxilium accedere debet, ubi coniugium liberi iniri sunt.

Sexta causa est, mysterium de Ecclesia,
quia

quia in his personis, Adamo & Eua, Deus Ecclesiam suam in genere humano auspicatur, & ob id duas personas creauit, ut essent una Ecclesia, Deum unà inuocarent & glorificarent. Suntq; multæ graues & salutare doctrinæ in paucis illis uerbis ubi Textus dicit, quòd Deus adduxerit Euam ad Adamum.

Sed cùm magna in multis sit imprudentia, sicut in gradibus consanguinitatis & affinitatis, in quibus coniungi non possunt, coniugium inire uelint, consultum uidetur, ut Pastores singulis annis semel aut bis populum hac de re admoneant & erudiant, diserteq; indicent, quæ personæ nequeant coniungi legitime. Ad eum usum prælegant populo 18. caput Leuitici & rectè explicent. Atq; etiam eam quæ sequitur ea de re informationem ac regulas proponere possunt.

Prima regula de Consanguinitate. Omnes commixtiones cum patre, filia, nepote & nepte, Deus immutabiliter prohibuit, easq; punit corporalibus pœnis horrendis, siq; pœnitentiam non agunt, æternis etiam pœnis. Et hæc Regula in recta linea tam ascendentium quàm descendentium, ligat omnes personas. Prohibita est enim commixtio inter omnes sursum & deorsum. Nulli ascendentes & descendentes inter

se possunt connubium contrahere.

Secunda regula. Commixtio cum fratre aut sorore, aut cū patre aut matre aut auunculo, id est, matris tuæ fratre, aut matertera, id est, matris tuæ sorore, est illicita & prohibita. Hinc liquet neminē posse ducere filiā fratris aut sororis suæ, nec ullam posse nubere sui fratris aut sororis filio.

Sæpè autem ea quæstio incidit, ideo disertè & clarè populus edocendus & præmonendus est, eas commixtiones lege Dei esse prohibitas.

Tertia Regula. Quamuis lex diuina concedat connubium inter patruelos & sobrinos aut amitinos, id est, inter liberos duorum fratrum aut duarum sororum aut fratris & sororis, est tñ ob maiorē reuerēciam legibus nostris hic quoq; gradus prohibitus. De qua re itidē populus est edocendus. Lex diuina prohibet in collateralibus primum & secundū gradum in linea inæquali, hoc est, ne frater ducat sororem, nec nepos ducat amitam aut materteram, nec neptis nubat patruo aut auunculo. Cæterum concedit connubia in secundo gradu in linea æquali, i. duorum fratrum liberis concedit coniugium, sed nostris legibus prohibentur connubia & in secūdo & tertio gradu in linea æquali, ut maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obseruentur.

Est & legibus harum regionum prohibi-
tum coniugiū in tertio gradu in linea inæ-
quali, uidelicet, ne liceat cuiq̃ contrahere cō-
nubium cum nepote aut nepte ex patre, ma-
tre ut sorore.

DE AFFINITATE.

Prima regula.

Prohibita est lege diuina commixtio om-
nis inter te & socrum tuam, id est, uxoris
tuæ matrem & auiā, Item inter tuam & pa-
trem tuum & eius fratrem atq̃ auum, Item
inter Vitricū & priuignam. Item inter No-
uercam & priuignum, Item inter te & uxo-
ris tuæ nouercam. Item inter tuam uxore
& Vitricum tuum.

Vbi igitur queritur, an Vitricus mortua
uxore sua priuignam ducere queat? respon-
dendū est, id expressè lege diuina esse pro-
hibitum. Item nec uitricum posse ducere
neptem priuignæ suæ.

Queritur etiā aliquādo, an liceat ipsi du-
cere uiduā demortui priuigni sui. De hoc
casu pronunciat ius Cæsareum & hanc quo-
que commixtionem prohibet, Digestis de
riū nuptiarum, lege, Vxorem. Id indico, cū
sciam hanc quæstionem Pastoribus & Con-
fistorijs sæpe proponi.

Secunda regula. Lege diuina prohibetur
itidem cōmixtio inter te & uxore patruelis
aut auunculi tui, & ita etiā inter fœminā &

maritum amitæ aut materteræ.

Tertia Regula.

Legibus nostris graui de causa prohibita etiam est commixtio inter te & sororem demortuæ uxoris tuæ, Item inter foeminâ & leuirum suum, id est, mariti fratrem, qui Græcis *ἀνεψ* dicitur. Non licet uni ducere duas sorores, nec licet foemine nubere duobus fratribus, hoc est, non licet connubiū contrahere cum sorore demortuæ mæ uxoris aut fratre demortui mariti. Hæc quæstio aliquoties etiam incidit.

Textus in Mose expressè etiam uetat cōnubiū inter te & uxoris tuæ sororem aut fratris filiam.

Quarta regula.

Duobus fratribus licet ducere duas sorores. Vt Ioseph & Cleophas fratres duxerunt duas sorores: Ioseph nutricius Christi, duxit Mariam Virgineam, Christi matrem, Cleophas uerò duxit Mariæ matris Domini sororem, Sic posses tu ducere sororem fororij tui, id est, mariti sororis tuæ.

Hæ regulæ & aliæ quæ in Consistorijs in locis quibuscunq; statuuntur, prælegantur populo singulis annis semel atq; iterū, unâ cum 18. ca. Leuitici, quò iuniores & rudiores de Dei uoluntate & ira eius contra incestas & uagas commixtiones edoceantur & commonefiant.

Ipsi etiam Pastores quarant Consilia à Consistorijs ubi incidunt casus de quibus dubitant, & in quibus certi nihil statuere possunt.

Est etiam cum primis necesse, ut populus rectè edoceatur de Coniugio & de castitate ac puritate quæ Deo probatur. Ut maximè tales commonefactiones non æquè magnum fructum apud omnes auditores faciant, & multi ijs non moueantur, non tamen uerbum Dei redit uacuum, non tamè sine omni prorsus fructu docetur. Aliquot in eo suo uerbo uult conuertere, & aliquot in bono proposito confirmare, iuxta Parabolam de semine quadruplici, Matt. 13.

Estq; certissimum diligentem meditationem diuinorum præceptorum & horrendarum pœnarum in multorum cordibus non citra magnum fructum fieri. Atq; ideo Deus in primis ea, quæ ad coniugium & castitatis doctrinam pertinent, in multis locis inculcat ac repetit. Ea omnia ideo certè sunt facta & scripta, ut omnibus temporibus & momētis diligenter cōsiderentur. Et filius ipse Dei dixit ad Abrahamum. Nū cōsulare potero Abrahamo quæ gesturus sum? scio enim quòd præceptorus sit filijs suis & domui suæ post se, ut custodiant uiam Domini & faciant iudicium & iusticiam &c. & dixit, Clamor Sodomorum & Gomor-

reorum multiplicatus est & peccatum eorū aggrauatum est nimis, &c. significās q̄ propter peccata eas ciuitates delere uelit.

Atq; ideo nos quoq; hanc doctrinam & commonefactiones alijs sepe proponamus & ipsi consideremus.

Est & hoc probè ac diligēter obseruandū, apud nullas idolatricas gētes in toto mundo puram ac sanā de Coniugio & uera castitate doctrinā mansisse, sed in sola uera Dei Ecclesia. In ea Deus suum de coniugio & castitate mandatum atq; Ordinē conseruauit. Estq; singularis & eximia commendatio ueræ Ecclesiæ, eiusq; honor, laus, & gloria, ac manifestum testimonium contra Idolatras, hunc duntaxat cōtū esse Dei populum, in quo hæc ipsius ueritas mansit.

D. Paulus hoc q̄q; refert inter symbola, tesseras atq; notas illas unde cognosci possint hæretici & fanatici, q̄ sint prohibitori matrimonium, & libidines uagas approbaturi ac confirmaturi. Sic Martion & alij in totum improbauerunt id uitæ genus, prohibentes ne quis matrimonium iniret. Carpocrates & alij docuerunt esse opus sanctum, si fœminæ se omnibus promiscuè prostituerent. Ut in his hæreticis tales errores Diaboli cauteria fuerunt, unde pij agnouerunt Martionem, Carpocratem ac similes non esse Dei Ecclesiam, Ita quoque scias

ac statuas Papam & Episcopos, coniugium prohibentes, & Anabaptistas, qui scdus coniugij dilacerant, distrahunt ac diuelunt, non esse Dei Ecclesiam. Et hæc consolatio in nostris Ecclesijs magnificiendâ est, quòd singulari Dei dono in nostris Ecclesijs sana doctrina & iudicia legitima de Coniugio sunt. Est & orandus Deus, ut multi eam doctrinam sequantur, eumq; in castitate pia inuocent.

Supra hæc omnia & hoc obseruetur, quòd Deus uelit ideo etiam de Coniugio rectè doceri, ut ea doctrina damnentur impuri isti spiritus diabolici.

Hæc breuis commonefactio & informatio addita est, ut quisque Dei iudicium in se expendat, 1. Corinthiorum 6. Scortatores, adulteri, immundi, molles, incestis flagicijs & stupris polluti, &c. non hæreditabunt regnum Dei, utq; Deo præstet obedientiam, uagas libidines uitet, & à Deo donum castitatis petat.

Est & Magistratus politici officium, ut adulteria manifesta, & alias libidines manifestas seueriter puniat & impediât.

Deus omnipotens & uerus, Pater Domini nostri Iesu CHRISTI, quem mundici & castitatis amantem esse certissimum est, pro sua infinita misericordia nos regat ac gubernet, adsitque nobis gratia sua,

256 De cōseruat. Scholarum.

ut in uera obedientia, quam omnibus diu-
nis mandatis debemus, ipsi seruiamus,
Amen.

Quarta pars,
DE CONSERVATIO-
NE PIARVM SCHOLARVM
& studiorum.

Mnipotens Deus pro im-
mensa misericordia sua hu-
mano generi propter Filiū
suum dilectum omnibus
temporibus sese patefecit
certis & illustribus testimo-
nijs, promissionemq; de gratuita propter
Christum misericordia & peccatorum re-
missione dedit, eamq; suam patefactionem
ac doctrinam per Prophetas & Apostolos
in certa scriptorum monumēta referri uo-
luit. Et ipse Decalogum in lapideas tabu-
las scripsit, Prophetarumq; & Apostolorū
scripta legi ac disci iussit. Atq; ita ad eorum
scripta nos alligauit, ut nulla ibi sit Eccle-
sia, ubi alia q̄ hęc unica doctrina, quę in
Prophetarum & Apostolorum scriptis con-
tinetur, cognita & suscepta est. Unica autē
hęc

hæc Prophetarum & Apostolorum doctrina omnibus temporibus proponi atq; annunciari & propagari ad omnem posteritatem debet.

Cùm autem ex ijs scriptis doctrina salutis haurienda sit, necesse est esse aliquos qui legere ea possint. Qui alios docere debet, eum necesse est ante habere probè præmeditados & cognitos præcipuos Scripturæ locos ac eius præformatam methodum, quæ initia, progressiones ac metas doctrinæ mōstret, ac scire ubi & quomodo omnes articuli fidei in diuinis Scripturis sint fundati & explicati.

Et ut de germano & genuino Scripturæ diuinæ sensu ac mente certī simus, multos esse necesse est, qui Prophetarum & Apostolorum linguas intelligant, ac uerum & germanum earum sensum aperiant, testimoniumq; ferre queant.

Breuitè, qui alios rectè & methodicè docere atq; instituere debet, eum oportet instructum esse illis artibus liberalibus & ingenuis, quæ ad id opus & munus obeundum sunt necessariæ, & quæ instrumenta atq; subsidia præbēt ut dexterius & fructuosius id administrare queamus. Ac de lectione expressè mandatum est 1. Timoth. 4. Attende lectioni, exhortationi seu consolationi & doctrinæ. Quo loco non temerè præ-

258 De cōseruat.Scholarum.

mus locus datur lectioni. Euangelij enim doctrina longissimè discernenda est ab alijs artibus, religionibus & Sectis. Aliæ artes habent initium & oriuntur è naturali intellectu aut è ratione, ut numerare, metiri, etiamsi nunquam quicquam de illis scriptum esset. Sed diuina promissio de gratia non est lux quæ nobis sit innata aut nobiscum nata, ut numerorum, & ordinis ac consequentiarum noticia, & legis doctrina, sed est mirabile consilium Dei supra & extra omnium creaturarū captum, estq; singulari quodam modo manifestata, perq; Prophetas & postea etiam per Apostolos conscripta. Atq; idè doctrina Christiana exordium sumit à lectione.

Et 2. Petri 1. sic scriptum est: Habemus sermonem Propheticum, cui dum attenditis ceu lucernæ apparenti in obscuro loco, rectè facitis, donec dies illucescat, & Lucifer exoriatur in cordibus uestris, si illud prius noueritis quòd omnis Prophetica Scriptura non sit priuatae interpretationis, &c.

Et Paulus Galatarum primo. Si quis aliud Euangelium prædicauerit, anathema sit. Paulus uerò suam doctrinam conscripsit. Ea est legenda & meditanda, si scire uolumus quid docuerit.

Ex his & multis alijs testimonijs liquet,
Deum

De conseruat. Scholarum. 259

Deum seridè uelle, ut sint qui alios institu-
ant, qui Sacras literas prælegant, qui scri-
ptis Ecclesiam ædificent, qui linguarum
cognitionem habeant, qui artes doceant,
utque sint auditores aut discipuli, qui di-
scant, & quorum opera conseruentur mo-
numenta & lucubrationes eruditorum, &
linguæ, quique doctrinam pietatis & bo-
nas artes propagent.

Nec parum consolatur id tam docto-
res quàm discipulos, quòd sciunt hunc la-
borem suum à Deo mandatum esse, & eum
Deo probari ac placere, Deumque uelle eì
labori adesse, eum laborem gubernare &
bene fortunare, intellectum & gratiam da-
re, & illorum qui sic laborant curam age-
re, illis prospicere & eos tueri atque alere,
sicut ad Leuitas ait, Ego hæreditas uestra
sum.

Et inde ab initio semper singulari qua-
dam Dei prouidentia Scholæ honestæ in
præcipuis Ecclesijs fuerunt, ut apud Ta-
bernacula Israelitarum, & postea Anti-
ochiæ, Alexandriæ, &c. Et ipse Apostolus
Ioannes fuit Lector aut professor Scri-
pturæ, post hunc Polycarpus, Irenæus, &
alij.

De his sepè cōmoneficiendus est populus,
ut pij & Dei timètes ita admoniti & excitati
liberos suos studijs adhibeāt, & cōsecrent.

260 De conseruat. Scholarum.

utq; hoc nomine gaudeant, quod liberi ipsorum in doctrina pietatis & bonis artibus educantur, & ad Ecclesiastica munia & ritus ac disciplinam assuefiunt, inq; pijs coetibus Deum cum alijs laudant, celebrant & inuocant, quorum multi postea fiunt salutaria Ecclesiæ organa, uocati ad uerbi ministerium, aut alias honestas & pias in Ecclesia functiones & gubernationes. Et ipsi parentes quantum in ipsis est, toti in hoc esse debent, ut liberi ipsorum ita educantur & instituantur, sicuti Tit. 3. monet Apostolus ubi ait, Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios usus, ut non sint in frugiferi. Item Ephe. 6. Patres educate liberos uestros per eruditionem & correptionem Domini.

Omnes itaq; intelligentes sciant, non tantum Scholas triuiales, quas uocant, (in quibus Latina Grammatica & Catechismus docentur) esse necessarias, sed & linguam Hebræam & Græcam conseruari oportere, Item Prophetarum & Apostolorum scripta adultioribus, qui in literis humanioribus aliquousq; profecerunt, enarranda esse. Item Historias & mathemata cognosci oportere, ut Calendaria, quæ uocant, aut Diarij & annales ac Chronica conseruentur.

Hæc omnia sunt ad Ecclesiæ gubernationem necessaria. Ad cōseruationem etiam
uitæ

uitæ humanæ opus est eximio illo Thefauro artis Medicæ, quam Deus ad usum humani generis condidit, de qua nihil sciri posset, nisi Deus quosdam excitasset, qui ad utilitatem posterorum laborassent, & libris artem Medicam complexi fuissent.

Porro est & hæc Dei uoluntas, ut in imperijs & Ciuitatibus ac Cœtibus omnibus sint certæ leges. Atque ideo laudatissimus ille Saxonicus Cæsar Lotarius præcepit, ut Veteres illæ Romanorum leges ab hominibus sapientissimis & prudentissimis scriptæ in usu essent & legerentur.

Vt autem iam dictæ linguæ, artes, & leges doceantur & discantur, opus est ijs scholis, quas uocant Academies aut Vniuersitates.

Ergò Nos, Dei gratia, Iohannes Albertus & Vlricus, fratres, Duces Megalburgenses graui consilio, omninò decreuimus Academiâ Rostochianam ad Dei laudem sartam tectam conseruare. Atq; ideò & nostro & Hæredum nostrorum nomine aureos 3500 annuos ad eius Academiæ conseruationem è Monasterijs nostris Campestribus contulimus & deputauimus, literisq; seu formulis nostro sigillo munitis donauimus & confirmauimus, quò in omnibus facultatibus, ut uocant, aut professionibus, in Theologia, Iurisprudencia, Medicina, &

262 De conseruat.Scholarum.

liberabilibus artibus idoneæ personæ aut Lectores honestè sustententur & alantur, utq; in ditione nostra, uera Dei cognitio & salutaris doctrina bonæq; artes ad posteritatem propagentur.

Quamuis autem in hac misera & infirma uita, nullus cœtus sine multis & multiplicibus neuis, uicijs atq; zizanijs sit, quamuis etiam Magistratus maiori seueritate disciplinam conseruare deberet, hic tamen præcipuus & maximè necessarius labor & præclarum laudatissimumq; opus est in Academijs probè & ritè constituendis maximi fieri & summè prædicari debet, quòd in ijs linguæ, Prophetiæ & Apostolicorum scriptorum & Symbolorum enarratio, & sanus intellectus, item historiæ atque omnes artes ingenuæ conseruantur. Vbi etiam hoc est, quod præcipuum, summum, & ut sic dicam principale est, ibi quoque sunt aliquot Deo placentia Ecclesiæ membra, ut maximè admixti sint aliqui dissimiles illis, sicuti tempore Zachariæ & Simeonis fuerunt Pharisei & Sadducei. Et hic cœtus in Academia aliqua mediocriter constituta, in qua sunt aliquot pij, docti, & intelligentes uiri, qui huc operas mutuas conferunt, ut Deus ritè cognoscatur & inuocetur, & ut disciplina atque artes bonæ conseruentur,

De conseruat. Scholarum. 263

tur, & ubi tot linguarum & artium notitia & cognitio floret, id ornamentum Ecclesiae eximium & toti Regioni salutare est.

Debet & puritas doctrinae in hac Academia conseruari illibata, in lectionibus, disputationibus, & concionibus publicis, ut ante saepe iam dictum est, quae consentiat cum scriptis Prophetis & Apostolicis ac Symbolis Apostolico, Nicæno & Athanasij, quae doctrina consona est & Catechismo Lutheri, eiusque & Augustinae Confessione, quae Anno 1530. Caesari est exhibita, qualis & nunc doctrina sonat per Dei gratiam in Ecclesijs huius littoris, Lubecana, Hamburgica & Lüneburgica, &c.

Si quis uerò inter Professores articulum aliquem aut plures in doctrina impugnauerit, aut in dubium uocauerit, & schisma aut dissidium excitauerit, admoneatur à Senatu Academico, sique sententiam suam tueri perrexerit, controversia deferatur ad Consistorium, & per Consistorij iudices & Academiae Senatuum ad ipsos Principes, ut ij deliberent an eam ob rem Synodus Theologorum è uicinis Ciuitatibus aut alijs locis sit cogenda.

Quomodo aut in Scholis sint informanda

264 De conseruat. Scholarum.

ac docendi pueri, & quæ eius institutionis & disciplinæ ratio esse debeat, id omnibus temporibus feridò in Visitationibus mandari debet.

Et cum sæpe noui Ludimagistri uocentur & recipiantur, cumq; pro uarietate ingeniorum alijs alia placeant, ut ea quæ priores præceptores pueris tradiderunt successores eorum mutant, & cum mutationes illæ ac uariationes pueros in discendo retardent ac remorentur, & cum alia etiam incommoda inde consequantur, iudicamus in rem pueritiæ futurum si in genere, talis aliqua aut assemilis quam hæc subijcimus in pueris docendis forma atque ratio seruetur. In ipsis tamen Visitationibus considerentur Peristases aut circumstantiæ omnes, ut pro cuiusque ciuitatis, uici ac loci qualitate, ratione ac diuersitate in medium consulatur.

DE SCHOLIS TRIVIALIBUS aut puerilibus.

Principio distribuantur pueri in tres aut quatuor classes pro ratione profectus. Primæ classis pueri sint Alphabetarij, ij qui prima literarum elementa agnoscere & legere discunt. Hi primò discant enchiridiola illa aut libellulos, in quibus est Alphabetum, hoc est literarum elementa, Oratio
Domi-

De Scholis triuial, aut pueril, 265

Dominica, Symbolum, Decalogus. Nec alij libelli ijs debent proponi principio.

Postea Donatus & Cato simul ipsis proponantur, sic ut Ludimagister quotidie unum atq; alterum Versum aut distichon exponat, quod pueri postridie aut in altera aliqua hora recitent & exponant, ut aliquot Latinas uoces discant, & ad Latinæ linguæ usum uerba & formulas colligant, & earum suppellectilem aliquam in promptu habeant. Estq; utile ut non semel duntaxat, sed bis etiam legant Donatum & Catonem.

Hi pueri doceantur & pingere literas, præformetur illis figuræ elementorum quas pingendo imitentur, atq; serio exigatur ab ejs, ut quotidie Ludimagistro exhibeant ea quæ pinxerunt aut scripserunt.

Et ut plus uocularum Latinarum discant, binæ ipsis Latinæ uoces quotidie sub Vesperam proponantur, ut eas ediscant & postridie mane præceptori recitent, easq; in libellulos peculiare describant, aut si ipsi pingere nondum possunt, ab alijs curent sibi describi, addaturq; Latinis uocibus uernacula lingua, ut Deus, Gott, Cœlum, der himel.

Doceantur hi pueri & cantillare aliquid cum alijs pueris ut postea diceretur.

ALTERA classis habeat pueros, qui

266 De Schôlis triual. aut pueril.

probè & exactè iam didicerunt legere, quique regulas Grammatices ediscere incipiunt. Quotidiè à prandio exerceantur pueri in Musica. Huic Classi aut Decuriæ, quæ secunda uocari potest, aut his pueris qui expeditè iam legunt, exponantur Fabulæ Æsopi, quas Ioachimus Camerarius conuertit in linguam Latinam è Græca, idq; fiat feria secunda & tertia. Seligat & Ludimagister pueros, quos idoneos iudicauerit, quibus deinde prælegantur aliquot Dialogi suaues & iucundi è Colloquijs Erasmi, eiusque libellus de Ciuilitate morum, atque etiam Libellus Ioachimi Camerarij, cuius titulus est, Præcepta morum, &c. Sed Æsopus tamen semper maneat in scholis.

Feria quinta & sexta huic Classi exponatur Terentius, eumq; pueri de uerbo ediscant. Non itaq; obruendi sunt, sed pauca ipsis exponenda quò facilius memoriæ commendent.

His pueris sub uesperam, ubi Ludunt egressuri sunt, elegans & utilis aliqua Sententiola præscribenda & exponenda est, quam statim in libellum aut enchiridionum suum describant, & domi repetant atque ediscant, quò eam altero die in Ludum manè reuersi recitare queant, quales hæ sunt, Timor Domini initium Sapientig

De Scholis trivialis, aut puer. 267

scientiæ. Item: Omnibus in rebus modus est pulcherrima uirtus, ac similes.

Mane hi pueri recitent ea quæ in *Ælopo* & *Terentio* pridie audierunt, Et Præceptor aliquot nomina eos declinare, & uerba aliquot coniugare iubeat, pauca aut multa pro ratione & captu atque profectu puerorum. Exigat & diligenter regulas de Generibus, Casibus, Præteritis & Supinis, &c. Si etiam Regulas Constructionum didicerunt pueri, iubeat & construere, ut uocant, & regulas Syntaxeos aut constructionis exigat.

Alterâ hora antemeridiana his quatuor diebus, Lunæ, Martis, Iouis & Veneris seu feria secunda, tertia, quinta & sexta recitent memoriter particulam aliquam in Etymologia. Eas regulas postea Præceptor exemplis explicet & declaret. Si que etymologiam didicerunt, postea & Syntaxin, eadem hora, itidem memoriter recitent. Præceptor uerò eas regulas exemplis declaret, interrogans pueros in uernacula lingua, ut exempla Latina iuxta regulas Syntaxeos faciant, Exempli gratia, *Vvie soll mann im Latein sprechen*, id est, quomodo Latinè efferatur hæc sententia, *Straffe folget geuuislich nach verachtung Gottlicher Gebot*, id est, *Pœna comitatur certò contemptum*

268 De Scholistruiual. aut pueril.

diuinarum legum. Et omninò magna diligentia & seueritate à Ludimagistris huc cogendi sunt pueri, ut regulas Grammatices memoriter ediscant. Nec ullo modo ferenda est quorundam amentia & stoliditas, qui regulas contemnunt, putantq; se citra cognitionem regularum linguam Latinam discere posse. Est hoc quoq; utile ut in tota regiõe ijsdem non uarijs Etymologiae & Syntaxeos libellis utantur.

Die Mercurij & Saturni seu feria quarta & septima Catechismus proponatur, & repetatur per oēs classes. Præceptores singulos pueros ordine clarè & enucleatè iubeant recitare Decalogum, Symbolum fidei, precationem Dominicam.

Grandioribus in Catechismo proponantur plura, uidelicet, Quot sint personæ Diuinitatis, Quid sit Lex, Quid peccatum, Quid Euangelium, Quid pœnitentia, Quo modo homo accipiat remissionem peccatorum, &c. Seridò etiam mandetur ut idem Catechismus per totam ditionem in Scholis tradatur & usurpetur.

Iisdem duobus diebus exponatur etiam Scholasticis lectio aliqua sacra aut libellus aliquis Scripturæ sacræ: Diebus Mercurij Matthæi Euangelium aut Prouerbia Salomonis, Diebus Saturni Prior Epistola ad Timotheum, aut Epistola ad Colossenses,
aut

De Scholis trīuial. aut pueril. 269

aut insignis aliquis Psālmus, quales sunt, Misere mei Deus, Psālmus 51. Beatus uir, Quare fremuerunt gentes, De profundis, Item Psālmus 24. Ad te Domine Ieuaui. Itē 33. Benedicam Dominum in omni tempore, Psālmus 126. Nisi Dominus ædificauerit. Psālmus. 122. Ecce quā bonum, &c.

In^o expositione aut interpretatione harum lectionum ē sacris, diligenter præceptores indicent Grammaticam, & simplicem proprium ac grammaticum sensum aperiant pueris, nec alienas disputationes admisceant. Ediscant etiam aliquot eorum Psālmorum pueri, ut ijs inuocationem suā exerceant & exeitent.

Quidam Ludimagistri nihil nisi sacras literas pueris proponendum putant, quidam planè nihil sacrarum. Vtraq; pars errat. Sed is ordo quem dixi, utilis est pueritiæ, eumq; seruet qui fidi præceptoris munere fungi uoluerit.

TERTIA classis in Scholis frequentioribus fit eorum qui sic utcunq; & tolerabiliter grammaticen tenent. Hi à prandio exercentur in Musica cum alijs hora usitata, ut antè diximus. Hinc diebus Lunæ & Martis exponatur ipsis Virgilius, Diebus Iouis & Veneris selectæ aliquot Epistolæ Ciceronis aut libellus Ciceronis de Amicitia, de Senectute aut Salustius.

270 De Scholis triuial. aut puer.

Circa Vesperam exponantur & exerceantur Regula Profodia, & quaedam utilia ac Iuauia Poemata Ouidij de Ponto, aut Heroides Eobani, aut aliquot elegia Sabini, aut Stigelij exponantur.

Mane altero die ijdem pueri pro ratione temporis Virgilium aut Epistolas Ciceronis exponant. Praeceptores etiam ea quae exposuerunt iubeant construere, ut uocant, & regulas constructionis e Syntaxi exigant. Nec tædere praeceptores eius laboris debet, molesti quidem sed pueris utilissimi. Declinari etiam & coniugari difficiliore uoces iubeat.

In hac classe repetenda est & etymologia atq; Syntaxis. Recitent & singuli pueri memoriter regulas. Haec etymologiae & Syntaxis repetitio pernecessaria est. Possunt Ludimagistri ea hora qua fit haec repetitio, secundam & tertiam classem coniungere, ut ea hora simul pueri exerceantur & audiantur.

Haec ut ritè fiant, necesse est ut Praeceptores ipsi Grammaticen probè teneant. Nam quae quis ipse non didicit, ijs non delectatur, nec ad ea discenda excitat alios. Et quae quis nescit nemo docere potest. Loquantur Praeceptores cum Scholasticis Latinè etiã. Cogant etiam Scholasticos inter se Latina lingua uti.

Singuliq;

De Scholis tritival. aut puer. 271

Singulis septimanis pueri tertiæ classis diebus Saturni præceptori exhibeant Latinum aliquod scriptum aut Epistolam aut Historiam aut carmen aliquod. Præceptor dicet etiam pueris in lingua uernacula aliquot insignes Historias, quas sequenti septimana conuertant in linguam, qualis est historia de Iosepho, de Sampsonē, de Dauidē, de filio perduto, &c. Item ex alijs autoribus de Vlysse & Polyphemo, de Hercule & Omphale, de Cyro, de Cambyse & Sysamno Iudice, cuius cutis detracta iussu Cambyse in Tribunal expansa est, ut filius in tribunal collocatus pelle paterna commonefactus iuste iudicaret. Item de Mida cuius aures ob id quod non rectè inter Apollinem & Pana iudicasset, in auriculas Asininas sunt commutatæ, & similes historiæ, autæpologi, aut fabulæ de re aliqua utili admonentes, ut ita pueri simul & linguam exerceant & historias discant & de uirtutibus multis commonefiant. Dent etiam operam Præceptores, ut earum Historiarum & fabularum utilium suppellectilem aut copiam aliquam mediocrem ad manum & in promptu habeant.

Ea quæ in Scriptis puerorum Grammatica non sunt, indicet Præceptor & emendet.

Si in Ciuitatibus maioribus tâta est pue-

272 De Scholis triuial. aut pueril.

rorum frequentia, ut quarta Classis addi queat, tum ea sit eorum puerorū qui probè & exactè iam tenent etymologiam & Syntaxin. His eadem hora regulæ Dialectices proponantur ut eas recitent: eas & præceptor facilibus & utilibus exemplis declaret. Deinde proponantur ipsis initia etiam Rhetorices.

Hi singulis septimanis una hora etiam regulas Græcæ grammatices recitent. Sequenti die una hora detur expositioni Phocylidis, deinde Hesiodi & Isocratis ad Demonicum.

In exercitio Græcæ Grammatices præscribat aliquando pueris utilem aliquam sententiam, ut uoces aliquot Græcas discant, ut & rectè pingere elementa aut literas eius linguæ consuescant. Ipse Præceptor etiam discat pingere eleganter literas. Sententiæ autem hæ ac similes proponantur.

Homerus ait: εὐχεσθὶ πάντες δὲ θεῶν χατίουσι ἄνθρωποι. Item ἔχει θεὸς ἐκδοτικὸν ὄμμα, Item Ἀρχὴν ἀπάντων καὶ τέλος ποιεῖ θεός. Item κακὴς ἀπ' ἀρχῆς γίνεται τέλος κακόν. Et his similes, quarum sententiarum in ea lingua magna copia affuit.

Estque ualde utile, ut Iuuentus mox ubi intelligere incipit, tales sententias audiat & discat.

Sūt. n. generales regulę uite, quę de uirtutibus postea admonēt, & ad eas excitāt. Estq; orationis quoddā decus & ornamentū singulare, si eę sententię accōmodentur appositē ijs de qbus agimus & loqmur. Profunt pueris ad hoc quoq; ut meliora inueniant, & ut meliore ordine atq; elegantius ea quę scripturi aut locuturi sunt proponant.

Si *δοκασίσοφ* & aliquis, qui sibi sapientię magnę persuasionē induit, hęc dixerit, Hęc esse puerilia, libenter id fateor, Sed hęc puerilia sunt maximē necessaria. Sūt enim *εισαγωγαι*, & introductio seu preparamenta aut rudimenta bonę disciplinę & bonarum artium, ubi pueritia Catechismum & Grammaticā probē didicerit. In oībus edificijs hoc precipuē necessarium est, ut iaciatur bonum fundamentum. Sunt autē hęc puerilia, pietatis & bonarum literarum atque artium fundamenta. Quare contemni aut leuia & despicabilia duci non debent.

Et cūm Artifex industrius ad eam rem pertineat, qui iacere ea fundamēta debeat, ideo ubi Ludimagister aliquis in ciuitatibus huius ditionis aut Ducatus acceptandus est, mitti debet Rostochium, ut à personis, quibus id officij demandabitur, antē examinetur, & ab ijs testimonium afferat, se ad id munus docendi pueritiam esse idoneum.

QVINTA PARS,

DE CONSERVATIONE ET DEFENSIONE Pastorum, aliorumq; concionatorum, ac Professorum in Academijs & Triuialib. scholis.

Salmus inqt, Nō mortui laudabūt te Dñe, scilicet, uerbū Dei prædicādo, aut docēdo, & inuocādo Deū, ut suis laboribus aut confessiōe uiuis seruiāt, & profint, sed sic nec aliter Deus sibi æternā Ecclesiā colligere uult, ut in hac uita in humano genere incipiat cognitio ipsius per Euāgelij doctrinā. Qui itaq; in hac calamitosa atq; imbecilli uita ad Deū nō fuerit cōuersus, is in æternum exitiū ruit, sicuti clarè docet Apostolus 2. Cor. 5. superinduemur si induti nō nudi reperiemur. Item: Beati q; in Dño moriuntur. Qui itaq; ex hac uita discedit nō cōuersus nec credēs in Christū filiū Dei Dñm nostrū, is nō pōt nō dānari. Itē 2. Cor. 5. ait Apost. Oēs nos manifestari oportet corā tribunali Christi, ut reportet unusquisq; ea quę fiunt per corpus iuxta id qd fecit siue bonū siue malū. Cū itaq; in hac præsentī ac mortali uita ecclesiā colligi necesse sit, cumq; æterna uita per Euāgelij doctrinā hīc inchoetur, necesse etiā est, ut ministeriū uerbi & ministri uerbi cōseruentur.

Et

Et feuerū Dei mandatū extat ut cōferuētur. Donec etiā in hac uita superstites sunt ministri, suppeditāda ipsis sunt unde alātur, unde uestiāt, unde studia excolant. Est & Dei mandatū ut cōsulatur ipsorū egentib. uxorib. & liberis ne in famis periculū ueniant.

Et cū Deus ipse sciat mūdū ataxijs multis refertū esse, cūq; maxima pars hoīm Deū & Euāg. eius contēnat, ipse ut cōsolatione sua nos aiaret & fulciret, pmittit se ministris sui uerbi daturū unde alātur, & in ecclesia exciaturū aliq; q; singulari qdā afflatu diuino moti, nō abhorreāt à functiōe docēdi q̄tūuis ardua, ut exhausta illa uidua in ciuitate illa metallica Sarepta, & ut Abdias in persecutiōe pios & doctos illos uiros in spelūcis absconditos aluit, & ut pia matrona Elizabeth fouit filiū suū Ioā. Baptistā in fuga ultra Iordanē, cū Herodes pueros bimulos & minores iterficeret, ut Maria fouit Christū in Ægypto cū parentibus profugū &c. Atq; ideo monet Christus ut primū queramus regnū Dei & iusticiam eius, addita promissione, quōd tunc omnia sit nobis adiecturus.

Hæ promissiōes & hæc exempla nos consolentur, ut statuamus Deum seruaturū Ecclesiā, quamuis maxima pars hoīm ueram doctrinā aspernetur & persequatur. Neq; n. patietur Chrūs ecclesiā suā funditus deleri.

Est tamen omnib. Magistratibus, imò o-

mnibus etiam hominibus, maximè ijs qui mēbra ecclesię esse uolūt, seriò mandatū, ut & ipsi gratitudinē suam erga Deū pro tātō beneficio testantes, ad conseruationē ministerij & sustentationē ministrorū uerbi aliquid cōferant. Imò eā ob causam Deus terrā annuis fructibus fœcundat: & mundū inde cōseruat ut mēbra ecclesię colligat. Ontnes. n. fructus crescunt præcipuè & maximè propter miseros illos homines tā paruulos q̄ adultos, qui mēbra Christi iam sunt aut futuri adhuc sunt. Ergo decet & æquum est ut fideles uerbi doctores ac ministri corū q̄q̄ honorū portiōe aliqua fruātur, ut & Apostolus testatur. 2. Tim. 2. Laborantē agricolā oportet primū de fructibus percipere.

Ac in lege Mosaica Deus ipse, fons oīs sapientię, legū, & iusticię, peculiarē in suo populo tribū ad hoc cōstituit ut munia docēdi & cultuū in ecclesia subiret, uidelicet, tribum Leui, cui & prospexit liberaliter de alimētis, è sacrificijs primitijs, decimis, ac de habitationibus proprijs alijsq̄ ad uitā sustentandam & commodè exigendā necessarijs.

Et si autē ad Leuiticas illas ceremonias aligati nō sumus (id qd̄ scire omninò oportet) hoc tñ obseruandū est probè, eo ipso q̄ sacerdotibus in ueteri Testamēto, tam benignè prospexit de uictu, satis testari Deū, se hoc omnino uelle & seriò req̄rere ut ad cōseruatio-

fruationē doctrinæ & ministerij uerbū ministri ecclesię alatur. Vult Deus hoc quod nobis semper esse in cōspectu & nos probè tenere, quod pro summa sua misericordia æternā ecclesiā in hac uita per uerbi ministeriū nec aliter, colligat. Et. i. Cor. 9. ait Paulus, Sic Dñs ordinauit, ut quod Euangelium annunciānt ex Euangelio uiuant, id est, habeant omnia ea quę ad sustentandā hanc uitā sunt necessaria. Et sepe hoc præceptū est repetitum.

Hinc clarè patet quod illi oēs grauer cōtra Deū peccent & sua ingratitude Deū uehementer offendāt, quod ad conseruandū ministerium uerbi nihil cōferunt, pro modo cōditionis & facultatū suarum, maximè ij quod diabolicis calūnijs proscindūt & exagitant, cōtumelioseque tractant miseros uerbi ministros, auaritiæ eos subinde infimulantes, cum tamen fames ex ore ipsorum emicet, ac facies eorum ac familię ipsorum sepe restentur, eos probè aliquando esurire, aut non magna eos abūdātia affluere.

Sunt etiā qui bona ecclesiastica & Parochialia furātur & rapiūt ubicunq; possunt. Et sunt Hypocritæ quidam, qui crassum & tetrum hunc errorē publicis etiam scriptis sparserunt, ministros uerbi nō posse nec debere quicquid proprij habere. Vagantur etiam passim multi Anabaptistæ, quod uulgus & rudiores cōtra Pastores è salarijs & redditibus

uiuētes, irritāt & accēdunt, gloriātes se docere gratis, nihilq; habere stipēdij, & se multis grūnis, crucibus & afflictionib. conflictari.

Cōtra has erroneas, absurdas & fanaticas opiniōes, calūnias & blasphemias, qbus deformatur ipsum ministeriū diuinū (in quo Christus ipse Pontifex, Archiepiscopus & summus Pastor est, in q̄ & per uocē Euāgelij efficaciter operatur, cōuertens multos ad salutē) probē muniātur rudiores, ne ab istis impostorib. & fanaticis circūueniātur, sed doceātur & admoneantur ut Euāgelij doctrinā, & Christū ipsum eiusq; mēbra, miserō Pastores & ministros uerbi diuini, ex aīo diligāt, cōplectātur colāt ac uenerētur.

Est & officiū Magistratus in bonorum ecclesiasticorū fures & raptores aīaduertere.

Apostolorū tēporib. collectę sunt in ecclesia eleemosynę, qbus ministri uerbialebātur, & egētibus subueniebatur. Post aliq̄t sęcula Cōstantinus Cęsar ecclesię donauit bona & redditus ad conseruationē Ministerij, nō regna, nō dñationem aliquā terrenā, nō ciuitates. Sed Iulianus Apostata ijs redditibus ecclesiā postea spoliauit, scōmatib. etiā illudēs Christianis, q hoc modo negociū salutis & beatitudinis eorū proueheret, cū doctrina Christi testetur Beatos esse pauperes: quibus Sarcasms & nunc quidā utūtur. Eo ecclesię hoste ē uiuis sublato Iouianus &

Theodosius

Theodosius donarūt quidē ecclesie quædā, sed nō ita multa: Nō logē post ecclesie & carū cōstitutiōes per Gōthos, Vādalos, Hunnos in occidēte, & per Sultanū in oriēte turbate & crudeliter uastate sunt.

Postea Carolus M. in Italia, Gallia, & Germania ecclesias restaurauit & in multis locis constituit. Papa uerò Romanus eo ipso creuit, potētiorq; factus, doctrinaq; uera obscurata est. Et inde ab initio Papæ, Episcopi, Canonici, ambiuerūt dominationes mundanas & in hoc toti fuerunt, ut imperitarēt & alijs dominarētur postpositis studijs, & concionum laboribus, examinibus, ordinationibus & uisitationibus ordinarijs, in quibus commonefactiones de doctine puritate, & cultibus ueris, alijsq; ad pietatē & ecclesie utilitatē necessarijs, fieri debebant. Magnos Principatus aut Principum ditiores miris artibus, insidijs, dolis, astu, fraudibus, imposturis, uafricie & calliditate atque etiā multis & magnis tumultibus ac motibus bellicis ad se pertraxerunt, & sibi subegerunt. Sed cū palàm sit Christum Ecclesie gubernationē à politica secreuisse & inter eas discriminasse, cumq; Pōtiffes Romani & episcopi in uocatione sua nō māserint sed extra eā egressi sint, est expendendū Magistratui qd sit hīc officij ipsorū, & quātum possūt, det operā summa diligētia ut hīc cō-

fulatur Dei gloria, ipsorumq; ac subditorum saluti. Quamuis aut Papisticos errores, idolomanias, imposturas, rapinas & libidines, aliosq; abusus atq; scelera ac flagicia eorum taxamus palam in nostra & ecclesiarum nostrarum Confessione, non tamen hoc animo sumus q; quicquam uelimus aliud tentare aut consulere, quam quod ratio Vocationis nostrae requirit, & quantum ex officio debemus. Deus suo tempore, quod ipse nouit, Pontificum Romanorum idolatrias & dominationem affectatam, & nullo iure occupatam, prosterneat, ac rapinas illorum bonorum rursus diripi iubeat. Haec breuiter tantum addidimus, quod Confessionem nostram hic obiter adderemus & conseruaremus.

Bona uero Ecclesiastica quae sunt in nostra ditione, Episcopatus, Canonicatus, Monasteria, & Praebendae, quas uncant, diripi Magistratus nequaquam patietur, sed dabit operam ut conseruentur ad ecclesiarum utilitatem, quod pro ratione Ciuitatum & Pagorum ex ijs bonis de consilio piorum & prudentium uirorum salaria constituentur Academicis professoribus & ecclesiarum ministris. Pium. n. est & legibus consentaneum, ut haec bona quae olim ad conseruationem ministeriorum in ecclesia contributa & condonata sunt, nunc quoque in hunc usum conferantur, ut doctrina, Ecclesiae, Scholae, & Ptocho

dochia

dochia aut Hospitalia, ut uocant, cōseruentur. Visitatores itaq; significant quæ Ecclesiæ subsidio aliquo opus habeant, ut ijs succurratur. Manifestū est & hoc, sic Ordinatio nem & Examen constituendū esse, ut Ordinādis, si tenues sunt, suppeditētur sumptus ubi Ordinatio ad aliquot dies est procrastinanda, ut probè antè informentur, & de ijs quæ ipsorum officij sunt, edoceantur. Examen. n. & Informatio aut Institutio sunt maximè necessaria. Nec sine grandi aliqua pecuniæ summa Consistoria, quæ uocant, cōstitui atq; Visitatiōes fieri possunt id quod oēs intelligentes norunt. Et in hunc usum Episcopatus tātis redditibus & donarijs dotati sunt, Ac detestanda est Episcoporum & Canonicoꝝ Papisticorū ingluuies, eas elemosynas perditè nunc cōsumentium & Ecclesiæ nihil omninò seruientiū, imò eā uastantiū. Est & deploranda miserorum & desolatorum Pastorum ac similibus qui Ecclesiæ seruiunt conditio, quibus labores Ordinationis, Cōsistoriū, & Visitatiōis sunt impositi, nec tñ tantum de bonis illis Ecclesiasticis accipiunt, quantū ad eā rem opus est.

Est itaq; hic animus & hæc uolūtas Principum, ut in eum usum Episcopatuū & Monasteriorum bona ac redditus conferantur. Agnoscant enim se ex officio debere Ecclesiæ subsidio & præsidio esse, iuxta illud Pro

phetæ Esaiæ cap. 49. Erūt reges nutricij tuæ & reginæ nutrices tuæ, hoc est, Reges & Principes Ecclesiarū curam, patrociniū & tutelam suscipiant, sint ueluti patres & nutritores earum, & animo paterno eas complectantur, & in hoc sint toti, ut conseruetur ministerium & ut ministri habeāt quibus sustententur. Ita & omnes Ciuitates & Politia honestæ in hoc totæ sint & summa cura aduigilent ut conseruetur ministerium utq; ita Ecclesiæ sint nutrices.

Huic mandato diuino per gratiam Dei, Principes parituri sunt. Et cū dictum id Esaiæ de omnibus Magistratibus loquatur, sint & Ciuitates ad opus tam pium ac salutare faciles & lubentes.

Ac primū in omnibus Ciuitatibus & Pagis bona Parochialia aut Ecclesiastica fideliter conseruentur & augeantur.

Et singulis diebus festis in omnibus Parochijs publicè in templis aut ante ualuas templorum colligantur eleemosynæ, quibus pauperes pro ratione & conditione cuiusq; personæ, alantur & foueantur.

Deinde in singulis Ciuitatibus tam magnis q̄ paruis per Senatum constituatur Gazonophylacium, in quo redditus & bona Ecclesiæ reponantur. Et cū facella, præbendæ & fraternitates ut uocant, quæ in Ciuitatibus olim fuerunt, habeant suos redditus, ij redi-

tus in communem Cistam reponi debent, ut inde sumantur stipendia Diaconorum, & Ludimagistrorum atq; etiã elemosynæ pauperum. Ad rationes acceptorum & expensorum eligantur homines spectatæ fidei & integritatis. Tale Gazophylacium aut talis Cista, si abundat & affluit, toti Ciuitati prodest. Quapropter si quæ priuatæ personæ in Ciuitatibus ius Patronatus aliquarum Præbendarum aut Beneficiorum, ut uocant, haberent, nō tamen ob id sibi ea bona uēdicare, aut in suum usum transferre debent, cum Ecclesiæ damno. Nam tales præbendæ à maioribus eorum ecclesiæ dicatæ & donatæ sunt. Vt & Principes ipsi episcopatum & Monasteriorum bona sibi nolunt uendicare, sed ad utilitatem ecclesiæ, studiorum, aut Academiae, & Scholarum, item Consistoriorum, Ordinationum & Visitationum conseruare & tueri studebunt.

Quisq; consideret ac cogitet etiam communem utilitatē, & magnificam ac munificam illam liberalissimamq; Christi Domini nostri promissionē ubi ait, Qui dederit poculū frigidæ uni è pusillis nomine disci puli, id est, propter doctrinam, amē dico uobis nō perditurus est mercedē suam. Hanc promissionē magnificamus, nec dubitemus Deum ob eas elemosynas mitigaturū

284 De confer.& defen.Past.

multas pœnas, & cumulaturum dona. Sic exerceamus ueram fidem, simusq; alacres & lubêtes ad largiendas eleemosynas & ad conferendam opem & operam, ut ministerium conseruetur, &c. Principes etiam Deo auxiliante piam illam Gazophylaciorum ordinationem diligenter & sedulo tuebuntur & conseruare studebunt.

Senatus etiam cuiusq; ciuitatis quater in anno aliquot probatæ fidei uiris id deman- det, ut ex omnibus ædibus eleemosynas in Cistam illam communem colligant, uide- licet in festis Natiuitatis, Paschæ, Penteco- stes, & die Michaelis. Admoneri autem an- tē debet populus per Pastorem pro & à con- cione ut libenter & largè contribuunt.

Omninò enim decet & equissimum est, idq; seridè requirit Deus, ut quisq; ad confer- uationem ueræ doctrinæ & piorum cœtu- um, pro sua persona ipse quoque aliquid opis & subsidij afferat, detq; significatio- nem aliquam gratitudinis erga Deum pro hoc longè omnium maximo beneficio ac Dono, quòd se patefecit nobis, quòd filium suum ad nos misit, quòd doctrinam ueram nobis donauit, quòd honestos cœtus illos Ecclesiasticos conseruat, in quibus nos eru- dit, docet, instruit, & inuocantes exau- dit, &c.

Et ut æternam Ecclesiam in hac uita sibi colligat.

colligat, hanc corporalem quoque uitam, & ea quæ ad sustentationem uitæ necessaria sunt, regnâq; ac politias conseruat.

Et cum hæc humana natura non ad hanc miseram, ærumnosam & caducam fluxamq; uitam condita sit, sed ad uitam sempiternam, in qua ad Deum conuersi diuinam essentiam in omnem æternitatem contemplabuntur, & diuina sapientia, luce, & iusticia replebuntur, cumq; non aliter quàm per ministerium uerbi & Sacramenta sit in hac uita in nobis ea inchoaturus, ideo diligenter & sæpe admonedi sunt auditores, ut hæc immensa Dei dona repetant memoria, ac probè consyderent, ministeria ament, ac colant, & in ijs Deum & in Christum Dominum prædicent ac glorificent, Deumq; ardenter orent, ut puritatem doctrinæ conseruare dignetur, eiq; gratias agant, agnoscantq; id summum in terris esse beneficiû & donum, si Magistratus cura summi huius operis etiam afficitur, ut uera Dei cognitio & inuocatio plantetur & propagetur. Cogitet & quisque se quoque membrum esse Ecclesiæ, & sibi quoque opem aliquam ad Ecclesiæ conseruationem esse conferendam. Hoc Deus ipse sæpe mandauit, & pro ijs beneficijs & officijs Ecclesiæ præstitis promisit se præmia magna largiturum, & in omnibus

00N 55555423

